

TAMPEREEN YLIOPISTO

**Syyllisyyden kiistäminen, normien vähättely ja
moraaliasetelmat talousrikoksista tuomittujen blogeissa**

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalitieteiden maisteriohjelma

Sosiologian pro gradu -tutkielma

Sonja Tanttari

Kesäkuu 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

SONJA TANTTARI: Syyllisyyden kiistäminen, normien vähättely ja moraaliasetelmat talousrikoksista tuomittujen blogeissa.

Pro gradu -tutkielma, 78 sivua + 1 liitesivu

Sosiaalitieteiden maisteriohjelma, sosiologia

Ohjaaja: Olli Pyyhtinen

Kesäkuu 2016

Tutkielman tavoitteena on kuvata talousrikoksista tuomittujen henkilöiden näkemyksiä omista rikoksistaan, rikollisuudesta ja yhteiskunnasta. Tutkimuksen mielenkiinto kohdistuu erityisesti tutkittavien henkilöiden moraalisiin käsityksiin, joilla arvioidaan rikosten vakavuutta sekä rikokset tuomitsevaa yhteiskuntajärjestelmää. Tutkimuksen teoreettisen kehikon muodostavat useat eri teorit, joista keskeisimpiä ovat poikkeavuuden ja leimautumisen teorit, neutralisaatioteoria, anomiateoria sekä valkokaulusrikollisuutta analysoivat teorit.

Aineistona tutkielmassa on kolmen suomalaisen talousrikoksista tuomitun henkilön, Arto Merisalon, Peter Fryckmanin ja Kari Uotin julkisia blogitekstejä vuosien 2006–2014 väliltä. Kerättyyn blogiaineistoon sisältyy myös muiden ihmisten useimmiten nimimerkkien takaa kirjoittamia kommentteja, joiden tutkiminen laajentaa tutkimuksen näkökulmaa yleiseen rikollisuudesta käytyyn keskusteluun. Tutkimusmenetelmänä on käytetty kategoria-analyysiiä. Kategoria-analyysillä kirjoitetusta aineistosta voidaan poimia esimerkiksi ihmisiin ja ajattelutapoihin kohdistuvia, arvottavia ja hierarkioita luovia kategorisointeja.

Tutkimuksen analyysissä kuvataan ensinnäkin blogeissa käytettyjä neutralisaatio- eli selittelytapoja, joista keskeiseksi osoittautui tuomitsijoiden tuomitseminen. Tällä neutralisaatiotavalla rakennetaan moraalista asetelmaa, jossa kirjoittajat asettivat tuomitsijansa eli esimerkiksi valtion instituutiot mielivaltaisiksi toimijoiksi ja itsensä niiden uhreiksi. Aineistosta on luettavissa eräitä muitakin neutralisaatiotapoja, joita ovat esimerkiksi uhrin kieltäminen ja pahojen tekojen tasapainottaminen hyvillä teoilla. Toimijoiden kategorisoimisella hyväksi tai pahoiksi ilmennetään käsityksiä moraalista järjestyksistä ja vähätellään tapahtuneita rikoksia. Blogien kommentoijista suuri osa pyrkii vahvistamaan kirjoittajien esittämiä selittelytapoja, mutta osa myös kritisoi kirjoittajien näkemyksiä.

Analyysissä huomion kohteena ovat lisäksi aineiston toimijoiden näkemykset yhteiskunnasta ja ideologioista. Aineiston toimijat puhuvat eri rikosten vakavuudesta: talousrikosten vakavuutta vähätellään vertaamalla niitä väkivaltarikoksiin, jotka sijoitetaan moraalisesti arveluttavimpaan kategoriaan. Aineistossa jatketaan talousrikollisuuden tuomitsevan yhteiskunnan kritisoimista ja aihetta jäsennetään esimerkiksi uusliberalistisen sekä vasemmisto-oikeisto-jaotteluun perustuvan ideologisen puheen avulla. Etenkin Fryckmanin ja Uotin blogeissa vaikutetaan yhteisesti rakennettavan norminvastaisuuden ihailun kulttuuria. Aineiston rikoksista tuomitut esittävät moraaliset näkemyksensä harkittuina ja saavat niille tukea. Tämä on kiinnostavaa etenkin differentiaalisen assosiaatioteorian kannalta, jonka mukaan valkokaulusrikolliset omaksuvat rikollisen arvomaailman vuorovaikutuksessa omien viiteryhmiensä kanssa.

Asiasanat: anomia; blogit; kategoria-analyysi; neutralisaatioteoria; poikkeavuus; talousrikollisuus; valkokaulusrikollisuus

Sisällys

1 JOHDANTO.....	1
2 NORMAALIN JA POIKKEAVAN MÄÄRITTELEMINEN	5
2.1 Normaali, normi ja rikos	5
2.2 Poikkeavuus ja leimautuminen.....	7
3 RIKOLLISUUDEN SYNTY, SYYT JA SELITTÄMINEN	10
3.1 Anomia, työnjako ja rikollisuuden välttämättömyys	10
3.2 Neutralisaatiotavat ja oppiminen.....	12
3.3 Valikoituminen ja itsekontrolli.....	15
4 RIKOLLISUUDEN TYYPIT JA TILANNE.....	17
4.1 Valkokaulusrikollisuus.....	17
4.2 Talousrikollisuus	19
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	22
5.1 Katteoria-analyysi tutkimusmenetelmänä	22
5.2 Blogiaineiston kuvaus ja hankkiminen	26
5.3 Aineiston toimijoiden taustat	28
6 ITSEYMMÄRRYS JA NEUTRALISAATIOT.....	30
6.1 Kirjoittajien kuvaukset omasta itsestään	30
6.2 Valtion ja sen instituutioiden tuomitseminen.....	34
6.3 Median tuomitseminen.....	40
6.4 Muiden neutralisaatiotapojen käyttö	43
6.5 Keskustelijat neutralisaation vahvistajina ja vastustajina	47
7 RIKOSTEN VERTAILU JA NORMINVASTAISUUDEN PERUSTELUT	52
7.1 Talousrikosten määrittelyä	52
7.2 Talousrikokset, väkivaltarikokset ja oikeustaju	57
7.3 Rajoittava valtio, uusliberalistinen puhe ja menestyksen kadehtijat.....	59
7.4 Ihailu ja differentiaalinen assosiaatio	64
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	71
8.1 Yhteenvedoa tutkimustuloksista	71
8.2 Pohdintaa: huomio ihmisiin, käsityksiin ja keskustelukulttuuriin	75
LÄHDELUETTELO	79
Kirjallisuus	79
Lainsäädäntö.....	84
Muut lähteet.....	84
LIITE.....	86
Aineistoon rajatut blogikirjoitukset.....	86

1 JOHDANTO

Hyväosaisten tekemiin rikoksiin on sosiologisessa tutkimuksessa yleensä kiinnitetty vähemmän huomiota kuin tyypillisemmäksi katsottuun ongelmayksilöille kasautuvaan tapa- tai väkivaltarikollisuuteen. Amerikkalainen Edwin Sutherland ravisteli rikollisuuden tutkimusta 1930–40-luvuilla esittämällä, että korkeissa yhteiskunnallisissa asemissa toimivat yksilöt tekevät merkittävän määrän rikoksia. Sutherlandin loi käsitteen *white-collar crime*, valkokaulusrikollisuus, jolla voidaan viitata esimerkiksi moniin talousrikollisuuden muotoihin. Valkokaulusrikollisuutta voidaan pitää merkittävänä osana rikollisuutta eikä vain sen marginaalisena ilmentymänä (Weisburd, Waring & Chayet 2001, 2). 2000-luvulla valkokaulusrikoksiksi luettavat talouselämän väärinkäytökset ovat tulleet uudella tavalla näkyviksi finanssikriisin yhteydessä (ks. esim. Simpson 2013, 310). Valkokaulusrikollisuus voikin muuntautua uusiin muotoihin nykyajan yritys- ja talouselämässä. Sutherlandin (1949) mukaan ilmiön vaarallisuus piilee erityisesti siinä, miten se aliarvioi kokonaisia yhteiskunnallisia järjestelmiä. Valkokaulusrikolliset onnistuvat haavoittamaan yhteiskuntaa erityisellä tavalla omista asemistaan käsin.

Vaikka valkokaulusrikollisuuden ja talouselämään liittyvän rikollisuuden piirteet tiedostetaan yhä paremmin, on ymmärrys rikollisista, heidän motiiveistaan ja taustoistaan edelleen puutteellista. Suomalaista sosiologista tutkimusta on tehty esimerkiksi varkaiden itseymmärryksen kulttuurisista ehdoista (Kivivuori 1992), huumeidenkäyttäjien keskinäisestä ryhmadynamiikasta (Kekki 2010, 173–187) ja toki myös yhteiskunnan johtopaikoilla toimivien henkilöiden rikollisuudesta (Laitinen 1989). Nimenomaisesti valkokaulusrikollisten toimintaan tai ajatusmaailmaan keskittyvä tutkimus on merkittävyystään huolimatta jokseenkin tuntematonta aluetta. Oma tutkimusaihetta pohtiessani ymmärsinkin, että valkokaulusrikollisuutta uusista näkökulmista lähestyvään tutkimukseen olisi hyvä panostaa Suomessa. Perusteluna tälle ovat aiemman tutkimuksen vähyys ja valkokaulusrikollisuuden haitat yhteiskunnalle, mutta myös se, että korkeissa asemissa toimivat rikolliset ovat usein aktiivisia keskustelijoita ja näkyviä hahmoja. Tässä tilanteessa tutkijan ei välttämättä tarvitse houkutella heitä erikseen tutkittaviksi, vaan heidän näkemyksenä ovat keskusteluissa esillä muutoinkin.

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on tuoda näkyväksi talous- ja valkokaulusrikollisten ajatusmaailman merkityksellisyyttä rikollisuuden ymmärtämisessä. Talous- ja valkokaulusrikolliset toimivat usein suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti sekä tavoittelevat rikoksella hyötyä itselleen (Coleman 1987, 407–408). Talousrikosten tai muidenkaan rikosten toteuttamista ei silti ohjaa pelkästään rationaalinen ajattelu tai voiton tavoittelu. Rikoksen toteutumiseen johtavat sopivan rikostilanteen ja rikoksentekijän kohtaaminen (Clarke 1997, 2–5; ks. Kivivuori 2013, 313), mutta myös kanssakäymisessä tuotetut kulttuuriset kannusteet tai mahdollisuudet sekä yksilön oman toiminnan selittäminen (ks. Kivivuori 1992, 3–4). Oma tutkimukseni keskittyy rikosten ja niihin vaikuttavan yhteiskunnallisen ilmapiirin kuvauksiin. Tutkimukseni kolme päähahmoa, Peter Fryckman, Arto Merisalo ja Kari Uoti, ovat Suomessa suhteellisen tunnettuja henkilöitä, ja heidän rikostuomioistaan on keskusteltu julkisuudessa paljon. Näitä hahmoja yhdistää innokas osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tutkimukseni aineistoksi olenkin valinnut heidän kirjoittamiaan blogitekstejä. Blogit ovat, erotuksena esimerkiksi haastatteluaineistosta, kirjoittajien oma-aloitteisia ja suoria puheenvuoroja todellisuudesta. Lisäksi blogikirjoitusten yhteyteen kehkeytyy keskustelua, joissa blogien lukijat kommentoivat kirjoitusten aihepiirejä. Blogitekstit kommentteineen muodostavat usean toimijan mielipideverkoston ja monipuolisen, vaihtelevan aineiston.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, *millaisia moraalisia käsityksiä talousrikoksista tuomittujen kirjoituksissa ja niihin liittyvissä keskusteluissa esitetään*. Tutkimuskysymykseni olen jakanut kolmeksi alakysymykseksi seuraavalla tavalla:

1. Miten talousrikolliset kuvaavat itseään, moraalisia periaatteitaan sekä rikollista toimintaansa?
2. Miten muut keskusteluun osallistujat kuvaavat edellä mainittuja aiheita?
3. Millaista kuvaa yhteiskunnasta ja sen rakenteista aineisto välittää?

Kaksi ensimmäistä tutkimuskysymystä keskittyvät aineiston yksittäisten toimijoiden käyttämiin kuvauksiin aineiston päähahmoista eli blogikirjoittajista. Ne liittyvät eritoten siihen, miten rikoksen tekijästä puhutaan ja miten rikollista toimintaa kuvataan, perustellaan tai miten se kiistetään. Kolmannessa tutkimuskysymyksessä kysyn, miten rikollisuudesta käytävä keskustelu kytkeytyy suurempiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin. Rikoksiin ja rikollisiin liittyvissä käsityksissä ilmaistaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muodostettuja ja muokattuja asenteita. Tutkimuskysymyksissä on sisäänrakennettuna ajatus siitä, että

yksittäisten toimijoiden hetkellisiäkin valintoja ja toisaalta varsin laajoja ilmiöitä voidaan tutkia samanaikaisesti; pyrin siis välttämään karkeaa mikro- ja makrotason tarkastelun erottamista.

Tutkimukseni analyysimenetelmäksi olen valinnut kategoria-analyysin. Kategoriat ja kategorisoinnit ovat kulttuurista toimintaa. Ihmiset kategorisoivat väistämättä jokapäiväisessä toiminnassaan kohtaamiaan ihmisiä ja asioita (Hester & Eglin 1997, 3; Juhila, Jokinen & Suoninen 2012a, 19). Kategoriat ovat keino järjestää ympäröivää todellisuutta. Voidaan ajatella, että pohjimmiltaan ihmiset tunnistetaan sijoittamalla heidät kategorioihin (esim. Järviluoma & Roivainen 1997, 17; Simmel 1999, 54–57). Tästä ajatuksesta on lähtöisin tutkimukseni perusasetelma, sillä kategorisoinnin ansiosta ihmisistä on tunnistettavissa rikollisiksi ja osa toiminnasta rikollisuudeksi. Kategoria-analyysi perustuu etnometodologiaan eli ihmisten arkielämän tutkimukseen. Kategoria-analyysissä mielenkiinto suuntautuu ennen kaikkea vuorovaikutuksessa tuotettaviin järjestyksiin, niiden rikkomiseen sekä siihen, miten ne toimivat suhteessa yhteiskuntarakenteisiin. (Juhila ym. 2012a; 17, 20–24.). Kategorioiden tutkiminen sopii erinomaisesti moraalisten jännitteiden sekä oikean ja väärän ulottuvuuksien tarkasteluun. Tekstiä tai puhetta tuottavat tekevät väistämättä moraalisia valintoja käyttäessään erilaisia ihmisiä tai asioita kuvaavia kategorioita. Muiden toimijoiden tavoin talousrikollinen antaa vihjeitä maailmankuvastaan jäsentämällä ilmiöitä valitsemillaan ilmaisuilla.

Kategorioihin kietoutuu ajatus perusjaosta hyvään ja pahaan, samalla oikeaan ja väärään. Voidaan ajatella, että hyvästä tulee merkityksellistä vain pahan avulla (Douglas 1970, 4), ja tämä jaottelu luo pohjan paheksuttavan ja hyväksyttävän toiminnan analysoimiselle. Tästä ajatuksesta voidaan johtaa myös kategorinen jako uhriin ja syylliseen, rikollisuuden klassisiin osapuoliin. Anita Heber (2014, 410–428) on tutkinut rikoksen uhrin ja syyllisen käsitteellistämistä ruotsalaisessa kriminaalipolitiikassa. Heberin mukaan kriminaalipoliittisten päätöksiä rajoittaa se ongelma, että päällekkäisiä toimijarooleja ei yleensä tunnisteta: yhteiskunnassa ei ymmärretä, että samat henkilöt voivat olla samanaikaisesti sekä rikoksentekijöitä että rikoksen uhreja. Kuitenkin esimerkiksi väkivaltarikollisuutta tarkasteltaessa niin tekijyys kuin uhrius kasautuvat samoille yksilöille. Kategorisoinnit antavat lähtökohdan tunnistaa erilaisia toimijuuksia ja kyseenalaistaa niihin liittyviä totuttuja asetelmia. Yksi oman tutkielmani keskeinen haaste on purkaa perinteistä kahtiajakoa; talousrikollisen voitaisiin ajatella toimijana sijoittuvan jonnekin yleisesti hyväksyttävän ja paheksuttavan välimaastoon, vaikka voi olla ikään kuin kulttuurisesti luontevaa liu’uttaa toimijakäsitettä jompaankumpaan suuntaan.

Internet asettaa tutkijalle loputtomia mahdollisuuksia erilaisten aineistojen löytämiselle. Netistä kerättävä aineisto oli itselleni heti tutkielman suunnitteluvaiheesta alkaen varteenotettava aineistovaihtoehto. Valitsemani blogiaineisto oli helposti saatavilla, julkinen ja kenen tahansa hyödynnettävissä. Aineiston valikoitumista ohjasi myös suomalaisessa mediassa talousrikoksista käytyyn keskusteluun tutustuminen, sillä aineistoni hahmoihin liittyvät talousrikostapaukset ovat saaneet paljon medianäkyvyyttä. Yksittäisten tunnistettavien henkilöiden kirjoitusten valitseminen tutkimuksen aineistoksi herättää toki pohdintaa tutkimuksen etiikasta. Tutkimukseni tavoitteena ei suinkaan ole arvioida blogikirjoittajia henkilöinä, vaan tarkastella tapoja, joilla nämä henkilöt puhuvat sekä suunnata katse ilmaistuihin ajattelu- ja toimintatapoihin. Tavoitteenani ei ole päästä kirjoittajien päiden sisään eikä tuomita heitä tai heidän tekojaan. Tutkielmassani olen kiinnostunut moraalista, mutta roolini tutkijana ei ole asettua läksyttämään aineiston toimijoita. Kiinnostavaa on sen sijaan, *miten moraalikäsitteitä esitetään aineistossa*. Täydellisen neutraalia otetta en silti kirjoittajana tavoittele. Moralisoivan lähestymistavan välttäminen ei sulje pois sitä, että nimeän puhetapoja, joita voidaan pitää yhteiskunnalle haitallisina, ja että epäkohtien selvittäminen on tärkeä perustelu tutkia aihetta.

Tutkielman luvuissa 2–4 käyn läpi rikollisuutta selittävää ja taustoittavaa teoriaa. Rikollisuutta voidaan tarkastella sosiaalisen poikkeavuuden ilmentymänä: voidaan kysyä, miksi on sääntöjä ja normeja, miksi niitä rikotaan sekä miten niiden rikkomisesta seuraavaan poikkeavuuteen suhtaudutaan. Rikollisuuteen johtavia syitä sekä rikollisen tapoja suhtautua omiin tekoihinsa voidaan edelleen analysoida useampien teoriaperinteiden näkökulmasta. Tärkeää on myös tehdä selväksi tutkielmani oleellisten ilmiöiden, valkokaulus- ja talousrikollisuuden määritelmällinen ero ja keskeisimmät piirteet. Luvussa 5 esittelen aineistoni, siihen liittyvät mahdollisuudet ja rajoitteet sekä rajaamista koskevat kysymykset. Samalla pohdin metodini, kategoria-analyysin, selitysvoimaa ja sen suhdetta tutkimuksen teoreettiseen aihepiiriin. Luvut 6–7 koostuvat aineiston analyysistä. Analyysin ensimmäinen osa keskittyy pääasiassa kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, kun taas toisessa osassa kolmas kysymys nousee tärkeään rooliin. Tutkimuskysymykset kuitenkin liittyvät kiinteästi toisiinsa ja niistä jokainen kulkee todellisuudessa mukana koko analyysin ajan. Tutkimukseni on empiirisesti painottunut, ja tästä syystä analyysiluvut kattavat merkittävän osan tutkielman pituudesta. Tutkielman viimeisessä luvussa (8) kokoan analyysilukujen havaintoja suhteessa tutkimuskysymyksiini ja tutkielmassa esitettyihin teoreettisiin keskusteluihin.

2 NORMAALIN JA POIKKEAVAN MÄÄRITTELEMINEN

Rikollisuuden määrittelemisessä ja selittämisessä voidaan lähteä liikkeelle perustavanlaatuisesta kategorisesta jaottelusta normaalin ja poikkeavan välillä. Rikollisuutta tarkastellaan usein yhtenä poikkeavan käyttäytymisen muotona. Rikollisuus on pohjimmiltaan toimintaa, joka nimetään poikkeavaksi, sillä se rikkoo yhteisesti määritettyä normaalia. Normaalin, normin ja poikkeavan käsitteellistäminen on pohjana sille, miksi rikollinen toiminta on paheksuttavaa tai arveluttavaa.

2.1 Normaali, normi ja rikos

Normaalin määrittelyllä on lukuisia juuria. Ensinnäkin normaalilla voidaan tarkoittaa tilastollista normaalia. Tilastollisiin todennäköisyyksiin perustuva päättely vakiinnutti asemansa tieteessä 1800-luvulla. Tieteen kehittyessä tilastollisen normaalin käsitteelle tuli ikään kuin tilaus. (Jauho 2003, 46–51.) Tämä tilastollinen normaali ei ole tutkimukseni aiheen kannalta oleellinen samalla tavalla kuin normaali myöhemmin esitettynä, mutta normaalin käsitteen juuret osoittavat, kuinka on koettu tarpeelliseksi vetää rajoja normaalin ja ei-normaalin (tai poikkeavan) välille. Toinen normaalin merkitysulottuvuus liittyy lääketieteeseen, jossa määriteltiin normaalin ja patologisen tilan ero. Patologisen anatomian avulla ryhdyttiin selittämään ruumiissa tapahtuvia muutoksia. Patologinen muodostui vastakohtaksi normaalille elämänilmiölle tai terveydelle. Kuolemasta tai sairaudesta yksilön tilana tuli selkeä raja normaalin ja patologisen välillä. (Canguilhem 1989, 182; ks. Jauho 2003, 53.) Lääketieteellisen kehityksen jälkimainingeissa ymmärrystä patologisesta voitiin soveltaa myös yhteiskunnan tilan tarkasteluun. Niin kutsuttu sosiaalihygieniä saattoi keskittyä tutkimaan ”yhteiskuntaruumista” ja sen patologiaa samankaltaisella logiikalla kuin lääketiede sekä jäljittämään syitä yhteiskunnan kurjuuksille (ks. Jauho 2003, 54).

Normaalin kolmas, sosiaalinen, ulottuvuus taustoittaa parhaiten oman tutkielmani teemoja. Patologisen käsitteen vakiintumisen jälkeen sen vastapuolta eli normaalia alettiin hiljalleen käyttää yleisemmässä merkityksessä. Tähän vaikutti erityisesti Auguste Comten positivismi, jossa poimittiin fysiologisten ilmiöiden tutkimuksen periaatteita yhteiskuntaa koskevaan tutkimukseen. Positiivisessa yhteiskuntatieteessä voitiin tutkia yhteiskunnan lainalaisuuksia ja siten myös yhteiskunnassa ilmeneviä ongelmia. Yhteiskunnallisten ongelmien voitiin ajatella toimivan hieman samalla periaatteella kuin ruumiin sairauksien, ja ne olivat vastakohta

normaaleille ilmiöille. Sairaus eroaa terveydestä ja normaali patologisesta, ja tällaisen periaatteen voidaan katsoa sopivan yleistettäväksi koko yhteiskuntaan. (Canguilhem 1989, 41; Hacking 1990, 164–168; Jauho 2003, 54–58.) Normaalialla voidaan viime kädessä tarkastella sekä kuvaavana että arvottavana käsitteenä. Normaali on yhdessä mielessä tilastollisen esityksen kaltainen kuvaus asioista, mutta samalla se on lausuma tavoiteltavasta tilasta, siis luonteeltaan arvottava. Canguilhemin ajattelussa lopulta sekä sairauden että terveyden tilat ovat molemmat normaaleja; normaali vain on läsnä eri tavoin eri tapauksissa ja elämä itsessään on normatiivisuutta (Canguilhem 1989, 126; ks. Kemppainen & Tiensuu 2011, 177–178).

Normaali luokittelee asioita ja ilmiöitä, ja kun ymmärretään, mikä on normaalia ja mikä ei, on helpompi arvottaa asioita. Voidaan ajatella, että normaalista tulee normi. Michel Foucault on määritellyt normin negatiivisesti ja positiivisesti. Foucault ei tarkoita normilla pakottavaa oikeusnormia, käskevää tapaa tai ihannetta eikä myöskään sisäistettyä käyttäytymissääntöä (ks. Helen 1997, 16–17). Normin positiivinen luonnehdinta sitä vastoin liittyy siihen, miten laki Foucault’n mukaan määritellään: se on täsmällinen raja oikean ja väärän välillä. Foucault (1998, 102–103) on kirjoittanut siitä, miten normista tulee instituutioista käsin yksilön elämää kontrolloiva voima. Yhteiskunnasta ja sen monista instituutioista tulee normalisoivia tai pakottavia ja niiden avulla normista tulee yleisesti ymmärretty käsite ja sisäistetty. Tämän kehityksen tuloksena oikeuslaitos Foucault’n mukaan sulautuu yhä kiinteämmin elämän normatiivisuutta säätelevien koneistojen jatkumoon. Elämää säätelevästä normista kehkeytyy lain ja oikeuslaitoksen rinnalle vähintään yhtä vahva ihmisten toimintaa muokkaava voima. Oikeuslaitos on toki edelleen yksi normaalin tai normin määrittelyä hallussaan pitävä taho. Yhteiskunnan jäsenet yleensä ymmärtävät, mitä lain rikkomisen ja siitä seuraava rikollisuus merkitsevät. Lakia rikkova voidaan sulkea ehdottomasti yhteisön ulkopuolelle, ja nykyään oikeusjärjestelmämme huolehtii tästä tehtävästä. Normin kontrolloinnissa välineenä ovat sanktiot, jotka myös edistävät normin sisäistämistä (Laine 2014, 22). Normi näkyy nykyäänkin Foucault’n ajattelemalla tavalla useiden instituutioiden tuotoksena, mutta vahvasti myös oikeuslaitoksen luomana rajanvetona.

Oman tutkimukseni tausta-ajatuksena on, että rikollisuudessa mielenkiintoisia ja tutkimisen arvoisia ovat niin sen legaaliset kuin sosiaaliset puolet. Viralliset normit määrittävät rikoksen ja näin ollen myös rikollisuuden täsmällisesti; rikos on lainsäädännössä rangaistavaksi säädetty tarkoituksellinen teko (Laine 2014, 34; Kivivuori 2013, 20). Sosiologisesti kiinnostavaa on kuitenkin tämän lisäksi se, miksi rikoksen määrittelevällä normilla on tietynlainen sisältö ja

miten sitä käsitellään tai miten siihen suhtaudutaan. Rikollisuuden legaalinen ulottuvuus ei ole missään mielessä ongelmaton tai yksitulkintainen, vaikka lait näyttäytyisivät eksakteina rajanvetoina. Laki on yksi tapa määrittää normaali, mutta läheskään kaikki eivät halua tähän normaaliin mukautua, vaan heistä tulee siitä poikkeavia tai sitä rikkovia (Laitinen & Aromaa 1994, 13–15). Yksilöillä voi olla erilaisia syitä rikkoa lakia, eivätkä lain sisältö ja yksilön moraalinen näkemys aina kohtaa.

2.2 Poikkeavuus ja leimautuminen

Odotetusta toiminnasta poikkeamisen voidaan katsoa olevan perustavanlaatuinen yhteiskunnallinen ilmiö (Scott & Lyman 1970, 90). Poikkeavuus määrittyy yksinkertaisimmillaan siten, että yksilö poikkeaa yhteisesti sovituista säännöistä, normeista tai laeista. Jauho (2003, 45) toteaa, että epävirallista normia ei rikota, vaan siitä sanamukaisesti poiketaan. Ymmärrän tässä poikkeamisen toimintana, joka kattaa monenlaisista normeista poikkeamisen. Oma näkökulmani on tutkimukseni aiheesta johtuen niin sosiaalisesti poikkeavassa kuin lakeja rikkovassa toiminnassa, eikä näitä välttämättä kaikissa yhteyksissä ole tarpeen erottaa toisistaan. Tässä tarkastelen sosiaalisen poikkeavuuden eri määrittelyjä. Poikkeavuus ja rikollisuus kulkevat kuitenkin monin paikoin käsi kädessä, ja ne molemmat voivat ruokkia toinen toistaan.

Yhdessä klassisimmista sosiaalisen poikkeavuuden tutkimuksista Howard Becker (1963, 1–14) puhuu ulkopuolisista, yksilöistä, jotka eivät seuraa yhteisiä sääntöjä. Ulkopuolisuus syntyy, kun sosiaaliset ryhmät huomaavat joidenkin yksilöiden poikkeavan säännöistä ja nimeävät heidät ulkopuolisiksi. Ulkopuolisuus tai poikkeavuus vaatii Beckerin mukaan ennen kaikkea yhteiskunnan leiman. Poikkeava käyttäytyminen ei ole siis vain käyttäytymistä sinänsä, vaan poikkeavaksi nimettyä käyttäytymistä. Samaan tapaan Erving Goffman (1963) käsittelee poikkeavuutta sosiaalisesti tuotettuna leimautumisena, stigmatisoitumisena. Sekä Goffman että Becker korostavat poikkeavuuden sosiaalista määrittelyä, sitä, miten poikkeavuudessa on kyse sosiaalisesta konstruktiosta, eikä vain siitä, mitä on tehty tai mistä normeista on poikettu. Poikkeavuus on myös kategorisointia, sillä sen toteaminen voidaan pelkistää ihmisten ja ihmisryhmien sijoitteluun eri kategorioihin (Douglas 1970, 12).

Poikkeavuutta selittävien teorioiden valossa on mahdollista, että poikkeavan leiman saa yksilö, joka ei ole erityisemmin rikkonut mitään yhteiskunnan sääntöjä. Tärkeintä on yksilön aseman tai olemuksen sosiaalinen määrittely, joka ei välttämättä pohjautu totuuksiin. Yksilö voi

käsitellä stigmaansa eri tavoin. Goffman (1963, 45–55) nimeää stigman kanssa elämisen moraaliseksi uraksi. Tällä käsitteellä hän viittaa siihen, miten stigman saanut yksilö alkaa hahmottaa, miltä stigma näyttää yhteiskunnan ja yhteisesti määritellyn normaalin näkökulmasta. Yksilö voi kehittää erilaisia strategioita stigman kanssa pärjäämiseen. Moraalisten urien toteuttaminen vaihtelee sen mukaan, millainen stigma yksilöllä on tai missä elämänvaiheessa se on saatu. Stigmatisoiduksi voi joutua myöhäiselläkin iällä, jolloin yksilön käsitys omasta itsestään yhteisön jäsenenä muuttuu. Tällaista näkemystä voi soveltaa rikolliseen, joka aikuisiällä syyllistyy johonkin rikokseen ja saa osakseen leiman muun yhteiskunnan silmissä – erotuksena vaikkapa sellaisesta taparikollisesta, jonka rikosura alkaa jo suhteellisen varhaisessa iässä. Aineistoni päähahmot ovat stigmatisoituneet mainitulla tavalla: heillä on kullakin takanaan ”normaali” ura, joka sitten on vaihtunut, ainakin hetkellisesti, erilaiseen moraaliseen uraan. Toki en voi varmasti todeta heidän stigmatisoituneen, mutta oletuksena on, että rikostuomioidensa vuoksi julkisuudessa oleva henkilö saa osakseen jonkinasteisen stigman.

Stigman vahvuus voi vaihdella esimerkiksi sen mukaan, onko rikollinen vankilassa vai vapautunut. Voidaan ajatella, että vankilasta vapautunut yksilö pääsee kertaheitolla stigmastaan ainakin osittain eroon. Leimautuneen ja normaalin roolien välillä seilaaminen ei ole kuitenkaan yksilölle helppoa, vaikka hän usein vähitellen oppii elämään molemmissa (Goffman 1963, 157–158). Laajan huomion, kuten mediakirjoittelun, kohteeksi joutunut rikollinen ei vapauduttuaan välttämättä juurikaan saa stigmaansa karistettua pois. Päinvastoin, stigmassa mielenkiintoisinta voikin olla sen säilyminen pitkään tuomion suorittamisen jälkeen, jolloin se tulee näkyvämmäksi rikollisen elämässä. Vangin vuorovaikutus ulkomaailman kanssa voi olla hyvin rajoitettua, mutta sen sijaan vankilasta vapautunut joutuu eri tavalla toisten yhteiskunnan jäsenten huomion ympäröimäksi ja onkin yhtäkkiä velvollinen selittämään tekojaan muille.

Internetissä julkisesti kirjoittelevat talousrikoksista tuomitut henkilöt voidaan mieltää stigmatisoiduiksi, ulkopuolisiksi tai poikkeaviksi tekojensa perusteella, mutta samalla voidaan etsiä merkkejä siitä, miten heitä pidetään varsin normaaleina. Täytyy huomioida, että Beckerin ja Goffmanin tutkimukset sekä poikkeavuuden sosiologinen tutkimus perustuvat kovin erilaisten poikkeavien ryhmien tarkasteluun kuin oma tutkimukseni. Esimerkiksi sairas tai seksuaalivähemmistöön kuuluva ihminen ei ole aivan samalla tavalla poikkeava kuin rikollinen, joka on tietoisella normejä rikkovalla toiminnallaan päätnyt asemaansa. Janne Kivivuori (2013, 279–281) nimeää Beckerin poikkeavuuden tutkimuskohteet melko lieviksi ja arvioi

kriittisesti Beckerin leimaamisteorian sovellettavuutta rikollisuuden tyyppeihin. Kivivuoren arvion mukaan leimaamisteoria sopii parhaiten sellaisen poikkeavan toiminnan analysoimiseen, jota ei pidetä erityisen vakavana tai jonka poikkeavuudesta on eriäviä mielipiteitä. Beckerin tutkimat marijuanen käyttäjät ja muusikot ovat toki erilaisia toimijoita kuin talousrikoksista tuomitut tutkielmassani. Silti näille kaikille yksilöille yhteistä voi olla leiman painokkuuden vaihtelu. Talousrikolliset eivät välttämättä ole kaikkialla kovinkaan paheksuttuja, vaan arviot heistä riippuvat paljolti siitä, keneltä kysytään tai mihin verrataan. Erityisesti rikollisilla itsellään voi olla ratkaiseva rooli siinä, miten leimautumista saadaan heikennettyä. Talousrikolliset, jotka usein toimivat kohtuullisen hyvissä yhteiskunnallisissa asemissa, saavat äänensä kuuluviin ja pääsevät toimimaan aktiivisina stigman häivyttäjinä. Tällaiset henkilöt voivat korostaa muita asemiaan, kuten ”normaalia” ammattiaan, rikostuomion aiheuttamaa leimautumista vasten.

Poikkeavaa ja normaalia on tutkittu ja määritelty usein sairauden kontekstissa, mikä näkyy myös Foucault’n ja Canguilhemmin ideoissa. Vaikka oma tutkimusaiheeni ja sen päähahmot ovat eri tavalla poikkeavia kuin monesti sosiologisessa tutkimuksessa poikkeavina tarkastellut yksilöt, kytkeytyy rikollisuus keskeisesti myös sairauden teemaan. Huomautankin, että sairautta poikkeavuuden muotona käytetään usein leimaamisen välineenä ja poikkeavuuden perusteluna, ja että yksilön pahuutta saatetaan käsitellä sairautena, patologiana. Nykyisessä kriminologisessa selittämisessä halutaan toki huomioida sekä geenien että ympäristötekijöiden vaikutus rikollisuuden aiheuttajina, eikä biologisesta tai fysiologisesta selittämisestä luopuminen tuota yhteiskuntatieteellisestikään kaiken kattavaa rikollisuuden teoriaa (Laine 2014, 87–90). On arveltu, että talousrikosten kaltaisten suunnitelmallisten rikosten tekijöissä saattaa olla tavallista enemmän älykkäitä psykopaatteja, jotka hyödyntävät kykyjään väkivallattomissa rikoksissa (ks. Häkkänen-Nyholm 2009, 201). On kuitenkin muistettava, että rikollisen poikkeavuus on usein paljon monimutkaisempi tarina kuin vain psykologinen poikkeama. Vahvakin geeniperäinen alttius esimerkiksi väkivaltaisuudelle vaatii oikeat olosuhteet purkautuakseen rikoksena (Laine 2014, 86). Rikollisuus ilmenee myös kovin eri muodoissa, eikä talousrikosta, väkivallantekoa tai rattijuopumusta voida lähestyä samanlaisina poikkeavuuden ilmentyminä. Poikkeavaksi nimeäminen ja leimaaminen ovat kuitenkin yhteisön yleisimpiä tapoja käsitellä ja käsitteellistää normin rikkojaa.

3 RIKOLLISUUDEN SYNTY, SYYT JA SELITTÄMINEN

Edellä esitetyn perusteella rikollisuus on yleisesti tunnistettava, poikkeavaksi tai paheksuttavaksi ymmärretty sosiaalinen ilmiö. Rikollisuudelle on kuitenkin vaikea esittää tyhjentävää sosiologista määritelmää. Sivusin luvussa 2 alustavasti tätä ongelmaa; rikollisia ja rikollisuuden syitä on kovin erilaisia. Sosiologiassa rikollisuuden selittämiseksi on muotoiltu lukuisia, eri lähtökohdista ilmiöön takertuvia teorioita. Rikollisuuden selittämisen näkökulmia avatessani mukailen edelleen ajatusta makro- ja mikrotason yhteen kietoutumisesta. Yksilöön ja yhteisöön viittaavat selitysmallit ovat yhä enemmän lähentyneet toisiaan (Kivivuori 2013, 14), ja siksi niitä molempia on syytä käsitellä tässä yhteydessä.

3.1 Anomia, työnjako ja rikollisuuden välttämättömyys

Yksi keskeinen selitystapa rikollisuuden synnylle on anomiateoria. Anomialla tarkoitetaan lyhyesti ilmaistuna normittomuuden tilaa (Laine 2014, 112–113). Käsitteen alkuperäisenä esittäjänä pidetään Émile Durkheimia (1985), joka on selvittänyt anomian vaikutusta alun perin itsemurhatutkimuksessaan. Itsemurhia tapahtuu, kun tarpeeksi vahva yhteenkuuluvuuden tunne ja moraali eivät sido yksilöitä sosiaalisesti toisiinsa. Rikollisuus voi myös olla yksi ilmiö, jolle normien sitomattomuus luo mahdollisuuden. Durkheimin tavoin Robert K. Merton (1938, 672–682) on selittänyt poikkeavuuden ja rikollisuuden kumpuamista anomiaasta. Merton erottaa toisistaan sosiaalisen rakenteen ja kulttuurin, joiden keskinäinen epätasapaino aiheuttaa yksilöiden poikkeavat teot, ja tätä rakenteen ja kulttuurin epätasapainoa Merton kutsuu anomiaksi. Merton kuvaa oman aikansa yhteiskuntatilaa, jossa kova työ ja jatkuva tulosten tavoittelu ohjaavat yksilöiden elämää. Yhteiskunnan odotukset saavat yksilöt etsimään vaihtoehtoisia keinoja hyväksyttävien tulosten saavuttamiseksi, ja siispä esimerkiksi taloudellista pääomaa voidaan havitella rikollisin keinoin. Mertonin teoriaa voidaan kritisoida siitä, ettei se sovi kaikkiin aikoihin tai paikkoihin ja ettei kaikkien voida olettaa tavoittelevan samoja yleisesti ihannoituja arvoja. (Carrabine, Cox, Lee, Plummer & South 2009, 80.) Yleistasoinen teoria antaa käyttökelpoisia viitteitä yhteiskunnan rakenteista kumpuavasta rikollisuuden taustamotivaatiosta. Kaikki yhteiskunnan jäsenet eivät toki tavoittele samoja päämääriä, mutta yhtenä näkökulmana voidaan pitää sitä, miten talousrikollisten tavoittelemat tai saavuttamat päämäärät, kuten korkea status ja varallisuus, ovat yleisesti haluttuja.

Durkheimin (1990) teoretisoinneista keskeinen on myös työnjaon synty modernissa yhteiskunnassa. Yksilöiden erikoistuminen työtehtäviin tuottaa orgaanisen solidaarisuuden, joka paikkaa yhteiskunnassa aiemmin vallinneen mekaanisen solidaarisuuden. Solidaarisuus perustuu siihen, että jokainen yksilö hoitaa itselleen tyypillistä osaamisen aluetta, jolloin yhteiskunnalla on edellytykset toimia sopuisasti. Työnjako ei kuitenkaan toimi aina täydellisesti, vaan se voi saada myös niin sanottuja epänormaaleja muotoja. Tätä ilmiötä Durkheim nimittää anomiseksi työnjaoksi, ja sen yhtenä esimerkkinä voidaan pitää rikollisuutta. Rikollisuus ilmentää samantapaista erikoistunutta toimintaa kuin normaaliksi tai hyväksyttäväksi katsottu työ. (Emt., 127–128, 332.) Voidaan huomauttaa, että nykyajan kontekstissa hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän työnjaon muotojen raja voidaan nähdä häilyvänä. Durkheimin teoretisoinnin kaltainen epänormaali työnjako voi siis tulla näkyväksi valkokaulusrikoksina tilanteissa, joissa liike-elämän sallittua ja kiellettyä toimintaa on hankala erottaa toisistaan.

Työnjaon epänormaalit muodot ovat Durkheimin funktionalistisessa teoriassa luonteeltaan orgaaniseen solidaarisuuteen kuuluvia välttämättömiä poikkeamia. Teoria työnjaosta liittyy normaalin ja poikkeavan aihepiireihin: kuten biologiassa tutkitaan patologisen muotoja, esiintyy näitä patologioita myös yhteiskunnassa (Durkheim 1990, 323). Samalla tavalla kuin ihmiselämässä esimerkiksi sairaudet ovat välttämätön osa todellisuutta, rikollisuutta esiintyy yhteiskunnassa joka tapauksessa. Tämä ei tarkoita rikollisuuden niputtamista hyväksyttäväksi työn muodoksi, vaan sen tiedostamista, että solidaarisuutta rikotaan joka tapauksessa. Rikollisuutta ja poikkeavuutta esiintyy yleisesti kaikkialla ja kaikkina aikoina. Ian Hackingin (1990, 171–173) mukaan taas voidaan ajatella, että rikollisuuden tilastollisen yleisyyden takia sitä voidaan pitää normaalina ilmiönä, vaikka sen vaikutukset ovatkin patologisia. Sekä tilastollinen että sosiaalinen normaali voidaan siis tässä huomioda selittävinä tekijöinä. Hackingin mukaan ongelma, joka syntyy patologisia vaikutuksia tuottavien ilmiöiden luonnehtimisesta normaaleiksi, on kuitenkin ratkaistavissa Durkheimin tapaan korostamalla niiden funktiota. Vaikka rikollisuudella on haitallisia seurauksia, sen voidaan katsoa olevan viime kädessä hyödyllistä, sillä se mahdollistaa kehityksen kohti parempaa ja auttaa havaitsemaan vastapuolen, moraalisesti oikean. Rikos on ”kansanterveyden eräs tekijä, terveen yhteiskunnan kokonaisuutta integroiva osa”. Rikos on välttämätön sen kannalta, että se on sidoksissa sosiaalisen elämän perusolosuhteisiin ja sen avulla moraalinen ja lain normaali kehitys tulee mahdolliseksi. (Durkheim 1982, 84–87.) Merton on kehitellyt samaa ideaa pidemmälle:

hänen teoriaansa kutsutaan myös rikollisuuden paineteoriaksi, jonka mukaan yhteiskunnan yksilöön kohdistama paine purkautuu rikollisena tekona, jolla puolestaan on lopulta uudistava vaikutus (ks. Kivivuori 2013, 147–148).

Funktionalistisen teorian selitysvoimalla on kiistatta omat rajoitteensa. Se ei huomioi yksilöä osana moninaista sosiaalista todellisuutta leimautumisteorian tapaan. Siihen liittyvä ajatus työn epänormaalien muotojen väistämättömyydestä on myös herättänyt kysymyksiä. Jukka-Pekka Takala (1992, 73–88) on purkanut Durkheimin ajatusta rikollisuuden välttämättömyydestä ja hyödyllisyydestä. Durkheimilaisen rikollisuuden funktionaalisuuden korostamisen eräänlainen kultakausi oli valloillaan suomalaisessa kriminaalipolitiikassa 1960–70-luvuilla. Funktionalistinen välttämättömyysoppi on suosionsa laannuttua Takalan mukaan vakiintunut kriminologiseksi puhettavaksi, joten sitä on rikollisuudesta puhuttaessa lähes mahdoton sivuuttaa. Durkheimin teoretisointi rikollisuudesta on lisäksi laajempaa ja hajanaisempaa kuin pelkkä välttämättömyysoppi. Durkheim (1982; ks. myös Takala 1992) käsittelee normaalia ja patologista, joiden ero tulee rikollisuudessa näkyväksi. Durkheimin ajattelu siis kytkeytyy eroavuuksistaan huolimatta muuhun normaalia määrittelevään teoriaan. Lisäksi mielestäni funktionalistisen välttämättömyysopin sekä myös normaalin ja patologisen erottelun vahvuus on selkeässä perusajatuksessa, joka käy yksiin tutkielmani teeman kanssa. Voidaan ajatella, että hyvää ei ole ilman pahaa, eikä yhteiskunta kehity ilman epämurkavien tapahtumien väliintuloa. Keskustelu palautuu siis jälleen peruskategoristen jaottelujen alkulähteelle.

3.2 Neutralisaatiotavat ja oppiminen

Rikollisilla on usein tapana selitellä rikollista toimintaansa itselleen ja muille. Yksi keskeinen jäsenitys rikollisten käyttämistä selittelytavoista on neutralisaatioteoria. Selittelytapojen tarkastelun lähtökohtana on, että rikollisten oletetaan sisäistäneen yhteiskunnan normit ja lait, joita he rikkovat. Normien sisäistäminen luo tarpeen selittelylle. Aineistoni talousrikollisten kohdalla tämä on sangen oleellinen näkökulma: liiketoimintaa harjoittaneet henkilöt ovat todennäköisesti olleet tietoisia rikkomistaan normeista, mutta jokin on saanut heidät pitämään kiinni rikollisesta toiminnasta ja jatkamaan sitä loppuun saakka. Neutralisaatioteoria laskeutuu tekojaan selittelevän yksilön tasolle, mutta sen avulla voidaan myös tehdä päätelmiä laajemmista ajattelutavoista. Neutralisaatioteorian keksimisen taustalla on vaikuttanut Mertonin esitys anomiaista ja valtakulttuurin yksilölle luomasta paineesta. (Kivivuori 1992, 37.) Yksilö sisäistää ympäristön arvot ja vaatimukset, mutta ei välttämättä toteuta niitä elämässään,

ja neutralisaatiotapojen käyttö on tämän ”kapinoinnin” julki tuomista. Selittelytapojen tutkimuksen kehyksenä ovat motiivisanastojen käyttö (Mills 1940, 904–913), selontekojen antamisen merkitys (Scott & Lyman 1968, 46–62) ja klassiset neutralisaatioteoriat (Sykes & Matza 1957, 664–670). Nämä neutralisaatioteorian klassikkotekstit eivät kuitenkaan perustu empiiriseen tutkimukseen. Neutralisaatiotapoja on kuitenkin tutkittu myös empiirisesti: niitä on tarkasteltu esimerkiksi seksuaalirikollisten (Scully & Marolla 1984, 530–544), amerikkalaisten skinheadien (Blazak 2001, 982–1000) sekä yrityksissä toimivien valkokaulusrikollisten (Piquero, Tibbetts & Blankenship 2005, 159–188) käyttäminä. Keskeinen suomalaistutkimus aiheesta on tässä tutkielmassakin useasti mainittu Janne Kivivuoren (1992) lisensiaatintyö varkaiden käyttämistä selittelytavoista.

Klassisia neutralisaatioita eli selittelytapoja voidaan erottaa viisi. Ensinnäkin sangen yleinen selittämisen tapa on *vastuun kieltäminen*: rikollinen esittää jonkun syyn sille, miksei rikoksen teon hetkellä ollut vastuussa tekemästään. Esimerkiksi humalatilaan vetoaminen tai väkivaltarikosta edeltäneeseen tilapäiseen ”naksahdukseen” viittaaminen ovat tyypillisiä vastuun kieltämisiiä. Toiseksi *vahingon kieltämisellä* tekijä taas ilmaisee, ettei ole tuottanut rikoksellaan oleellista vahinkoa. Tekijä voi selittää esimerkiksi omaisuusrikosta parhain päin sillä, että vakuutus korvaa rikoksesta aiheutuneet vahingot ja näin ollen haittaa ei koidu kenellekään. Kolmanneksi *uhrin kieltämisellä* viitataan siihen, miten tekijä nimeää uhrin moraalittomaksi tai miten hänen mielestään uhri ansaitsee tulla rikoksen kohteeksi. Uhrina voi olla yksittäinen henkilö tai vaikkapa yritys. Talousrikoksella ei välttämättä ole suoraa yksittäistä uhria, mutta tämäkin on mahdollista tapauksesta riippuen. Neljäntenä selittelytapana mainitaan *tuomitsijoiden tuomitseminen*. Tässä tekijä neutraloi tekonsa väittämällä, että koko ympäristön moraalinen taso on niin alhainen, ettei teko oikeastaan erotu joukosta rikoksena. Talousrikollinen voisi hyvin vedota tällaiseen yleiseen ilmapiiriin, jossa kaikki petkuttavat. Viides klassinen neutralisaation tapa on *vetoaminen korkeampiin periaatteisiin*: esimerkiksi jollain ryhmittymällä voi olla poliittinen tavoite, jonka saavuttamiseksi katsotaan olevan aiheellista rikkoa lakeja. (Sykes & Matza 1957, 664–670; Kivivuori 2013, 228–231.)

Osa näistä selittelytavoista noudattelee samoja linjoja kuin talousrikollisten tavat perustella tekemiään rikoksia. Eräs mahdollinen talousrikosta selittelevä perustelu voi olla, että kyseisellä rikoksella ei ole rikottu mitään tärkeitä lakeja, vaan itse asiassa tilannetta koskeva sääntely on turhan tarkkaa tai tarpeetonta. Keskeinen selittelynäkökulma voi olla myös se, että talousrikollinen katsoo joutuneensa viranomaisen silmätikuksi perusteettomasti. (Kivivuori

2013, 234.) Tällainen neutralisaatiotyyli nousee suureen rooliin omassa analyysissäni. Ennen varsinaisen neutralisaatioteorian keksimistä Donald R. Cressey (ks. Kivivuori 1992, 44–45) tutki kavaltajien käyttämiä motiivisanastoja. Cressey kuvasi ”kavaltajien sosiaalipsykologiaa” ja totesi, että kavaltajien tekojen syyt olivat viime kädessä yksilön ulkopuolella, niissä tarjolla olevissa sanastoissa, joilla kavaltaja voi esittää tekonsa mielekkäänä. Cressey jakoi kolmeen havaitsemansa mielekkyystyön muodot. Hänen mukaansa kavaltaja saattoi esittää tekonsa joko ei-rikollisena, oikeutettuna tai seurauksena tekijän luonteeseen liittyvästä vähentyneestä syyntakeisuudesta. Cresseyn jaottelussa on jokseenkin samoja aineksia kuin Sykesin ja Matzan klassisissa neutralisaatiotekniikoissa. Erityisesti havainnot teon mieltämisestä ei-rikolliseksi tai oikeutetuksi voivat käydä yksiin talousrikollisen esittämien selitysten kanssa.

Rikosten selittelytapoja on tulkittu kahdelta eri kannalta. Ei ole täysin selvää, onko selittelyssä kyse rikollisuuden syystä vai seurauksesta. Selittely voi tapahtua rikoksen jälkeen, mutta se voi myös edeltää rikollista toimintaa. Travis Hirschin (ks. Kivivuori 2013, 238) mukaan selittelyä voi tapahtua sekä ennen rikosta että sen jälkeen. Tällä tarkoitetaan sitä, että pitkän ajan kuluessa useita rikoksia tekevä yksilö voi käyttää aiempia neutralointejaan uusien rikosten syinä. On myös eroteltu ennen rikosta käytettävä neutralisaatio ja rikoksen jälkeinen rationalisaatio (ks. Piquero ym. 2005, 166). Neutralisaatiotekniikoiden kehittyminen ja käyttäminen liittyvät olennaisesti muun rikollisen ajatusmaailman kehittymiseen. Rikollinen voi kehittyä neutralisaatiotekniikoiden käytössä, ja edellisen rikoksen selittäminen voi kannustaa häntä uuteen rikoskäyttäytymiseen. Tätä ajatusta pohdin analyysissäni, vaikka tutkimustehtävänäni ei olekaan tällaisten kausaalisuhteiden osoittaminen.

Rikosten selittelyn katsotaan olevan opittua. Neutralisaatioteoria tuo esiin sen, miten oppiminen voi olla yksi rikollisuutta selittävä taustailmiö. Oppimista voi tapahtua niin pienissä ryhmissä kuin yleiskulttuurisella tasolla (Kivivuori 2013, 230). Oppimiseen voivat vaikuttaa laajempaan ilmapiiriin liittyvät seikat tai toisaalta pienten liike-elämän klikkien sisäiset puhetavat. Oppimis- ja neutralisaatioteoria on hyvin erilainen ja eritasoinen näkökulma rikollisuuteen kuin esimerkiksi anomiateoria, mutta yhtymäkohtia löytyy, ja toisaalta etenkin neutralisaatiotapojen tutkiminen auttaa ymmärtämään ilmiötä yksilö- ja rakennetasolla. Neutralisaatio kytkeytyy mielenkiintoisella tavalla poikkeavuuden ja leimaantumisen teorioihin. Mainittu sääntelyn turhuutta korostava neutralisaatio ainakin pyrkii lieventämään tekijän stigmaa. Tässä tapauksessa hänen tavoitteenaan voi olla saada muut uskomaan, ettei ole tarpeeksi perusteita kategorisoida häntä rikolliseksi.

3.3 Valikoituminen ja itsekontrolli

Otan esiin vielä itsekontrolliteorian, jonka avulla on selitetty yleistä rikoskäyttäytymistä. Itsekontrolliteoria kuuluu valikoitumisteorioihin, joiden mukaan yksilökohtaiset ominaisuudet, temperamentin tai persoonallisuuden osatekijät, vaikuttavat siihen, ajautuuko yksilö rikolliseksi vai ei. Itsekontrolliteoria pohjautuu yhdysvaltalaiskriminologian Michael Gottfredsonin ja Travis Hirschin ajatukseen yleisestä kaikkea rikollisuutta selittävästä teoriasta. Näkökulmani itsekontrolliteoriaan on kriittinen, sillä itsekontrollin selitysvoima talousrikosten kohdalla saattaa olla hyvinkin kyseenalainen. Teorian mukaan rikollisia tekoja selittää tekijän itsekontrollin heikkous tai sen puute. Tällöin viitataan yksilön henkilökohtaisiin, suhteellisen pysyviin luonteenpiirteisiin. Rikoskäyttäytymiseen ajaa spontaani halu teon toteuttamiseen, ja itsekontrolliteoria selittääkin erityisesti suunnittelemattomia, kohtalaisen yksinkertaisia rikoksia, esimerkiksi varkauksia. Lisäksi on ajateltu, että rikollinen ei niinkään erikoistu yhteen rikostyyppiin, vaan toteuttaa rikoksia holtittomasti tilanteen mukaan. (Kivivuori 2013, 104–106.) Huomautan, että keskustelu itsekontrolliteoriasta ja rikollisuuden yleisestä teoriasta on jokseenkin monisyinen kriminologeja keskusteluttanut aihe. Hirschi ja Gottfredson (2000, 55–69) ovat vastanneet teoriaansa kohdistettuun kritiikkiin ja todenneet, että teorian vahvuus on sen yleisyydessä eikä sitä ole tarkoitettu selittämään yksilöllisiä eroja. Kamppailu itsekontrolliteoriasta valottaa epäselvyyttä siitä, voidaanko kaikki rikollisuus pohjimmiltaan niputtaa yhteen vai tulisiko tutkimuksessa aina pyrkiä erottamaan toisistaan eri rikos- ja rikollistyyppit.

Voidaan joka tapauksessa ajatella, että itsekontrolliteoria ei kykene tyydyttävästi selittämään tyyppillistä valkokaulusrikollisuutta, johon kuuluu suunnitelmallisuus ja erikoistuminen tietynlaisiin rikoksiin. Toisaalta vaikuttaa loogiselta, että valkokaulusrikollisilla itsekontrolli on nimenomaan suhteellisen korkea, ja rikolliset jakaantuvat eri ryhmiin kontrollin vahvuuden perusteella. Itsekontrolliteorian tutkijat ovat kuitenkin esittäneet, että itsekontrollin merkitys tulee näkyväksi sosiaalisessa kerrostuneisuudessa, siis rikoskäyttäytymistä edeltävissä rakenteissa (Kivivuori 2013, 111). Näin ollen hyvään itsekontrolliin kykenevät yksilöt päätyvät korkeisiin yhteiskunnallisiin asemiin. Näiden vaikutusvaltaisten yksilöiden välillä voidaan kuitenkin nähdä sisäisiä eroja itsekontrollin määrässä: osa jatkaa asemassaan normaalisti, osa ohjautuu sen kautta rikoksiin, joiden toteuttaminen tulee mahdolliseksi saavutetun aseman avulla.

Itsekontrolli- ja valikoitumisteoria korostavat jokseenkin erityyppistä selittämistä kuin muut tässä luvussa esittelemäni teorialat. Itsekontrollin arvioiminen perustuu melko vahvasti yksilön ominaisuuksien arvioimiseen, mihin en tässä pyri. En mittaa aineistoni toimijoiden itsekontrollia, mutta huomautan, että talousrikolliset tai aiheesta keskustelevat voivat yhtä kaikki sivuta aihetta: jossain määrin aineistoni talousrikoksista tuomittujenkin kohdalla päädytään arvioimaan heidän persooniaan tai kyvykkyyttään. Myös talousrikollisten taipumus esimerkiksi psykopatiaan nousee aineistossani keskusteluun. Sairauksien tai persoonallisuuden piirteiden tutkiminen ei ole oman tutkimukseni teoreettisena lähtökohtana eikä myöskään sen tavoitteena, mutta on ymmärrettävä, että niistä keskustellaan usein rikollisuuden yhteydessä. Vaikka suhtaudun kriittisesti valikoitumis- ja itsekontrollinäkökulman selitysvoimaan, koin tässä tarpeelliseksi nostaa esiin, miten eri selitystavat lähestyvät ilmiötä aivan eri suunnista.

4 RIKOLLISUUDEN TYYPIT JA TILANNE

Olen tutkielmani aiemmissa luvuissa jo nimennyt valkokaulusrikollisuuden ja talousrikollisuuden käsitteet. Kyseessä on kaksi osittain päällekkäistä, osittain samoja ja eri asioita merkitsevää käsitettä. Tutkimuksessani käytän molempia käsitteitä. Sosiologiassa valkokaulusrikollisella viitataan tietynlaisessa asemassa toimivaan ja asemaansa rikollisissa teoissa hyödyntävään rikolliseen, kun taas talousrikollinen on yleistajuisempi ja viranomaisten käyttämä nimitys talousrikoksiksi luokiteltavista rikosnimikkeistä tuomituille rikollisille.

4.1 Valkokaulusrikollisuus

Valkokaulusrikollisuuden käsite tuli ensimmäisenä esiin yhdysvaltalaiskriminologi Edwin Sutherlandin tutkimuksissa 1930–40-luvuilla. Sutherland (1940, 1–5) raivasi tilaa keskustelulle siitä, että rikoksia eivät suinkaan tee ainoastaan alempien yhteiskuntaluokkien köyhät yksilöt. Valkokaulusrikoksiin syyllistyvät monissa arvostetuissa ammateissa ja tehtävissä, kuten liike-elämän johdossa ja politiikassa, vaikuttavat yksilöt. Sutherlandin mukaan ero valkokaulusrikollisen ja ”tavallisen” rikollisen välillä on viime kädessä rikollisen omissa näkemyksissä – valkokaulusrikollinen ei näe itseään rikollisena, vaan kunniallisena kansalaisena (ks. Laitinen & Aromaa 1994, 60). Sutherlandin tekstiä ja teoriaa jäsentää kritiikki tuon ajan yleistä yhteiskunnallista ajattelua kohtaan. Rikollisuus on nähty alemmaksi katsotun kansanosan keskuudessa jylläävänä ongelmana, jonka on uskottu johtuvan esimerkiksi laiskuudesta, ”huonoista” perheistä tai psyykkisistä poikkeamista. Sutherlandin ajatukset autoivat kriminologista tutkimusta harppaamaan modernimpaan suuntaan.

Sutherlandin teoretisoinnin jälkeen on keskusteltu esimerkiksi valkokaulusrikollisuuden suhteutumisesta muihin rikollisuuden lajeihin. Itsekontrolliteoriankin esittäneiden Hirschin ja Gottfredsonin mukaan valkokaulusrikollisuutta voitaisiin selittää muiden rikollisuuden lajien ohella ”yleisellä rikollisuuden syyllä”, joka johtaa kaikkeen rikoskäyttäytymiseen. Valkokaulusrikollisuus ei ole kuitenkaan ole rikollisuuden marginaalinen osa-alue, vaan suhteellisen laaja ilmiö itsessään. (Steffensmeier 1989, 345–358.) Nykyisin valkokaulusrikollisuuden tutkimuksen tarpeellisuutta perustelevat myös yhteiskunnalliset ja taloudelliset olosuhteet. Yhdysvalloista 2008 alkaneessa maailmanlaajuisessa finanssikriisissä tiivistyi ja konkretisoitui talouselämän väärinkäytösten kulttuuri. Valkokaulusrikollisuuden erityisenä vaarana on ajateltu olevan sen kohdistuminen kokonaisesti yhteiskuntajärjestelmiin.

(Simpson 2013, 310.) Lisäksi valkokaulusrikollisuuden on katsottu kumpuavan kapitalistisesta järjestelmästä ja siihen kuuluvasta kilpailuhengestä (Coleman 1987, 406). Niinpä voidaan ajatella, että valkokaulusrikollisuus elää yhteiskuntajärjestelmästä ja samanaikaisesti tuhoaa sitä.

Valkokaulusrikollisuuden määritelmät ovat muuttuneet ja laajentuneet tutkimuksen lisääntyttyä. Sutherlandin valkokaulusrikollisuuden määritelmää on myöhemmin aikoina pidetty jokseenkin epätarkkana (Green 2006, 10). Sutherland määritteli valkokaulusrikollisen ennen kaikkea rikollisen sosiaalisen aseman ja tapahtuneen rikoksen luonteen mukaan. Kyseessä on siis tekijään perustuva määritelmä. Myöhemmin tulokulmaa on laajennettu ottamalla huomioon myös tekijän motivaatio, rikokset keinot ja tavoitteet, asetelma sekä yhteiskunnan reaktio rikokseen. Tekijään perustuvasta määritelmästä voidaan erottaa myös itse tekoon perustuva määritelmä. Näitä tekoja on luokiteltu neljään alatyyppiin, joihin kuuluvat vapaasti suomennettuna henkilökohtaisen hyödyn tavoittelu, luottamuksen väärinkäyttö, liiketoiminnan rikkomukset ja huijaukset. Valkokaulusrikollisten on yleensä katsottu myös niin sanotusti erikoistuvan tietyn tyyppisiin, yleensä väkivallattomiin, valta-asemaa hyödyntäviin rikoksiin. Tekoon perustuvaa määrittelyä on kritisoitu siitä, että se laajentaa valkokaulusrikollisuuden käsitettä liikaa ja saattaa samalla jättää huomioimatta osan kaikkein vaikutusvaltaisimmista rikollisista, jotka eivät jää kiinni. Kahta eri määritelmää on kuitenkin tuoreissa tutkimuksissa kuljetettu rinnakkain. (Ks. Simpson 2013, 310–313.) Oman aiheeni kannalta valkokaulusrikollisen käsitteestä puhumista puoltaa ainakin, että aineistoni päähahmot ovat paitsi suhteellisen hyväosaisia ja menestyneistä henkilöitä myös heidän rikoksensa, joista kerron tarkemmin luvussa 5.3, sopii valkokaulusrikosten määritelmään.

Valkokaulusrikollisuudesta puhuttaessa on syytä nostaa esille, että kriminologisessa tutkimuksessa on tehty jaottelua yksilö- ja organisaatorikollisuuden välille. Valkokaulusrikollisuudella on yleensä viitattu ensisijaisesti yksilöiden rikollisuuteen, mutta on huomioitava, että moni valkokaulusrikollinen toimii jonkun organisaation, kuten oman yrityksensä puitteissa. Asiaa voidaan siis tulkita niin, että rikollinen käyttää organisaatiota rikoksensa välineenä. (Laitinen & Aromaa 1994, 60–61.) Organisaatorikolliset ovat tyypillisesti korkeassa asemassa omassa organisaatiossaan etenkin yrityksiä tarkasteltaessa (Laitinen 1989, 164). Tämä vahvistaa käsitystä korkean statuksen merkittävyydestä valkokaulusrikoksissa. Organisaatorikollisuuden määritelmä ei ole täysin vakiintunut, mutta organisaationäkökulma on tarpeen nostaa esille, sillä aineistoni päähahmojen rikostapaukset

ovat liittyneet heidän omiin yrityksiinsä. Rikoksen tapahtuminen organisaatiossa vahvistaa edelleen sitä näkökulmaa, jonka mukaan valkokaulusrikokset elävät yhteiskuntajärjestelmästä ja samalla vahingoittavat sitä.

Valkokaulusrikokset ovat yleensä vahingollisia ja vakaasti harkittuja, ja näistä syistä on tärkeää ymmärtää valkokaulusrikoksiin kannustavia yhteiskunnan rakenteita tai ajattelutapoja. Oletan, että valkokaulusrikosten tekemiseen kannustaa valtaväestön näkemyksistä poikkeava ajatusmaailma, jota usein kuitenkin onnistutaan tehokkaasti peittelemään esimerkiksi neutralisaatiotekniikoiden avulla. Huomioida täytyy myös se, miten rikosten vähättelyä korostavaa ajattelua saatetaan kollektiivisesti rakentaa vaikutusvaltaisen eliitin piirissä: tällöin puhutaan termistä *elite deviance*, jonka suomennan tässä eliitin poikkeamiseksi. Eliitin poikkeamisen käsitettä on alettu käyttää erityisesti siksi, että Sutherlandin valkokaulusrikollisuuden määritelmä on katsottu ainakin osin aikansa eläneeksi (Coleman 1987, 407; Simpson 2013, 311). Eliitin poikkeamisella on viitattu siihen, että oikeusnormeja on yleensä säätämässä pieni eliitti, jonka toiminnasta ja arvomaailmasta voi olla vaikea saada tietoa. Voidaan siis ainakin pohtia, heijastaako rikoslaki eliitille ja tätä kautta valkokaulusrikollisille suotuisaa arvomaailmaa. Ajatellaan, että valkokaulusrikollisilla on muita rikollisia paremmat mahdollisuudet vaikuttaa lainsäädäntöön ja normeihin. Suomessa törkeistä talousrikoksista voidaan antaa ehdottomia vankeustuomioita (Hakamo, Jauhiainen, Alvesalo & Virta 2009, 42), ja tämä kertoo osaltaan ankarasta suhtautumisesta valkokaulusrikoksiin eikä suinkaan niiden vähättelystä. Myös aineistoni päähahmoista jokainen on saanut yhden tai useamman vankilatuomion. Jossain määrin eliitin poikkeaminen lienee siis soveltuvampi käsite muuhun, esimerkiksi amerikkalaiseen, kulttuuri- ja oikeuskontekstiin. Eliitin poikkeamisen terminologinen vahvuus on erityisesti siinä, että se kattaa laajemman kirjon kyseenalaista toimintaa kuin vain valkokaulusrikollisuuden käsite, joka viittaa ensisijaisesti lainvastaiseen toimintaan (Green 2006, 11).

4.2 Talousrikollisuus

Valkokaulusrikollisuudella viitataan suhteellisen moninaiseen rikostyyppien joukkoon, ja se onkin sosiologinen käsite ilmiölle tai toiminnalle. Talousrikollisuus onkin täsmällisempi ja yleistajuisempi kategoria tietynlaiselle rikollisuuden tyyppille. Talousrikollisuudelle voidaan esittää useita eri määritelmiä. Käsitteellistä keskustelua on käyty esimerkiksi siitä, mihin talousrikokset kohdistuvat tai millaisia niiden toteutustavat ovat. Eroa on voitu tehdä

yrittäjäläisyyden sisällä tapahtuvien rikosten ja järjestäytyneen taloudellisen rikollisuuden välillä. Hyvän yleiskuvan antaa esimerkiksi sisäasiainministeriön määritelmä, jonka mukaan talousrikoksella tarkoitetaan ”yrityksen, julkishallinnon tai muun yhteisön toiminnan yhteydessä tai niitä hyväksi käyttäen tapahtuvaa, huomattavaan välittömään tai välilliseen taloudelliseen hyötyyn tähtäävää rangaistavaa tekoa tai laiminlyöntiä”. Talousrikoksiksi voidaan katsoa useat rikoslain kohdan rikkomukset, ja usein tekojen kokonaisuus määrää, milloin kussakin tapauksessa on kyse talousrikoksesta. (Hakamo ym. 2009, 37–39.) Käsitteen tarkka asettelu on Alvesalon (2006, 3) mukaan tärkeää, jotta voidaan tehdä kriminalipoliittinen päätös tiedetyn ilmiön torjumiseksi. Samaan tapaan käsitteen läpikäyminen on tärkeää myös tutkimuksessani, jotta tulisi selväksi, millaisesta ilmiöstä puhutaan.

Merkittävä osa talousrikollisuudesta on piilorikollisuutta, joka ei tule viranomaisten tietoon. Talousrikosten ilmi tulemiseen vaikuttavat ainakin taloustilanne sekä viranomaisten resurssit ja aktiivisuus. Vuonna 2014 poliisin tietoon tuli noin 3800 talousrikokseksi luokiteltavaa rikosta. Tähän lukuun ei sisälly se osa petosrikollisuudesta, joka on rikollisuustilastoissa luokiteltu omaisuusrikollisuudeksi. Omaisuusrikollisuuden lisäksi toinen talousrikollisuuden lähikäsite on harmaa talous, jolla tarkoitetaan laillista liike- ja yritystoimintaa, josta ei suoriteta lakisääteisiä maksuja ja veroja. Tutkinnassa olleilla talousrikoksilla aiheutettu taloudellinen vahinko on viime vuosina vaihdellut 100 ja 200 miljoonan euron välillä. Tilastoidut vahingot saattavat vaihdella vuosittain suurestikin pitkälti sattumanvaraisten tekijöiden takia. Suuret yksittäiset jutut ja viranomaisten käytössä olevien resurssien kasvaminen jonakin ajankohtana aiheuttavat muutoksia lukemiin. (Danielsson & Lehti 2015, 137–138; 145–146.) Lukujen valossa suomalainen talousrikollisuus on todella laaja ilmiö. Vaikka talousrikosten ei yleisesti ajateltaisi aiheuttavan vahinkoja tai niillä ei ajateltaisi olevan uhreja, tilastoinnit osoittavat taloudellisten vahinkojen olevan merkittäviä. Esimerkiksi verorikosten aiheuttamien menetysten takia häviäjänä on koko yhteiskunta.

Rikoslaki määrittelee useita tekoja, jotka yleisesti luokitellaan talousrikoksiksi. Keskeisimpiä talousrikoksiksi katsottuja rikosnimikkeitä ovat verorikokset (RL 29: 1–4), kirjanpitorikokset (RL 30: 9–10) ja velallisen rikokset (RL 39: 1–6). Muita talousrikoksia ovat esimerkiksi arvopaperimarkkinarikokset (RL 51 luku) ja rahanpesurikokset (RL 32: 6). Myös virkarikokset (RL 40 luku) luokitellaan usein talousrikoksiksi. Petosrikokset, jotka määritellään rikoslain luvun 36 pykälissä 1–3 ja luvun 37 pykälissä 8–11, voidaan luokitella omaisuusrikoksiksi: näihin rikoksiin sisältyvät esimerkiksi vakuutusvilppi ja maksuvälinepetokset. Aiemmin

mainittuihin rikoslain lukuihin 29 ja 39 sisältyvät lisäksi veropetoksia ja avustuspetosrikoksia sekä velallisen petoksia käsittelevät kohdat. (Aaltonen & Salmi & Danielsson & Suonpää 2015, 121; Danielsson & Lehti 2015, 135–146.) Verohallinnon (2015, 14–15) uusimpien tilastojen mukaan joidenkin törkeiden talousrikosten osuudet ovat viime vuosina olleet nousussa. Näitä ovat olleet esimerkiksi törkeät velallisen epärehellisyytapaukset sekä törkeät veropetokset. Tämä kehitys johtuu luultavasti ainakin osittain viranomaisvalvonnan tehostumisesta.

Hakamo ja kirjoittajakumppanit (2009, 67–68) ovat eritelleet talousrikosasioita, joiden esitutkinta on päätetty vuonna 2004. Tietojärjestelmistä kerättyjen tietojen perusteella talousrikoksista epäilty henkilöt ovat olleet suurimmaksi osaksi miehiä (83 %). Yli puolet epäilyistä (62 %) oli syntynyt 50–60-luvuilla, ja esitutkinnan päättymisvuonna 2004 epäiltyjen keskimääräinen ikä oli 45 vuotta. Henkilöille kirjattujen rikosnimikkeiden määrä vaihteli: eräälle epäilylle oli kirjattu peräti 44 rikosnimikettä, mutta 44 prosentille epäilyistä oli kirjattu vain yksi rikosnimike. Sukupuolten välillä ei ollut juurikaan merkittäviä eroja henkilöiden päärikoksia tarkasteltaessa. Yleisimmin suomalaisten talousrikollisten voisi siis arvella olevan keski-ikäisiä miehiä aineistoni päähenkilöiden tapaan. Keskeisin kiinnostus omassa tutkimusaiheessani kohdistuu kuitenkin esimerkiksi iän ja sukupuolen sijaan yksilön korkeaan statukseen ja sen hyödyntämiseen rikoksen toteuttamisessa. Keskustelu palautuu siis valkokaulusrikollisen määrittelyyn: valkokaulusrikolliset ovat useimmiten talousrikollisia, mutta toisaalta kaikki talousrikolliset eivät välttämättä ole valkokaulusrikollisia.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksen konkreettinen toteutus rakentuu metodini kategoria-analyysin tulkintavälineistä ja niiden soveltamisesta rajaamaani blogiaineistoon. Tutkimusaiheen kuvausta syventääkseni on syytä käydä näiden elementtien lisäksi tarkemmin läpi aineistoni kolmen päähahmon taustoja. Henkilöiden taustojen ymmärtäminen helpottaa aineiston analyysin lukemista ja tukee aineistovalinnan perustelua.

5.1 Kategoria-analyysi tutkimusmenetelmänä

Kategoria-analyytisessä tutkimuksessa perusyksikköinä ovat kategoriat ja kategorisoinnit. Ihmisille on tyypillistä luokitella eli kategorisoida niin itseään kuin ympäröiviä ihmisiä ja asioita. Tutkimusaineistoni toimijat käyttävät puheessaan erilaisia kategorioita, joiden avulla he perustelevat ja oikeuttavat mielipiteitään. Kategorioiden käytössä tiivistyvät kulttuuristen ja sosiaalisten tekijöiden vaikutus sekä moraaliset ja tilanteiset valinnat. Kun tutkitaan, miten eri toimijat aineistossa ajattelevat, toimivat ja kuvaavat ympäristöään, kategoristen valintojen tarkastelu on hyvä vaihtoehto tulkinnan välineeksi.

Kategoria-analyysin teoreettinen tausta on Harold Garfinkelin etnometodologiassa, jossa pyritään selittämään ihmisten arkipäiväisiä sosiaalisia toimintoja ja niiden järjestystä. Etnometodologiassa ihmisten myös ajatellaan soveltavan normeja ja sääntöjä yhä uudestaan, tilannekohtaisesti. (Juhila ym. 2012a, 18–22.) Tämä etnometodologinen perusajatus sopii hyvin tutkimusaiheeseeni. Käyttöön otettujen kategorioiden avulla tuotetaan uusia, paikallisia normeja, jotka saattavat hyvinkin poiketa totutusta – tähän palaan vielä tarkemmin moraalisen järjestyksen käsitteen kohdalla. Kategoria-analyysiä on alun perin kehittänyt Harvey Sacks, jonka jäsenyysskategorisoinnin taustalla on etnometodologinen näkemys ihmisen arkitoiminnasta. Sacks on täsmentänyt jäsenkategorisoinnin analyysiin kuuluvia käsitteellisiä välineitä (ks. emt., 26–31). Keskeisiä työkaluja, joita hyödynnän omassa analyysissäni, ovat kategorian käsitteen lisäksi muun muassa kategoriasidonnaiset toiminnot ja kategoriaparit. Täsmennän myöhemmin kategorisoinnin työkalujen merkitystä ja niiden näkymistä aineistossani. En silti noudata omassa analyysissäni juuri Sacksin jäsenyysskategorisointia, vaan seuraan pikemminkin sitä, miten Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (2012) menetelmän esittelevät teoksessaan. Kirjoittajat hakevat Sacksin lisäksi laajalti vaikutteita etnometodologiasta ja sosiaalisesta konstruktionismista. Kategoria-analyysille läheisiä metodeja ovat kirjoittajien mukaan diskurssianalyysi sekä narratiivinen tutkimus ja retoriikan

tutkimus. Kategorioiden tutkimisen voidaan ajatella olevan osana näitä niin sanottuja sukulaismetodeja, joten tältä kannalta kategorioita on analysoitu paljon ja pitkään myös sellaisissa tutkimuksissa, joiden menetelmää ei ole nimetty kategoria-analyysiksi.

Kategoria-analyysin kehittäjät ovat pyrkineet ylittämään karkean jaon mikro- ja makrotason ilmiöihin. Kategorioiden tutkimisella paneudutaan siihen, miten rakenteet ovat läsnä ihmisten arkisessa toiminnassa (ks. esim. Housley & Fitzgerald 2002, 60; Juhila ym. 2012a, 37). Tätä ajatusta kuljetan mukana myös omassa analyysissäni. Aineiston toimijat ottavat tilanteisesti käyttöön kategorioita, jotka voivat kieliä heidän ajattelutavoistaan laajemminkin. Blogissa käytävä keskustelu ei ole nähtävissä vain yksittäisten ajatusten vaihtona, vaan esityksenä siitä, mitä talousrikollisista tai -rikollisuudesta voidaan ajatella. Samalla on tärkeä huomioda, miten kategorioiden avulla rakennetaan ilmiöitä tai instituutioita. Rikollisen – ja sen vastapuolena syyttömän tai uhrin – kategorian on oltava olemassa, jotta rikollisuudeksi kutsuttu ilmiö voidaan paikallistaa ja jotta sitä voidaan ymmärtää. Kategorioiden ajatellaan olevan kulttuurista tietovarantoa, millä tarkoitetaan, että yhteiskunnan jäsenet ymmärtävät kategorioiden merkityksiä ja niihin sisältyvää tietoa (Juhila ym. 2012b, 46–47). Kulttuurinen tietovaranto muuttuu ja joustaa, jolloin kategorioihin liittyvä tietokin voi muuttua. Eri aikoina rikollisen kategoriaan on sisältynyt erilaista tietoa. Tyypillinen käsitys rikollisen kategoriasta ei välttämättä nosta ensimmäisenä esiin ajatusta juuri talousrikollisesta, mutta samalla on muistettava, että rikollisen kategoriaan sisältyvä tieto on laajentunut. Esimerkiksi lisääntynyt kiinnostus hyväosaisten yksilöiden tekemiä rikoksia kohtaan on mahdollistanut sen, että käsitys rikollisesta on yhä monisyisempi.

Käytännön kategorisoinnit kohdistuvat usein ihmisiin. Harvey Sacksin käsitteillä ilmaistuna ihmiseen viittaava kategoria on personoitu kategoria. Personoituja kategorioita voidaan käyttää itsekategorisaatioon ja toisten kategorisaatioon. (Ks. Juhila ym. 2012b, 55.) Personoidut kategoriat ovat vahvasti läsnä aineistossani, jossa esitetään mielipiteitä niin omasta itsestä kuin muistakin ihmisistä. Aineistossa käytettyjen personoitujen kategorioiden analysoiminen vastaa etenkin kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, jotka koskevat pääasiassa yksilötoimijoihin liittyviä käsityksiä. Kategoriat voivat kuitenkin olla myös ei-personoituja, ja tällöin kategorioilla viitataan erilaisiin fyysisiin objekteihin, paikkoihin ja ympäristöihin, mutta myös kokonaisiin yhteiskunnallisiin järjestelmiin ja rakenteisiin (ks. emt., 58–60). Tällaisten ei-personoitujen kategorioiden tutkiminen vastaa etenkin kolmanteen tutkimuskysymykseeni, joka koskee aineiston toimijoiden näkemystä yhteiskunnasta ja sen rakenteista. Ihmisiin tai

asioihin viittaavia kategorioita voidaan ryhmitellä eri tavoin. Juhila (2012b, 176–177) viittaa kategoriaryhmällä yleistajuiseen kategorisaatioon, kuten suomalaisiin. Samalla tavalla rikolliset voivat muodostaa yleistajuisen kategoriaryhmän, jonka ymmärretään olevan olemassa, mutta jonka jäsenet eivät tosielämässä muodosta yhtenäistä ryhmää. Voidaan puhua myös kategoriakokoelmista ja kategoriapareista (Juhila ym. 2012a, 27–28). Kategoriakokoelman alle voidaan ryhmitellä toisiinsa liittyviä kategorioita, esimerkiksi rikollisuuden kategoriakokoelmaan kuuluu eri rikollisuuden lajeja. Kategoriapari on kahden kategorian muodostama kategoriakokoelma. Klassinen kategoriapari voisi olla esimerkiksi uhri–syyllinen; syyllisyys, rikollisuus tai pahuus käsitetään yleensä vastinparinsa kautta.

Sacks viittaa kategoriasidonnaisilla toiminnoilla sellaisiin toimintoihin, jotka ymmärrämme kulttuurisesti kuuluvan tiettyihin kategorioihin. Juhilan ym. (2012b, 61–63) mukaan esimerkiksi talousrikollisen kategoriaan liittyy tällaisia toimintoja ja muita määreitä. Ensinnäkin talousrikollinen kuuluu rikollisen kategoriakokoelmaan, mutta talousrikollisen kategoriaa täsmentää se, että hänen ei ajatella toteuttavan mitä tahansa rikollisia tekoja, vaan sellaisia, jotka niputetaan talousrikollisuuden käsitteen alle. Tämän lisäksi talousrikollisella ajatellaan olevan tarvittavia tietoja ja kompetenssia talousrikoksen toteuttamiseen. Keskeistä talousrikollisen tai rikollisen kategorialle on myös siihen liittyvä negatiivinen sävy. Rikollisen omana lähtökohtana on usein tämän negatiivisen sävyn lievittäminen vaikkapa neutralisaatiotekniikoiden avulla. Rikollisen kategoriaan suhtautuminen vaihtelee toki eri konteksteissa. Omassa aineistossani osa toimijoista voi olla niin tottuneita tämän kategorian läsnäoloon, ettei se herätä heissä voimakkaita tunteita.

Tutkimusasetelmani kannalta merkittävä kategorioihin sidottu käsite on moraalinen järjestys. Kategorioilla tuotetaan sosiaalista ja moraalista järjestystä, ja etnometodologian näkökulmasta tätä tapahtuu jokapäiväisessä arkielämässä. (Juhila ym. 2012b, 69–71.) Usein moraalinen järjestys on sinänsä huomaamatonta, mutta kategorioihin liittyvät tiedot ja jännitteet rakentavat sitä. Yksinkertainen esimerkki tästä on poliisin ja rikollisen kategoriapari, joiden keskinäinen järjestys ymmärretään yleensä siten, että poliisi edustaa hyvää tai oikeaa, kun taas rikollinen edustaa pahaa tai väärää. Rikollisen kategoria saa yhä vahvempia ja selkeämpiä merkityksiä, kun se esitetään vastakkaisen kategorian kanssa. Moraalista järjestystä rakentavat erityisesti kategorioihin sidotut toiminnot ja ominaisuudet, jotka ovat usein kulttuurisesti selkeästi jäsentyneitä ihmisten käsityksissä (Jauhiainen 1984, 209). Tästä syystä moraalisen järjestyksen rikkomisen on kiinnostavaa ja huomiota herättävää. Järjestyksen kääntäminen pääläelleen tulee

läsnä analyysissäni, sillä esimerkiksi ajatus rikollisesta pahana ja poliisista hyvänä toimijana onnistutaan kääntämään pääläelleen.

Kategoria-analyysi soveltuu välineeksi monenlaisten aineistojen tutkimiseen. Yllä esittelemäni kategoria-analyysin työkalut sopivat myös yhteen tutkimukseni teoreettisten lähtökohtien kanssa. Kategoria-analyysissä ja etnometodologiassa ollaan perinteisesti oltu kiinnostuneita poikkeavuudesta ja siihen liittyvistä ilmiöistä, kuten rikollisuudesta (Nikunen 2006, 167). Jayyusi (1984, 3–4) tähdentää, että poikkeavuutta tutkittaessa on hyvä muistaa olla sortumatta liian karkeaan niputtamiseen. Tutkijan onkin hyvä olla tarkkana kategoria-analyysin käyttäjänä. Menetelmän tarkoitus ainakin itselleni on ensisijaisesti avata ja kyseenalaistaa totuttuja käsityksiä poikkeavasta ja normaalista, jolloin tavoitteena ei suinkaan ole aineistossa käytettyjen kategorioiden esittely ilmiselvinä tosiasioina. Tutkijan tehtävänä ei ole yksinkertaisesti vain nähdä ja poimia kategorioita tutkimusaineistosta, vaan kategorioiden tulee olla tutkittavien toimijoiden tuottamia (Juhila ym. 2012a, 29; Schegloff 2007, 475–476). Näin ollen omankin analyysini haasteena on purkaa auki ja osoittaa, että kategoriat rakentuvat aineiston puheenvuoroissa, eivätkä ne ole pelkästään ulkopuolista tulkintaa. Kategorioita ja muuta ihmisten puhetta tutkittaessa on myös hyvä muistaa kriittinen asenne metodia ja omaa tulkintaa kohtaan; on syytä välttää ylitulkintaa sen suhteen, millä motiiveilla tutkittavat valitsevat sanansa. Tutkijana ei näin ollen aina syytä alleviivata moraalisia latauksia siellä, missä tutkittavat eivät todella näytä pyrkivän niitä synnyttämään.

Tutkielman johdannossa mainitsin Heberin (2014) tutkimuksen uhrin ja syyllisen kategorian tunnistettavuuden ongelmasta. Heberin tutkimus ei perustu menetelmällisesti (jäsen)kategoria-analyysiin, mutta se kertoo kategorioiden tutkimisen tarpeellisuudesta rikollisuuden aihepiirissä. Minna Nikunen (2005) taas on käyttänyt kategoria-analyysiä analysoidessaan uutisointia perhesurmista. Nikunen on kiinnostunut erityisesti tekijöiden ja uhrien sukupuolen esittämisestä uutisissa ja siitä, miten toimijat saavat tiettyjä positioita sukupuolensa mukaisesti. Nikunen pyrkii tuomaan esille vakiintuneita kategorioihin liitettyjä käsityksiä samalla tavalla kuin itsekin haluan. Nikunen kiinnittää huomiota myös tekijöiden motiivien esittämiseen uutisoinnissa. Tältä osin Nikusen tutkimuksen mielenkiinto onkin samoissa teemoissani kuin omassa tutkimuksessani. Kategorioiden tutkimisella Nikunen avaa sitä, miten esimerkiksi miesten ja naisten erilaista toimintaa voidaan tarkastella ja perustella: syitä rikoksen tapahtumiseen voidaan etsiä ympäristöstä tai tekijän henkilökohtaisista ominaisuuksista. Erotuksena tästä onkin mielenkiintoista tutkia, miten tekijät itse käyttävät kategorioita

rikoksista keskustellessaan. Oma aineistoni tarjoaa paitsi tekijöiden itsensä näkökulman myös blogikirjoituksia kommentoivien ”ulkopuolisen” äänen. Näin motiiveista, valinnoista ja moraalista syntyy moniulotteinen keskustelu, jossa kategorisoinnit kohdistuvat teemaan liittyviin ihmisiin ja muihin toimijoihin eri suunnista.

5.2 Blogiaineiston kuvaus ja hankkiminen

Olen rajannut ja kerännyt tutkimusaineistoni sen perusteella, millaisia toimijoita sen teksteissä esiintyy. Aineiston keräämistä suunnitellessani lähdin liikkeelle ajatuksesta, että aineisto voisi kuvata talousrikollisuuteen liittyviä käsityksiä ja tuoda esille sekä rikollisten itsensä että kansalaisten tai ulkopuolisten keskustelijoiden näkökantoja. Valitsin kolmen talousrikoksista tuomitun suomalaisen blogit tarkasteluun sillä perusteella, että niiden kirjoituksissa käsitellään henkilöiden omaa suhdetta tehtyihin rikoksiin sekä laajemmin käsityksiä (talous)rikollisuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Aineistoa etsiessäni mielessäni eivät olleet ensisijaisesti juuri blogit, vaan kirjallinen aineisto ylipäänsä. Lisäksi keskityin etsimään tietoa tunnetuista suomalaisista talousrikollisista. Päätös aineiston rajaamisesta oli helppo, kun totesin kolmen tunnetun talousrikollisen kirjoittavan blogeja, joita yhdistivät samat teemat sekä tekstien suhteellinen tuoreus ja helppo saatavuus. Jokainen kirjoittajista on ollut kirjoittajana suhteellisen aktiivinen ja kirjoittanut yhteiskunnallisista aiheista. Tämä puolsi myös päätöstäni valita kyseiset blogit aineistoksi, sillä kirjoittajien innokkuus tuoda mielipiteitään julki motivoi tutkijaa tarttumaan aiheeseen.

Tutkimusaineistoni käsittää kolmen henkilön kirjoittamat blogit: Peter Fryckmanin, Arto Merisalon ja Kari Uotin. Lähempään tarkasteluun poimin blogeista niiden kirjoittajien profiilikuvaukset sekä valikoidut kirjoitukset kommentteineen. Yksittäisiä blogikirjoituksia valikoin tutkimuksen kohteiksi sen mukaan, miten relevantteja ne tai niiden pohjalta käydyt keskustelut ovat tutkimuskysymysteni kannalta. Kävin Arto Merisalon ja Peter Fryckmanin blogikirjoitukset kokonaisuudessaan läpi ja valikoin niistä tekstit, jotka käsitelivät jollain tavalla kirjoittajien tekemiä rikoksia, niihin liittyviä prosesseja tai rikollisuutta yleisemmin. Kari Uotin blogi sisälsi aineistoa kerätessä niin paljon kirjoituksia (noin 700), että seuloin kirjoituksia hakusanoilla ”rikollisuus”, ”talousrikollisuus”, ”talousrikos” ja ”rikos”. Uotin blogissa keskustelu ulottui muita blogeja yleiselle yhteiskunnalliselle tasolle, ei vain kirjoittajan omiin rikoksiin. Uotin ja Fryckmanin blogeissa taas kommenttiosiossa käyty keskustelu oli vilkkaampaa kuin Merisalon blogissa. Julkaistujen blogikirjoitusten määräksi tuli 27, joista 9

on Fryckmanin, 7 Merisalon ja 11 Uotin kirjoitusta. Aineistoon rajaamani kirjoitukset on julkaistu vuosina 2007–2014. Aineistoon kuuluviksi luen myös blogien käyttäjäkuvaukset ja Uotin blogin tapauksessa hänen käyttämänsä sivuston etusivun, ja näihin keskityn luvussa 6.1. Muutoin analyysi rakentuu varsinaisten blogikirjoitusten ympärille. Tutkielman liitteessä (ks. sivu 86) on lueteltuina aineistoon rajaamieni kirjoitusten otsikot ja julkaisupäivämäärät.

Osa aineistoon rajaamistani kirjoituksista on tutkimuksen valmistumisen aikaan jo useita vuosia sitten julkaistuja, mutta blogi on edelleen varsin ajankohtainen osa mediaa eikä ohimenevä ilmiö. Blogeista ja koko sosiaalisesta mediasta on tullut valtavirtaa, ja molemmat käsitteet ovat 2000-luvun aikana vakiintuneet lähes jokaisen ihmisen sanavarastoon (Rettberg 2014, 2). Blogin voi määritellä olevan kutakuinkin ”säännöllisesti päivitettävä sivu, joka koostuu aikajärjestyksessä olevista päivätyistä kirjoituksista” (ks. em. 32). Blogi on yksi median muoto tai genre, josta erityisen mielenkiintoisen tekee sen henkilökohtaisuus, joka toki nykyään on olennainen tekijä monessakin mediasisällössä. Blogin kirjoittajan henkilökohtaisen tilan lisäksi blogi tuottaa keskustelun areenoja, sillä yleensä blogikirjoituksia kommentoidaan. Näin blogin ympärille muodostuu yleensä enemmän tai vähemmän kiinteä yhteisö, josta osa voi olla eräänlainen blogille uskollinen ystäväyhteisö. (Ks. Heinonen & Domingo 2009, 73–75.) Omassa tutkimuksessani blogit tarjoavat ennen kaikkea kätevän pääsyn sellaisten teemojen äärelle, joiden esiin saaminen esimerkiksi haastattelemalla voisi olla huomattavasti hankalampaa. Luonnollinen aineisto, joka ei ole tutkijan alulle saattama, sopii myös mielestäni hyvin tutkimusasetelmaani. Aineiston blogit ovat kirjoittajilleen omaehtoisen, vapaan ilmaisun paikkoja. Internet-sisällöissä on mielestäni ylipäänsä valtava potentiaali sellaisten asioiden tutkimiseen, joiden äärelle pääseminen ei ennen internetin yleistymistä olisi ollut yhtä yksinkertaista.

Tutkimusasetelmani on siinä mielessä jokseenkin epätyypillinen, että se käsittelee omalla nimellään esiintyviä tunnettuja henkilöitä. Tyypillisempää rikollisuuden tutkimuksessa on esimerkiksi nimettömäksi jäävien rikollisten haastatteleminen (esim. Kivivuori 1992, Kekki 2010) tai tilastollinen tai muu rikollisuuden yleisiä piirteitä kartoittava analyysi (esim. Hakamo ym. 2009, Laitinen 1989). Henkilöiden anonymisointi ei olisi omassa tutkimuksessani kuitenkaan mahdollista, sillä käytännössä aineistosta täytyisi sensuroida suuri osa pois, jottei henkilöitä tunnista. Nimettyjen, tunnettujen henkilöiden tutkiminen aiheuttaa toki paljon eettistä pohdintaa. Kantani on kuitenkin se, että internetissä itsestään kirjoittavien henkilöiden näkemykset ovat vapaasti arvioitavissa – niin internetin käyttäjien kuin tutkijoidenkin. Vaikka

tutkimusasetelmani on lähtökohtaisesti kriittinen aineiston toimijoita ja heidän väitteitään kohtaan, tavoitteena ei ole tehdä arvioita kirjoittajien persoonallisuuksista vaan siitä, miten he ja heidän puheenvuoronsa edustavat tutkittavaa ilmiötä. Näistä syistä pidän tutkittavien henkilöiden puheenvuorojen ja niiden ympärille rakentuvan keskustelun valitsemista aineistoksi perusteltuna ja tutkimuseettisesti toimivana.

5.3 Aineiston toimijoiden taustat

On syytä eritellä hieman tarkemmin, miksi juuri nämä kolme henkilöä ovat olennaisia toimijoita tutkimusaiheeni kannalta ja mistä heidät tunnetaan. Arto Merisalo tunnetaan erityisesti niin sanotusta vaalirahakohusta, jossa hän oli mukana jakamassa kansanedustaja Ilkka Kanervalle vaalirahaa ja poliittista tukea. Merisalo on ammatiltaan liikemies, ja vaalirahakohuun hän tuli osalliseksi silloisen yrityksensä Nova Groupin kautta. Käräjäoikeus tuomitsi Merisalon vuonna 2012 kuuden vuoden ehdottomaan vankeuteen. Tuomio koostui useasta rikosnimikkeestä: törkeistä velallisen epärehellisyysrikoksista, törkeistä kirjanpitorikoksista, törkeästä lahjuksen antamisesta, lahjuksen antamisesta, rekisterimerkintärikoksesta sekä kirjanpitorikoksesta. (Yle Uutiset 18.4.2012.) Vaalirahoituskohussa jaettiin tuomioita usealle muullekin, mutta Merisalon tuomio oli näistä kovin, ja hän antoi kenties näkyvimvät kasvot koko jutulle. Merisalo on ollut uutisten lisäksi esillä mediassa hänestä kertovan Vaalirahoittaja-dokumentin (Yle 2014) ansiosta. Ylellä esitetyssä dokumentissa Merisalo kertoo rikostuomioihin johtaneista tapahtumista, vankila-ajastaan ja elämästään vankilasta vapautumisen jälkeen.

Myös Peter Fryckman on taustaltaan liikemies. Fryckmaniin on liitetty useita talousrikosjuttuja. 2000-luvun alussa Helsingin hovioikeus tuomitsi Fryckmanin neljän vuoden vankeuteen törkeästä velallisen petoksesta ja velallisen epärehellisyydestä. Tällöin tuomiolleen lykkäystä hakenut Fryckman katosi Etelä-Afrikkaan, jossa hänet lopulta pidätettiin 2002. (Yle Uutiset 25.11.2002.) Vuonna 2003 Fryckman tuomittiin seitsemän vuoden liiketoimintakieltoon, ja vuonna 2005 Helsingin käräjäoikeus tuomitsi hänet kahden ja puolen vuoden vankeusrangaistukseen kirjanpitorikoksesta, törkeästä velallisen petoksesta ja törkeästä velallisen epärehellisyydestä. Nämä olivat vuosina 1994–2001 tehtyjä talousrikoksia. (Yle Uutiset 4.7.2005.) Vuonna 2005 Fryckman sai myös puolen vuoden ehdottoman vankeustuomion törkeästä kunnianloukkauksesta (Hämeen Sanomat 12.4.2005). Vuonna 2006 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien määräsi vuorostaan Suomen valtion maksamaan Fryckmanille korvauksia liian pitkäksi venyneestä oikeudenkäynnistä (Taloussanomat

10.10.2006). Fryckmanin viimeisin tuomio on vuodelta 2013, jolloin Korkein oikeus antoi lopullisen päätöksen Fryckmanin ja hänen puolisonsa asunnon osakekirjoihin liittyvässä jutussa: tällöin Fryckman tuomittiin viideksi kuukaudeksi vankilaan törkeästä kavalluksesta (Yle Uutiset 28.1.2013). Yhtenä Fryckmanin mainitsemisen arvoisena vaiheena voidaan pitää vielä hänen ehdokkuuttaan vuoden 2014 europarlamenttivaaleissa Muutos 2011 -puolueen listalla. Hän sai vaaleissa 868 ääntä ja oli puolueensa äänikuningas. (Yle Vaalitulospalvelu 2014.)

Kari Uoti on ammatiltaan juristi ja liikemies. Hän on väitellyt oikeustieteen tohtoriksi ja kirjoittanut väitöskirjansa (Uoti 2004) sekä toisen kirjan kokemuksistaan vankila-aikanaan 2000-luvun alkuvuosina. Uotin ensimmäinen, kuuden vuoden vankeustuomio tuli vuonna 2001. Tällöin Uoti tuomittiin yhdessä hänen veljensä, liikemies Jussi Uotin kanssa. (Yle Uutiset 11.7.2001.) Vuonna 2007 Turun hovioikeus tuomitsi Kari Uotin noin kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen törkeästä petoksesta (Taloussanomat 22.10.2007). Uoti on saanut tuomion myös törkeästä velallisen petoksesta. Käräjä- ja hovioikeuskäsittelyiden jälkeen korkein oikeus langetti hänelle kyseisestä jutusta lopulta viisi kuukautta ehdotonta vankeutta vuonna 2009, mutta kyseinen tuomio purettiin myöhemmin virheellisenä (MTV3 Uutiset 20.10.2009). Tuomion purku perustui Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen lausuntoon, joka koski Uotin oikeutta olla ilmoittamatta tiettyä osaa omaisuudestaan ollessaan epäiltynä rikoksesta. Saamiensa tuomioiden jälkeen Uoti on pyörittänyt omaa lakiasiaintointimistoaan, jonka sivustolla hän kirjoitti myös aineistoksi ottamaani blogia.

6 ITSEYMMÄRRYS JA NEUTRALISAATIOT

Aineiston analyysi jakautuu kahteen kokonaisuuteen. Analyysin ensimmäisessä osassa eli tässä luvussa keskityn kuvaamaan sitä, miten blogeja kirjoittavat talousrikolliset tuovat itseään esiin ja perustelevat aktiivisuuttaan kirjoittajina sekä toisaalta sitä, millaisia selittelytapoja eli neutralisaatiotekniikoita aineiston toimijat käyttävät. Neutralisaatioteoria on analyysissäni vahva näkökulma ja sen tarkastelu taustoittaa analyysin jatkumista seuraavassa luvussa. Tässä luvussa painottuu erityisesti ensimmäiseen ja toiseen tutkimuskysymykseen vastaaminen. Tarkastelen sitä, miten aineiston toimijat kuvaavat itseään, moraalisia periaatteitaan ja rikollisia tekojaan sekä sitä, miten muiden keskustelijoiden eli blogikommentoijien puheenvuoroissa keskustellaan samoista teemoista. Pyrin luomaan katsauksen aineiston moraalisiin perusasetelmiin, joita koostetaan kategorisilla ilmaisuilla. Analyysin toisessa osiossa, luvussa 7, tarkastelen paitsi edelleen moraalialueita, myös kuvauksia siitä yhteiskunnallisesta ilmapiiristä, jossa kannanotot esitetään.

Koska huomio kohdistuu analyysissäni erityisesti kielellisiin valintoihin, joita kategoriat ovat, liitän tekstiin lainauksia aineistosta. Blogikirjoittajat on merkitty lainauksiin nimikirjaimin (PF, AM tai KU). Blogikommenttien yhteydessä on mainittu kirjoittajan nimimerkki tai käyttäjänimi sekä blogikirjoituksen alkuperäisen kirjoittajan nimikirjaimet. Tekstissä viitataan aineiston eri toimijoihin pääsääntöisesti kirjoittajina tai kommenttoijina, joista kirjoittajat ovat itse blogikirjoittajia ja kommenttoijat muita joko nimimerkillä tai omalla nimellään keskusteluun osallistuvia. Joissain tapauksissa blogikirjoittajat myös osallistuvat itse kirjoitusten alla käytyihin keskusteluihin, ja tällöin mainitsen, mikäli kyseessä on kommenttiosioista poimittu lainaus. Tekstilainauksissa lihavoidut sanat ovat omia korostuksiani, eivät alkuperäisten kirjoittajien käyttämiä; nämä huomautukset nimeän aina erikseen nimikirjaimilla ST.

6.1 Kirjoittajien kuvaukset omasta itsestään

Kari Uoti kirjoittaa blogiaan asianajotoimistonsa nettisivujen yhteydessä, ja hänen kirjoitustensa tausta eroaa tässä mielessä selvästi Peter Fryckmanista ja Arto Merisalosta, jotka ovat julkaisseet tekstejään Uusi Suomi -sivustolla. Uoti kuvaa sivuilla lakiasiaintoimistonsa tapaa tehdä työtä sekä omaa asennettaan juristina. Osa tekstistä on myyntipuhetta toimiston potentiaalisille asiakkaille:

Asenne, kokemus ja tieto. Hyvän juristin ominaisuudet – ja juuri tässä järjestyksessä. Tietoa saa kirjoista, kokemusta elämällä, mutta asenne ei ole hyllytavaraa. Sitä ei saa edes isolla rahalla maailman parhaista yliopistoista. Sitä joko on tai sitten ei.

(KU, oikeus.pro-etusivu)

Uoti viittaa tunnistettaviin arvoihin, asenteeseen, kokemukseen ja tietoon, jotka hänen mukaansa kuuluvat hyvän juristin osaamiseen. Etenkin asenteesta puhuminen on mielenkiintoista: Uoti nostaa asenteen esiin positiivisena, suorastaan ylivoimaisena kategoriana ja ominaisuutena, joka toisilla on ja toisilla ei. Jos Uoti viittaa tällä tekstillä itseensä ja vihjaa itseltään löytyvän oikeaa asennetta, hän asettaa itsensä (tai toimintatapansa) ihanteeksi. Yllä oleva kuvaus hyvästä asianajamisesta ei liity suoranaisesti Uotin blogikirjoituksiin, mutta blogi taas on tiiviisti kytköksissä Uoti lakiasiaintoinmiston sivuihin. Tässä yhteydessä onkin luontevaa, että Uoti viittaa sivuilla itseensä juristin toimijakategorialla. Sivulla mainitaan myös hänen tutkintonsa, oikeustieteen tohtori ja MBA (liiketoimintajohtamisen maisterin tutkinto). Uotia itseään kuvaavat kategoriat ovat asiantuntijuuteen viittaavia kategorioita, joilla tuotetaan oikeutusta sille, mistä Uoti kirjoittaa. Juristin ajatellaan yleisesti olevan pätevä ottamaan kantaa oikeus- ja rikostapauksiin, sillä niiden arvioiminen kuuluu juristin ammattiin. Uoti ei esittele itseään lainrikkोजना, eikä hänen toki tarvitse niin tehdä, mutta hänen taustansa oikeusoppineena luo mielenkiintoisen kontrastin sille, että tutkin hänen kirjoituksiaan ennen kaikkea talousrikoksista tuomitun ilmaisuna. Yksilö voi myös kuulua samanaikaisesti moneen eri toimijakategoriaan, mutta ottaa tilanteisesti käyttöön niistä vain yhden (Juhila ym. 2012a; 27, 37).

Peter Fryckmanin ja Arto Merisalon blogit Uusi Suomi -uutissivustolla eivät ole Uotin kirjoitusten tavoin selvästi kytköksissä kirjoittajien muuhun, esimerkiksi ammatilliseen, toimintaan. Sekä Fryckman että Merisalo ovat kirjoittaneet kuvaukset itsestään ja omista poliittisista tai yhteiskunnallisista tavoitteistaan blogiensa yhteyteen. Fryckmanin käyttäjäkuvaus perustuu lähinnä siihen, että hän on ollut ehdolla Muutos 2011 -puoleen listalla eduskuntavaaleissa vuonna 2011. Fryckman listaa poliittisia tavoitteitaan ja ihanteitaan, ja osa käyttäjän esittelystä ennakoii hänen talousrikoksiin liittyviä kannanottojaan:

yrittäjille taattava työrauha – yhteiskunnan yrittäjiin kohdistama ylenmääräinen sääntely ja kyräilevä valvonta lopetettava

yrittäjien oikeusturva taattava lisäämällä taloustietämystä oikeuslaitokseen –
ylipitkien oikeudenkäyntien kesto sekä Suomessa että EU:ssa on epäkohta,
joka ei palvele kenenkään etua

(PF, käyttäjän esittely)

Fryckman viittaa yrittäjiin ja yrityksiin jo käyttäjäkuvauksessaan. Yrittäjyydestä puhuminen on luontevaa, sillä Fryckman on itsekin toiminut yrittäjänä. Hieman samalla tavalla kuin Kari Uoti, vaikkei yhtä selkeästi, Fryckman ilmaisee olevansa asiantuntija jonkin asian saralla, tässä tapauksessa yrittäjänä. Yrittäjä on sellainen toimijakategoria, johon Fryckman (eduskuntavaaliehdokkaan lisäksi) haluaa itsensä ensisijaisesti sijoittaa. Liasta sääntelystä ja liian pitkistä oikeudenkäynneistä puhuminen taas linkittyvät paitsi Fryckmanin poliittiseen agendaan myös vahvasti hänen näkemyksiinsä talousrikollisten kohtelusta yhteiskunnassa.

Arto Merisalon blogin pitkäkö käyttäjäesittely on kirjoitettu kuvaamaan kirjoittajaa yksikön kolmannessa persoonamuodossa. Lukija saattaa ensisilmäyksellä omaksua mielikuvan siitä, että joku ulkopuolinen olisi kirjoittanut kuvauksen Merisalosta. Ulkopuolista kirjoittajaa ei kuitenkaan nimetä, vaan oletettavasti Merisalon oma kerronta ”Artosta”, joka on kiinnostava toimijakuvaus sinänsä, on tyylillinen ja tuttavallisuuteen pyrkivä valinta. Merisalo kertoo käyttäjäkuvauksessa hyvin tarkasti uransa vaiheista ja titteleistä ja luo kuvaa asiantuntijuudesta samaan tapaan kuin Uoti. Merisalo nimeää tehtävikseen tunnistettavia asiantuntijakategorioita, kuten ”konsultin”, ”markkinointijohtajan” ja ”yrittäjän”. Lisäksi hän ottaa esiin hengellisen perustansa, joka vaikuttaa olevan merkityksellinen taustatekijä useassa hänen blogikirjoituksessaan. Merisalo luonnehtii itseään toimijakategorialla ”karismaattinen körtti”. Hengellisyydestä kertova kategoria vihjaa kategoriasidonnaisista toiminnoista (ks. Juhila ym. 2012a, 27–28): yksilön hengellisyyden voidaan ajatella vaikuttavan toiminnan perusteluihin monilla elämän osa-alueilla. Huomautan, että jotkut rikolliset saattavat käyttää uskonnollista näkemystään neutralisaation välineenä, jos tapahtunutta rikosta perustellaan ylemmän voiman vääjäämättömänä tahtona (Kivivuori 2013, 231; Sykes & Matza 1957). Jatkossa neutralisaatiotekniikoita analysoidessani en ota Merisalon hengellisyyttä näkökulmaksi, sillä vaikka se kehystää monin paikoin Merisalon ilmaisua, katson sen sellaiseksi yksityiselämän asiaksi, jonka tarkempi avaaminen ei tässä ole tarkoituksenmukaista.

Merisalo vaikuttaa olevan kolmesta kirjoittajasta ainoa, joka jo käyttäjäkuvauksessa nimeää talousrikostuomiot yhdeksi perusteluksi blogin kirjoittamiselle ja yhteiskunnalliselle aktiivisuudelle. Toki pidän samaa perustetta tärkeänä lähtökohtana myös Uotin ja Fryckmanin ulostuloille, mutta Merisalo on näistä kolmesta ainoa, joka tuo asian suorasanaisesti esiin – ja selkein kategorioin:

Yrittäjänä hän [Arto] on omassa liiketoiminnassaan siis kokenut pariin kertaan täydellisen ”mahalaskun” eli konkurssin ja läpikäynyt pitkät vuosien oikeusprosessit, joiden seurauksena hän on saanut talousrikostuomioita, joilla Arton mukaan häntä [Artoa] on ollut helppo **lyödä, mustamaalata** ja käyttää häntä [Artoa] ”**lyömävälineenä**” muidenkin suuntaan.

(AM, käyttäjän esittely; korostukset ja hakasulkeet ST)

Talousrikostuomiot kytkeytyvät Merisalon tekstissä yrittäjän kategoriaan ja laajemmin liike-elämän sisältöön. Käyttäjäkuvauksessa Merisalo ei suoranaisesti ota kantaa saamiensa tuomioiden oikeellisuuteen, mutta vihjaa niihin liittyvästä epäoikeudenmukaisuudesta samaan tapaan kuin Fryckman. Oikeusprosessit ovat venyneet pitkiksi ja talousrikollisena hän on joutunut sietämään esimerkiksi ”lyömävälineeksi” päätyminen. Lyömävälineenä käytetään tässä Merisalon mielestä ihmistä itseään, ja välineen käyttäjänä toimii joku ulkopuolinen. Lyömävälineen metaforalla Merisalo mitä ilmeisimmin tarkoittaa sitä, että monet hänen tuttunsa joutuivat myös epäillyiksi väärinkäytöksistä. Käyttäjäkuvauksessa Merisalo ei aktiivisesti kiistä syyllisyyttään tai tuomioiden paikkansapitävyyttä, mutta kertoo kokevansa talousrikolliseksi leimautumisen ongelmallisena. Mustamaalaamisesta ja lyömävälineenä käyttämisestä puhuessaan Merisalo puhuu tulkintani mukaan juuri (perusteettomasta) leimautumisesta.

Kategorioilla, joita aineiston kirjoittajat itsestään käyttävät, he häivyttävät rooliaan rikollisina. Edwin Sutherlandin (ks. Laitinen 1989, 6) mukaan valkokaulusrikolliselle onkin tyypillistä kuvata itseään muuna kuin rikollisena. Kategoriavalinnoilla voidaan tietoisesti neutraloida omaa poikkeavuutta, vastustaa osaksi koitunutta leimaa ja korostaa omaa tavallisuutta kontrastina poikkeavalle kategorialle (Juhila 2012b, 215–216). Näin valkokaulusrikollinen voi viedä huomion pois rikollisen statuksestaan kertomalla tavalliseksi miellettyistä elämäalueistaan. Itsensä tavalliseksi määrittäminen on tuttu tapa vastustaa negatiivista kategorisaatiota (ks. Juhila 2012b, 215; Sacks 1984, 513–529), ja tavallisuutta pidetään usein tavoiteltuna, kun toisena vaihtoehtona on yksilön elämää hankaloittava ikävä leima.

Valkokaulusrikoksista tuomituilla, kuten aineistoni kirjoittajilla, on yleensä rikollisen roolin lisäksi muita sellaisia tavallisia rooleja, joihin on perusteltua viitata. Ei toki sovi väittää, etteivätkö aineistoni talousrikolliset ole kiinnostavia toimijoita ilman rikostaustaansa: en vaadi heidän korostavan rikollisen leimaa, mutta merkityksellistä on, miksi se kulloinkin mainitaan tai jätetään mainitsematta. Toimijan kulloinkin valitsema itseään kuvaava kategoria voi olla strateginen valinta. Voidaan puhua peitekategoriasta tai peiteidentiteetistä, joka otetaan käyttöön tilanteen niin vaatiessa (Schegloff 2007, 469). Valkokaulusrikollinen voi asettua ”kunnolliseen rooliinsa” silloin, kun siitä on hänelle hyötyä. Toisessa tilanteessa hän voi silti puhua itsestään rikosentekijänä. Väistämättä analyysini taustalla ja häilyvästi myös kirjoittajien tekstien taustalla on ajatus siitä, että talousrikolliseksi tuleminen oikeuttaa kannanotot rikollisuuden aihepiiriin. Jäsenyys kategoriaryhmässä (rikolliset, yrittäjät, asianajajat) oikeuttaa asianosaispuheen (ks. Juhila 2012b, 176–177). Tästä syystä kolmea kirjoittajaa on mielekästä tarkastella talousrikollisen toimijakategorioissa, vaikka he eivät kategoriajäsenyyttään korostaisi.

Toimijoiden kuvaukset omasta itsestään ovat merkillä pantavia, kun pohditaan sitä, millaisia (talous)rikolliset tyypillisesti ovat tai millaisia heidän tulisi olla. Totutun moraalisen järjestyksen murtaminen, esimerkiksi rikoksen tekeminen, tuo mukanaan selontekovelvollisuuden (ks. Juhila 2012a, 133), ja selontekovelvollisuus tulee näkyväksi, kun toimija niputetaan rikollisen kategoriaan. Aineistoni talousrikolliset eivät kuitenkaan tuo käyttäjäkuvauksissa suorasanaisesti esiin sitä, että he kirjoittaisivat tekstejään puolustellakseen tai selitelläkseen rikoksiaan. Mielenkiintoista on vielä lisäksi nostaa esiin selontekovelvollisuudelle vastakkaisen selonteko-oikeus (ks. emt., 158), jonka ”itse kokeneen” kategoriaan kuuluva, tässä tapauksessa oikeusprosesseja läpikäynyt talousrikollinen, ikään kuin ansaitsee käytettäväkseen. Rikollisen täytyy selitellä tekojaan, mutta samalla hän on oikeutettu kertomaan rikoksistaan, sillä hän on rikollisena olemisen asiantuntija.

6.2 Valtion ja sen instituutioiden tuomitseminen

Tutkimukseni yhtenä tavoitteena on kartoittaa, miten aineiston kirjoittajat perustelevat ja oikeuttavat rikollisia tekojaan – tai eivät pidä niitä rikoksina lainkaan eli kiistävät syyllisyytensä. Tässä ja kahdessa seuraavassa alaluvussa paneudun tähän näkökulmaan. Analyysin kehyksenä toimii tutkielman kolmannessa luvussa jo esittelemäni neutralisaatioteoria. Neutralisaatiotekniikat ovat tapoja, joilla rikolliset selittelevät rikollisia tai

paheksuttavia tekojaan parhain päin. Tässä luvussa pohdin aluksi erityisesti Gresham Sykesin ja David Matzan (1957, 664–673) esittämien klassisten neutralisaatiotekniikoiden näkymistä aineistossani. Klassisia neutralisaatiotekniikoita on kiistatta havaittavissa aineistoni toimijoiden kirjoituksissa, vaikka klassiset neutralisaatiot ovat jo vuosikymmeniä vanhaa teoriaa. Sykesin ja Matzan alkuperäinen esitys neutralisaatioista ei myöskään perustu empiiriseen aineistoon niin kuin oma tutkimukseni. Kivivuori (1992, 65–67) on pohtinut amerikkalaisen neutralisaatioteorian sovellettavuutta suomalaiseen tutkimukseen. Voidaan esimerkiksi kysyä, onko selittelytapojen tutkiminen helpompaa tai mielekkäämpää kulttuurissa, jossa yksilö on tavallisesti suulaampi kuin vaikkapa Suomessa. Tästä en kuitenkaan kannan huolta, sillä internetissä tapahtuvia ulostuloja voidaan pitää sangen aktiivisena oman itsen ilmaisuna. Lisäksi aineisto on omassa tutkimuksessani tarjolla sellaisena kuin se on, ja myös joistakin asioista vaikeneminen voi olla kiinnostavaa. Neutralisaatioita on toki tutkittu myöhemminkin kuin 50-luvun sosiologiassa, minkä olen tuonut ilmi tutkielman luvussa 3.2. Omaan analyysiini haen tukea paitsi vanhasta neutralisaatioteorian perinteestä myös soveltuvien osin uudemmassa selittelytapojen tutkimuksesta. Kategoriavalinnat ja niihin kuuluvat moraaliset jännitteet toimivat mielestäni oikein hyvinä neutralisaatioiden analysoimisen välineinä.

Valkokaulusrikollisten tutkimiseen neutralisaatioteorian on ajateltu sopivan varsin hyvin (Kivivuori 2013, 233–234). Talousrikolliset voivat selitellä rikoksiaan tai pyrkiä lieventämään yleisiä käsityksiä talousrikoksista esimerkiksi hyökkäämällä rikoksen tuomitsijoita vastaan. Hyökkäämisellä voidaan tarkoittaa muun muassa oikeuslaitoksen ja muiden julkisten instituutioiden, yksittäisten ihmisten tai median arvostelemista. Tuomitsijoiden tuomitseminen on eräs Sykesin ja Matzan viidestä klassisesta neutralisaatiotavasta. Sykesin ja Matzan määrittelyn mukaan tuomitsemalla tuomitsijansa rikollinen vetoaa yleisesti moraalittomaan ilmapiiriin, jossa muutkin kuin hän itse toimivat kyseenalaisesti. Tuomitsijoiden tuomitsemiseen liittyy myös se, miten rikollinen itse kokee joutuvansa rikoksia tutkivan toimijan tai instituution vainon tai moraalittomuuksien kohteeksi (Kivivuori 1992, 47). Omassa analyysissäni käy ilmi, miten kirjoittajat pyrkivät asettamaan tuomitsevan osapuolen huonoon valoon ja siirtämään huomion pois omasta syyllisyydestään. Tämä ei välttämättä päde systemaattisesti läpi koko aineiston; huomioin myös sen, miten selittelyjä jätetään välillä käyttämättä ja myönnetään oma syyllisyys. Tuomitsijoiden tuomitsemisen peruskaava

kuitenkin on, että totuttu moraalinen järjestys käännetään pääläelleen, kun tuomittu asettuu arvostelemaan tuomitsijansa ja häivyttää omien tekojensa tuomittavuuden.

Aineistoni kirjoittajista erityisesti Peter Fryckmanin kirjoituksissa toistuu jatkuvasti kokonaisen instituution tuomitseminen moraalittomaksi. Muun muassa verohallinnon (verottajan) ja sen virkamiehet Fryckman nimeää epärehellisiksi.

Verohallinnon virkamiehiä sitoo tomissaan laki samoin kuin kaikkia muita virkamiehiä eikä silloin pitäisi olla merkitystä sillä, kenen asiasta kulloinkin on kyse tai kuinka paljon julkisuutta asia on saanut tai saa.

(PF kommentti, 23.10.2009)

Olen vuosien varrella kääntynyt usein mm. verohallinnon virkamiesten puoleen asiassani ja sieltä saamani kohtelu on ollut monenkirjavaa.

Joukkoon mahtuu muutama sellainen viranomainen, joille tehtävien lainmukainen hoitaminen on työssä pääasia ja asiakkaat samalla viivalla sukunimestä riippumatta.

(PF 19.2.2010)

(--) valtiovallan ei ole tarkoituskaan edesauttaa järjestäytyneen virkarikollisuuden kohteita ja uhreja takaisin hyödyntämään [hyödyttämään] yhteiskuntaa vaan päinvastoin tuhota nämä lopullisesti.

(PF: kommentti, 12.7.2013)

(Hakasulkeissa oma lisäys: ajattelen PF:n tarkoittaneen ko. ilmaisua – ST.)

Fryckman nojautuu hyvin vahvasti ajatukseen siitä, että verottaja ja sen yksittäiset virkamiehet toimivat väärin. Verottajan ja virkamiehen toimijakategorioista tulee Fryckmanin tekstissä yksiselitteisen negatiivisia, sillä Fryckman yleistää nämä toimijat mielivaltaisiksi tai moraalittomiksi sen perusteella, että katsoo heidän tai niiden menetelleen väärin hänen tapauksessaan. Fryckman nimeää itsensä tätä taustaa vasten joko suorasanaisesti tai ainakin vihjaillen mielivallan uhriksi. Syyllisestä (verottaja tai yksittäinen virkamies) ja uhrista (tässä Fryckman) muodostuu kategoriapari. Tämän kaltainen yleisesti tunnistettava kategoriapari taas synnyttää ymmärryksen moraalisesta järjestyksestä, joka kumpuaa hyvästä ja pahasta parin osapuolina (ks. Juhila ym. 2012a, 28; 2012b, 72). Verottajaa ei välttämättä lähtökohtaisesti mielletä epämiellyttäväksi toimijaksi, mutta Fryckman pyrkii aktiivisesti niputtamaan sen syyllisen kategoriaan vahvistaa tätä mielikuvaa nimeämällä itsensä uhriksi. Tässä onkin tunnistettavissa edellä nimeämäni neutralisaatiotekniikka, tuomitsijoiden tuomitseminen. Fryckmanin siirtää huomion pois omista toimintatavoistaan korostamalla vastapuolen, siis verottajan, moraalittomuutta. Suomen lain hän ei katso olevan sinänsä pielessä, ainoastaan sen

tulkitsijoiden sekä tulkinnan, jossa nämä moraalittomuudet tulevat näkyviksi. Tuomitseminen kohdistuu pikemminkin ajattelutapoihin ja oletettuun asenteellisuuteen häntä itseään vastaan kuin rikoksia määrittelevään lainsäädäntöön.

”Järjestäytynyt virkarikollisuus” on Fryckmanin tekstissä erittäin mielenkiintoinen ilmaisu. Taustalla on ajatus järjestäytyneestä rikollisuudesta, jonka suurin osa ihmisistä mieltää uhkaavaksi tai tuomittavaksi ilmiöksi. Fryckman lainaa tätä käsitettä, tekee siihen omat lisäyksensä ja pyrkii säilyttämään käsitteen alkuperäisen konnotaation samalla kääntäen moraalisen järjestyksen päälaelleen. Rikollisuutta kurissa pitävistä virkamiehistä tuleekin itse rikollisia. Kiinnostavaa on, miten samantapaista sanastoa Kari Uoti käyttää toisaalla omissa kirjoituksissaan: oikeushallinnossa työskentelevien henkilöiden rikosepäilyjä käsittelevä blogikirjoitus on otsikoitu ”Rikollinen oikeushallinto”.

Oikeusministeri pitäisi laittaa vastuuseen hallinnonalallaan rehottavasta mielivallasta tuomioistuimissa, vankeinhoidossa ja ulosotossa. Suurin piirtein tässä järjestyksessä.

(--)**oikeushallintorikollisuus** ei paljastu
(KU 9.3.2007; korostus ST)

Uotin kehitelemä rikollisuuden kategoria ”oikeushallintorikollisuus” onkin merkitykseltään lähes vastaava kuin Fryckmanin nimeämä ”järjestäytynyt virkarikollisuus”. Uoti tähdentää hieman Fryckmanista poiketen, että mielivaltaiseksi nimetyssä oikeushallinnon toiminnassa ei ole kyse yksittäisten virkamiesten valinnoista vaan juurtuneista ajattelumalleista, jotka hänen mukaansa jylläävät paitsi oikeushallinnossa myös koko valtiossa.

Ei tässä ole yhtä yksittäistä **vainohullua** viranomaista, joka jatkaa jahtia. Tämä hulluus on jäänyt päälle, koska kukaan ei uskalla ottaa vastuuta sen lopettamisesta.

Olisikin yksinkertaista, mikäli voisi itse jotenkin vaikuttaa omaan elämäänsä, tehdä suunnitelmia tulevaisuudesta. Hakkaamisen tulisi loppua joskus, **laki sanoo**, että kohtuullisessa ajassa. Sillä nyt ei tässä maassa ole mitään merkitystä.
(KU 26.6.2006; korostukset ST)

Näkemys laista hyvänä ohjenuorana toistuu, mutta Uoti kritisoi sen merkityksen unohtamista. Samalla tavalla aiemmin toin esiin, miten Fryckman kritisoi hallintolain moraalitonta tulkintaa, ei lakia itsessään. Monesti talous- tai valkokaulusrikollisen ilmaiseman tuomitsijoiden tuomitsemisen on kuitenkin ajateltu liittyvän tiukkojen tai turhien lakien kritisoimiseen

(Coleman 1987, 411; Kivivuori 2013, 234). Lakien tiukkuutta Fryckman ja Uoti eivät tässä yhteydessä kuitenkaan korosta: tuomitsijoita vastaan hyökkääminen voi olla heille myös mieleisempi argumentoinnin väline kuin lakikritiikki, sillä he, ja etenkin Fryckman, pyrkivät analysoimaan lain sisältöä ja löytämään siitä perusteita sille, miksi he itse ovat oikeassa. On hyvä huomata, että tuomitsijoiden tuomitsemisen tavat heijastavat ympäröivää kulttuuria. Esimerkiksi amerikkalaisessa oikeuskulttuurissa tuomitseminen kohdistuu usein voimakkaasti syyttäjiin, sillä syyttäjien epäillään olevan kiinnostuneita vain tapausten voittamisesta (Benson 1985, 592). Tuomitsijoiden tuomitsemisessa voi nähdäkseni vuorotella yksittäisiin toimijoihin ja laajempaan toimintakulttuuriin kohdistuva arvostelu, ja molemmat mainitut muodot pääsevät näkyviin Uotin kirjoituksissa.

Aineistossa on lukuisia kohtia, joissa Uoti viljelee hyvin samankaltaista sanastoa kuin Fryckman. Uotin käyttämä kieli on tosin paikoin vielä kovempaa ja värikkäämpää.

Valtion **silmätikuksi** joutuminen mahdollistaa myös **karmeita oikeusmurhia**, joita tehtiin julkisen talouden suojaamisen nimissä erityisesti 1990-luvun laman varjolla.

Nämä vahingot ovat jättimäisiä verrattuna Suomessa suurta julkisuutta saaviin ”vuosisadan talousrikosjuttuihin”, jotka pääosin ovat puhtaasti poliittisia **kidutusnäytelmiä**, joista ihmisoikeustuomioistuim on jakanut ja tulee jakamaan tuomioita valtiolle.

(KU 22.2.2007, korostukset ST)

Uotin kirjoituksissa on valtavasti esimerkkejä tuomitsijoiden tuomitsemisesta. Vastapuolen tuomitseminen tulee kyseeseen, kun aiheina ovat Uotin omat tuomiot tai muut suomalaiset talousrikostapaukset. Uotin kirjoitustapaa leimaavat ehdottomuus ja hyökkäävyys. Hän ei anna tilaa sille, että rikoksesta epäilty tai tuomittu olisi edes osittain syyllinen, vaan hän nostaa kerta toisensa jälkeen esille tuomitsijan pahuuden tai mielivaltaisuuden. Uoti vahvistaa sanomisiaan väkivaltaan kytkeytyvillä kategorisilla valinnoilla. ”Hakkaamisen”, ”oikeusmurhan” tai ”kidutusnäytelmän” voidaan ajatella kuuluvan väkivallan kategoriakokoelmaan, joka muodostuu erilaisista väkivaltaan viittaavista ja näin ollen yleisesti tuomittaviksi ymmärrettävistä kategorioista. Kategoriakokoelma on kategoriaparia muistuttava käsite, joka voi sisältää useamman kuin kaksi kategorista ilmaisua (ks. Juhila ym. 2012a, 27–28). Väkivaltaan liittyvillä äärimmäisillä ilmaisuilla toisinnetaan käsitystä syyllisestä ja uhrista. Näin voidaan hyvin selkeäsanaisesti tuomita tuomitsija. Uotin yllä olevien lainausten kaiku on vain pisara meressä: oikeushallintoa ja valtiota arvosteleva ote säilyy läpi hänen kirjoituksiensa.

Lisäksi huomautan, että valtiota ja sen politiikkaa koskevaa kritiikkiä ruodin vielä seuraavassa luvussa, sillä kyseisen teeman ideologiset jännitteet ansaitsevat tulla avatuiksi tarkemmin.

Uotin ja Fryckmanin kirjoituksissa toistuu näkemys uhriksi joutumisesta mielivaltaisen organisaation kynsissä. Väkivaltaan viittaavilla kategorioilla onnistutaan vahvistamaan tätä asetelmaa. Huomautan, että tarkoituksenani ei ole vähätellä esimerkiksi Uotin kokemusta liian pitkäksi venyneestä oikeusprosessista. Kiinnostavaa on kuitenkin, miten oikeutta käyttävistä toimijoista puhutaan. Yhtymäkohtia voidaan löytää esimerkiksi Kivivuoren (1992, 97–98) tutkimaan varkaan puheenvuoroon, jossa tuomittu kokee olevansa usean moraalittoman toimijan tehtaileman oikeusmurhan uhri: ”On uhrin asema heikko, mut on tekijänkin. -- Kun tää systeemi tuntuu tärkeemmältä kun ihminen --”. Tämä haastateltu rinnastaa itsensä (rikoksen) uhriin ja moittii tuomitsevaa systeemiä samaan tapaan kuin aineistoni kirjoittajat.

Tuomitsijat tuomitseva selittäminen on tunnistettavissa paikoin myös Arto Merisalon teksteissä, mutta hänen näkemyksensä erottuvat silti yleisellä tasolla selvästi Fryckmanin ja Uotin jokseenkin hyökkäävästä asennoitumisesta. Merisalo korostaa monin paikoin luottamustaan rikostutkinnan oikeellisuuteen ja suomalaiseen oikeuslaitokseen.

(--) vain **KRP:n tapaisen luotettavan ja osaavan organisaation** tutkimana kaikki osapuolet joutuvat sitten tyytymään sen tutkinnan lopputulokseen.
(AM 4.10.2010; korostus ST)

Luotan suomalaiseen oikeusjärjestelmään ja sen toimivuuteen. Jokainen on syytön niin kauan, kunnes oikeus on johonkin tekoon hänet lainvoimaisesti syylliseksi todennut. Ja näillä tiedoin uskon ja luotan, oikeudenkäynnin kautta voimme osoittaa tosiseikat ja sen, ettemme ole syylistyneet syyttäjän esittämiin syytteen mukaisiin tekoihin.
(AM 28.10.2010; korostus ST)

Kun suomalainen oikeusjärjestelmä on nyt kahden oikeusasteen toimesta meidät Novan avainhenkilöt tuominnut, on se otettava **nöyränä** vastaan.
(AM: 1.7.2013, korostus ST)

Ensimmäisessä lainauksessa Merisalo viittaa rovaniemeläisyrytykseen liittyviin talousrikosepäilyihin. Toisessa ja kolmannessa lainauksessa hän käy läpi ajatuksiaan omasta oikeusprosessistaan ennen ja jälkeen tuomioiden langettamisen. Merisalon mukaan Keskusrikospoliisin tutkintaan ja suomalaisen oikeusjärjestelmän päätöksiin on syytä luottaa. Hänen kirjoituksissaan oikeusjärjestelmään ja oikeuteen liittyvät kategoriat näyttäytyvät positiivisina. Hän ei pyri Fryckmanin ja Uotin tavoin kääntämään moraalista järjestystä sillä

tavoin päälaelleen, että oikeusjärjestelmästä tulisi syyllinen ja sen langettaman tuomion kohteesta uhri. Päinvastoin, syyllisen ja uhrin kategoriapari esitetään sillä tavoin kuin se on yleisesti totuttu ymmärtämään. Tuomioita jakava instituutio on Merisalon mukaan oikeutettu määrittämään pelisäännöt ja rankaisemaan niitä rikkovia. Tässä mielessä tuomitsijoiden tuomitseminen ei ole lainkaan samalla tavalla läsnä Merisalon näkemyksissä kuin Fryckmanin tai Uotin teksteissä. Merisalo toteaa lisäksi hovioikeuden langettamaa tuomiota käsittelevässä tekstissään (1.7.2013), ettei hänellä ”ole sinänsä aihetta selittelyyn eikä puolustuspuheisiin”. Merisalo antaa suorasanaisen viestin siitä, ettei ainakaan tietoisesti pyri selittämään tapahtunutta parhain päin. Tämä ei toki tarkoita, ettei Merisalon teksteissä olisi yhtään neutralisaatioksi katsottavia ilmaisuja. Näitä puheenvuoroja tarkastelen seuraavassa alaluvussa. Kiinnostavaa on, että Fryckman (23.10.2009) toteaa eräässä kommentissaan, ettei ”yritä tehdä itsestään pulmusta”, mutta tästä huolimatta syyllisyyden kiistäminen on hänen kirjoituksissaan hyvin vahvaa. Kaikki kirjoittajien näkemykset eivät siis näytä syyllisyydestä puhumisen suhteen noudattavan samaa logiikkaa.

6.3 Median tuomitseminen

Talousrikosten selittelemisen tuomitsijoiden tuomitsemisen avulla ei välttämättä kohdistu vain perinteisessä mielessä tuomioita langettaviin tai rikoksia tutkiviin toimijoihin. Tuomitsijana voidaan pitää myös mediaa. Medialla on etenkin nykyään merkittävä voima rikollisuuteen liittyvien mielikuvien muokkaajana. On myös arvioitu, ettei media nosta tasapuolisesti esille erilaisia rikostapauksia, vaan se keskittyy erityisesti henkeen tai terveyteen kohdistuviin rikoksiin ja toisaalta yksittäisiin henkilöihin (Laitinen & Aromaa 1994, 252; Smolej 2011, 8–11). Median merkitys rikollisuudesta keskustelijana tunnustetaan aineistossa, ja media nouseekin usein puheenaiheeksi ja kritisoinnin kohteeksi. Esimerkiksi Arto Merisalo erottaa mediakirjoittelut objektiiviseksi katsomansa oikeuslaitoksen toiminnasta.

Median **ennakkotuomio** vie toimintamahdollisuudet
(AM, otsikko, 4.10.2010; korostus ST)

Kumpikin media [HS ja YLE] on osaltaan huolehtinut ”kiitettävästi” siitä että kaikki Rovaniemen kelkkatehtaaseen liittyvät esitutkinnassa olevat henkilöt ovat jo tulleet **julkisesti tuomituiksi**.
(AM 4.10.2010; korostus ST)

Aina voidaan kysyä, kenen etua tämän asian pyörittäminen ”pitkän kaavan mukaan” hyödyttää?! Mediaa tietysti ja suurelle yleisölle saadaan ”sirkushuvia”.
(AM 8.10.2010)

Merisalo painottaa sitä, miten media tuomitsee rikostapauksissa osapuolet etukäteen ja miten toisaalta myös niin sanottu suuri yleisö seuraa mielellään rikosten käsittelyä mediassa. Merisalon mukaan median toiminta häiritsee rikosten selvittämistä ja aiheuttaa tarpeettomia haittoja rikoksista epäillyille. Merisalo puhuu suoranaisesti tuomitsemisesta, jolla voidaan tässä viitata epäviralliseen tai sosiaaliseen tuomitsemiseen, ei vain juridiikkaan. Kyse on siis eritoten rikolliseksi leimaamisesta, jossa media on keskeinen tekijä. Median kritisointi ja tuomitseminen nousevat pinnalle myös Uotin ja Fryckmanin kirjoituksissa.

Tätä asiaa on käsitelty erittäin laajasti mediassa, Hesari on aiheesta kirjoittanut palstametrejä, televisiouutiset nauhakilometrejä. Kaikissa tapauksissa minut on leimattu **pahimmanlajiseksi konnaksi** ilman, että esittämäni on huomioitu.
(KU 20.10.2009; korostus ST)

Hesari uutisoi tänään, ”Talousrikoksista jää miljardien lovi yhteiseen kassaan”.

Näissä uutisoinneissa olisi syytä käyttää muitakin lähteitä ja vastakkaisia näkemyksiä. Juttu voisi kuitenkin mennä pilalle, jos sitä ruvettaisiin oikein selvittämään. Talousrikollisuuden Johan Bäckman [harmaan talouden tutkija Markku Hirvonen] saa jatkaa virallisena lähteenä Suomen Pravdassa, mutta toivottavasti ei enää pitkään.

Haloo Hesari – herää.

(KU 19.2.2013)

Aivan ensiksi haluan kiittää Uuden Suomen väkeä tästä mahdollisuudesta siirtyä aikaan, jolloin voin kertoa tarinastani **oman versioni** ilman, että sitä joku muokkaa mieleisekseen.

Julkisuudessa olleiden tietojen mukaan verottaja olisi ollut antamassa yhtiölleni anteeksi verovelkaa ja tämän vuoksi lähetin STT:lle oikaisupyynnön, jonka laitan tänne näkyviin sellaisenaan toivoen, että se viimein selventää, mistä tässä puhutussa ”anteeksiannossa” todellisuudessa on kyse.

(PF 23.10.2009; korostus ST)

Kari Uoti kohdistaa hyvin selkeää kritiikkiä suomalaiseen mediaan ja erityisesti Helsingin Sanomiin. Uotin mukaan mediakirjoittelussa hänet on leimattu ikävällä tavalla, kun on käsitelty hänen rikosepäilyjään tai -tuomioitaan. Toisaalta mediakritiikki kohdistuu myös siihen, miten talousrikoksista yleensä uutisoidaan. Uoti vähättelee talousrikosten todellista vakavuutta siihen nähden, miten vakavina niitä yleisesti pidetään. Peter Fryckman ei ota yhtä hyökkäävää kantaa

media kohtaan, mutta tulkitsen mediakritiikiksi sen, miten hän korostaa oman version kertomisen tärkeyttä. Vastavoimana median näkemykselle talousrikoksista blogien kirjoittajat painottavat rikostapausten eri osapuolten oikeutta tuoda oma äänensä kuuluviin. Taustalla on ajatus, että kirjoittajien oma kokemus (oman version kertominen) tuo asiaan erilaista syvyyttä kuin ilmiölle ulkopuolisten toimittajien kerronta. Tulkintani mukaan kirjoittajien mielestä kokija eli talousrikollinen on pätevin kuvaamaan ilmiötä tai tapahtumia – hän on siis tavallaan asiantuntija. Omakohtaisesti asian kokenut yksilö ikään kuin omistaa kokemuksensa (Juhila 2012a, 158; Peräkylä & Silverman 1991, 441–480). Kokemuksen omistaminen taas kytkeytyy asiantuntijuuden omistamiseen, ja tätä pohdin jo analyysin alkupuolella analysoidessani, miten esimerkiksi Uoti korostaa omaa asiantuntijuuttaan nettisivuillaan.

Kaikki kolme kirjoittajaa näkevät mediakirjoittelut ainakin osittain kritisoitavina ja perusteettomina. Fryckman ja Uoti tuomitsevat median samaan tapaan kuin oikeudelliset instituutiot siinä missä Merisalo erottaa median toimijuuden selvästi oikeusjärjestelmästä. Mediasta puhuminen on oleellista paitsi rikoskirjoittelun kannalta myös sen tähden, että aineisto itsessään mediasisältöä. Tulkitsen, että blogiympäristö, jossa kirjoittajat saavat rauhassa perustella omia näkemyksiä ja kirjoittaa omin sanoin, toimii vastakkaisena paikkana uutismedialle, jossa asioita vääristellään. Bensonin (1985, 590) tutkimuksessa valkokaulusrikolliset, joihin liittyvistä rikostapauksista oli uutisoitu mediassa, suhtautuivat kriittisesti mediakirjoitteluun. Nämä rikosentekijät katsoivat, että uutisointi oli monesti epäreilua eikä heillä itsellään ollut mahdollisuutta puolustautua median väitteitä vastaan.

Tuomitsijoiden tuomitseminen saa aineistossani lukuisia olomuotoja, eikä yllä ole esitelty kaikkia kohtia, joissa sitä on neutralisaatiotekniikkana käytetty. Janne Kivivuori (2013, 230) nimeääkin kyseisen neutralisaatiotekniikan sisällöllisesti rikkaaksi ja vivahteikkaaksi rikosten selittelytavaksi. Tuomitsijoiden tuomitseminen kattaa aineistossani laajan kirjon erilaisia yhteiskunnallisia toimijoita – mainittakoon, että luvussa 6.2 eriteltyjen instituutioiden lisäksi erityisesti Uoti kritisoi myös muun muassa poliisien ja vartijoiden toimintaa ikään kuin jatkeena muiden tahojen moraalittomuuksille. Talousrikolliset voivat käsittää tuomitsijoiksi lukuisia eri valtion instituutioita, kokonaisen valtion tai median. Tutkimukseni teemoihin tuomitsijoiden tuomitsemisen avaaminen sopii myös hyvin siksi, että sitä voidaan pitää perusluonteeltaan moraalisen selittelytapana (Kivivuori 1992, 47). Aineiston kirjoittajat osallistuvat oikeaksi katsomansa moraalien määrittelyyn ja heistä etenkin Fryckman ja Uoti tähdentävät, että hyväksyttäviä moraaliperiaatteita ei toteuteta sellaisissa yhteiskunnallisissa instituutioissa,

joihin yleisesti luotetaan. Kulttuurisesti hyviksi tai luotettaviksi katsottujen tahojen uudelleenarviointi ja kyseenalaistaminen ovat aineistossa varsin toistuvia puhetapoja.

6.4 Muiden neutralisaatiotapojen käyttö

Sykesin ja Matzan klassisissa neutralisaatiotekniikoissa on tuomitsijoiden tuomitsemisen lisäksi muita kohtia, joista löytyy yhteneväisyyksiä Fryckmanin, Merisalon ja Uotin käyttämiin selittelytapoihin. Esimerkiksi vahingon kieltäminen ja uhrin kieltäminen voivat esiintyä talousrikollisenkin puheessa. Talousrikollinen voi kieltää rikoksesta aiheutuneen vahingon toteamalla, että talousrikos ei aiheuta todellista vahinkoa, sillä se ei vahingoita ihmisiä ainakaan fyysisesti eikä taloudellisilla tappioilla ole loppujen lopuksi suurtakaan väliä. Uhrin kieltämisen tekniikka on lähellä vahingon kieltämistä: talousrikollinen voi vedota esimerkiksi siihen, ettei talousrikoksella ole varsinaista uhria. Esimerkiksi verorikoksen häviäjänä voi olla koko valtio kansalaisineen, ja tässä mielessä uhriin kohdistuvaa neutralisaatiota on talousrikosten yhteydessä syytä tutkailla. Kavaltaajien selittelytapoja tutkinut Cressey (ks. Kivivuori 2013, 233) havaitsikin näiden kaltaisia selityksiä kavaltaajien puheessa. Kavaltaajat saattoivat esimerkiksi todeta, että työnantaja ansaitsi joutua rikoksen kohteeksi moraalittomien valintojensa vuoksi, ja tällöin kyseessä oli uhrin vähättely. Esimerkiksi valtio voi olla talousrikollisen mielestä niin moraaliton toimija, ettei haittaa esimerkiksi verojen tai velkojen maksamatta jättäminen haittaa – tämä ajatus on kieltämättä näkyvissä analyysini aiemmassa luvussa, jossa Fryckman, Merisalo ja Uoti kritisoivat valtiota tai sen instituutioita.

Artikkelissa ilmenee, että tutkittavana olevien juttujen epäilty rikosvahinkojen määrä on hieman yli 100 miljoonaa. (...) Miksi poliisi ei sitten iske näihin miljardeihin, laita konnia kuriin. No sen vuoksi, että tätä ei ole olemassakaan.
(KU 19.2.2013)

Vaikka poliisin ja erityisesti Keskusrikospoliisin resursseja ei pitäisi turhaan tuhlaa, voi tämä tutkinta olla Matti Vanhasen oman oikeusturvan kannalta välttämätön.
(AM 8.10.2010)

Kari Uoti puhuu Helsingin Sanomien talousrikosuutisoinnista – tätä teemaa käsittelin jo aineiston toimijoiden mediakritiikistä kirjoittaessani. Uotin mukaan väitteet talousrikosjuttujen aiheuttamista suurista rahallisista vahingoista eivät ole totta. Toteamalla ”tätä ei ole olemassakaan” hän mitä ilmeisimmin pyrkii kiistämään mainittujen rikosvahinkojen ja ”konnien” olemassaolon. Yllä oleva lainaus Arto Merisalon tekstistä puolestaan on oikeastaan

ainoa kohta, jossa kyseinen kirjoittaja vähättelee talousrikosten haitallisuutta. Hän vihjaa, että poliisin resurssien käyttäminen talousrikosten tutkintaan ei välttämättä aina olisi tarpeen, eli talousrikokset eivät hänen mukaansa aina olisi vakavuudeltaan tutkinnan arvoisia. Siinä missä Uoti pyrkii kiistämään vahingollisuuden ja ilmiön täysin, Merisalo ei aseta kyseenalaiseksi koko talousrikollisuuden todenperäisyyttä. Molemmissa lainauksissa tausta-ajatus rikoksen aiheuttamien vahinkojen tai sen uhrin merkityksettömyydestä kuitenkin käy ilmi.

Vahingon kieltäminen ja uhrin kieltäminen (tai vähättely) selittelytapoina eivät nouse kirjoituksissa esiin niin voimakkaasti kuin voisi ajatella. Aineistossani etenkin Fryckmanin kirjoituksissa painottuu systemaattinen viranomaistoiminnan arvostelu, jolloin kirjoittaja ei niin vahvasti arvioi itse tekojensa sisältöä. Tämän katson juontavan juurensa siitä, että tässä tapauksessa tekijä ei näe tehneensä minkäänlaista rikosta. Havaintoa voi verrata Cressey'n (ks. Kivivuori 1992, 45) tarkastelemiin kavaltajiin, jotka saattoivat esittää tekonsa ei-rikollisina. Myös Matza (ks. Kivivuori 1992, 101) on klassisia neutralisaatioita myöhemmässä tutkimuksessa nimennyt yhdeksi selittelytavaksi rikkeen kiellon. Lisäksi Bensonin (1985, 596–598) tutkimuksessa petoksesta tuomitut vaikuttivat kieltävän rikoksensa vahvemmin kuin muista talousrikoksista tuomitut. Klassisten neutralisaatioteorioiden ulkopuolelle jää lisäksi joukko kiinnostavia selittelynäkökulmia, joiden kautta aineiston kirjoittajien puheita voidaan jäsentää.

Kuinka monta todellista tekijää on Suomessa, jotka **eivät voi yhteiskuntaa hyödyttää työllään**, koska nämä ”elinkautiset” estävät sen?

Minulta on viety tähän mennessä vasta lähes kaikki, mutta mikä järki on estää terveitä ihmisiä tekemästä sellaista työtä, josta koko yhteisö verojen muodossa hyötyy?

(PF, kommentti, 12.7.2013; korostus ST)

Olen kärsinyt näistä jo 6 vuoden vankeusrangaistuksen, omaisuuteni on kokonaisuudessaan konfiskoitu valtiolle, **yritän elättää itseäni työlläni omassa yrityksessäni**. Mitä helvetin järkeä tässä on?

(KU 26.6.2006; korostus ST)

Kohtuuttoman paineen, painostuksen ja julkisuuden alle on Ari Ruotsalainen vaalirahakohun vuoksi 2008–2010 joutunut. En ole miestä tavannut kuin jokusen kerran, mutta olen saanut käsityksen, että hän on **suoraselkäinen ja rehti maanviljelijä**, joka on aina valmis toimimaan oman seutukuntansa kehityksen hyväksi oikeudenmukaisesti ja tasapuolisesti.

(AM 4.10.2010; korostus ST)

Osassa lainauksista toistuu tuomitsijoiden kritisoiminen, mutta yhdistävänä piirteenä näissä lainauksissa sekä blogiaineistossa ylipäättään toistuu ajatus yrittäjän tai vastaavan toimijakategorian hyvydestä. Fryckman ihmettelee, miksi rikosprosesseilla tai -tuomioilla vaikeutetaan yhteiskuntaa hyödyttävän veronmaksajan työtä. Uoti painottaa, ettei hän voi työskennellä tai elättää itseään rangaistusmenettelyjen takia. Merisalo puolestaan harmittelee tuntemansa Keskusta-puolueen vaikuttajan Ari Ruotsalaisen maineen likaantumista vaalirahakohussa. Merisalon mukaan Ruotsalainen on ”suorasekäinen ja rehti maanviljelijä”, eikä hän näin ollen ansaitse huonoa mainetta. Kirjoittajien mielipiteissä toistuu ajatus hyvästä toimijasta, jota ei tulisi niputtaa pahojen kategorioiden joukkoon: työtä tekevä tai yrittäjä maksaa veroja, jolloin häntä ei tulisi liikaa syyllistää eikä hänen toimintaansa liiaksi vaikeuttaa. Ajattelua hyvästä, suorastaan pyhästä yrittäjästä toistuu läpi aineiston, sillä kirjoittajat ovat itse toimineet yrittäjinä, ja etenkin Fryckman ja Uoti kritisoivat yrittäjiin kohdistuvaa liiallista valvontaa ja yritystoiminnan vaikeuttamista. Moraalinen järjestys esitetään sellaisena, että yrittäjän kategorian hyvyttä ei voida kiistää, sillä yhteiskuntaa työllään hyödyttävä toimija mielletään moraalisesti hyväksyttäväksi.

Toimijakategorioiden käyttö neutralisoivassa merkityksessä muistuttaa Elizabeth Stokoen (2010, 59–82) nimeämää kategoriaperustaista syyllisyyden kiistämistä. Positiiviseksi ymmärrettyyn kategoriaan kuulumista voidaan käyttää välineenä negatiivisia epäilyksiä vastaan: Stokoen tutkimuksessa parisuhdeväkivallasta epäillyt miehet kiistävät lyöneensä kumppaneitaan, sillä he ”eivät ole sellaisia miehiä”, jotka tekisivät niin. Väkivallasta epäillyt erottavat kaksi toimijakategoriaa, hyvän ja pahan, joista toisen jäsenyyden he kiistävät. Talousrikollinen voi kiistää syyllisyytensä korostamalla kuuluvansa esimerkiksi rehellisiin yrittäjiin ja erottamalla tästä selvästi rikollisen kategorian, johon kunnollisen yrittäjän ei positiivisten ominaisuuksiensa vuoksi ajatella kuuluvan. Tämä asetelma tulee näkyväksi yllä olevissa katkelmissa, joissa kirjoittajat korostavat omaa tai jonkun toisen hyvyttä, ansioituneisuutta tai hyödyllisyyttä yhteiskunnalle. Positiivinen kategorijäsenyys puetaan neutralisoivaan muotoon ja sillä voidaan lievittää tai peittää toimijan negatiivisia ominaisuuksia. Käsitteellisesti kategoriaperustainen syyllisyyden kieltäminen tulee lähelle poikkeavan kategorijäsenyyden vastustamista (Juhila 2012b, 219). Poikkeavaa kategorijäsenyyttä vastustaessaan toimija kieltää kuuluvansa negatiiviseksi katsottuun toimijakategoriaan, ja kategoriaperustaisella syyllisyyden kieltämisellä tämä voi edelleen vahvistaa positiivista kuvaa itsestään.

Carl B. Klockars (ks. Kivivuori 2013, 232–233; ks. Piquero ym. 2005, 163–164) on esittänyt ajatuksen, jonka mukaan rikollinen voi oikeuttaa väärän teon esittämällä vastapainoksi tarpeeksi monta hyvää tekoa. Klockars nimeää tämän laskutavan metaforaksi tilikirjasta (*ledger*). Ajatuksena on, että tekoja voisi ikään kuin ynnätä ja tarpeeksi monella hyvällä teolla jäisi ”plussan puolelle” miinusta tuovista moraalittomista teoista huolimatta. Niinpä puheissa yrittäjän tai veronmaksajan hyvyydestä voisi tulla kyseeseen laskelma siitä, että yhteiskuntaa hyödyttävän toimijan vilppi ei ole tutkimisen arvoista. Tällaista laskelmaa aineistoni kirjoittajat eivät toki suoraan esitä. Näen Klockarsin esittämää laskeskelutapaa muistuttavia selittelyn aineksia kuitenkin kirjoittajien ajatuksissa siitä, miten positiiviset toimijakategoriat peittävät tai syrjäyttävät toimijoihin liitetyt negatiiviset ominaisuudet; lisäksi voidaan ajatella, että verojen maksaminen ja yhteiskunnan hyödyttäminen ovat tilinpitomaista laskeskelua siitä, että pienet sääntörikkheet eivät paina vaakakupissa liikaa, kunhan lisäksi tuotetaan hyvää yhteiskunnalle.

Palaan vielä klassisiin neutralisaatiotapoihin ja pohdin vastuun kieltämisen näkymistä aineistossa. Tämän neutralisaatiotapa ei ole välttämättä yleinen talousrikollisten keskuudessa: sen sijaan esimerkiksi väkivaltarikollinen saattaa useinkin vedota yhtäkkiseen ”naksahdukseen päässä”, joka häivyttää yksilön vastuun teostaan ja jolla yksilö pyrkii osoittamaan, ettei hän rikoksen tekohetkellä ole ollut oma itsensä (Kivivuori 2013, 228–229). Talousrikollisten on monesti teoretisoitu toimivan suunnitelmallisesti ja rationaalisesti (Braithwaite 1988, 628; Coleman 1987, 408) eikä tällainen toiminta välttämättä anna sijaa vastuun kieltämiselle. Kuitenkin talouden vaihtelut ja esimerkiksi finanssikriisi voidaan nähdä sellaisina tapahtumakulkuina, joiden edessä yksilö on voimaton. Tällöin vedotaan yksilön ulkopuolisiin syihin, joihin ei voida vaikuttaa. Arto Merisalo viittaa talouden tapahtumien päälle vyöryvään vaikutukseen, vaikka hän muutoin selittelee tekojaan muita kirjoittajia vähemmän.

Virheitä, vääriä valintoja ja ratkaisuita, kaikkia näitä on tapahtunut Novassa.
Mutta kuka meistä osasi ennustaa syksyn 2008 tapahtumat ja maailmantalouden romahduksen??
(AM 28.10.2010)

Merisalon mukaan joissakin tapauksissa päävastuu voi olla maailmantalouden yllättävissä tapahtumissa, joita liike-elämässä ei osattu ennakoida. Lisäksi on huomautettava, että huolimatta talousrikollisuuteen yhdistetystä laskelmoinnista voi osa talousrikoksista olla luonteeltaan laiminlyöntejä, eivät niinkään aktiivista rikollista toimintaa. Samalla tavalla moni muukin rikos, kuten liikennerikos, voi johtua hetkellisestä huolimattomuudesta, ja silti

seuraukset voivat olla vakavia. Kysymys vastuusta maailmantalouden arvaamattomissa käännteissä on äärimmäisen monimutkainen: selvää on, että talousrikollinen voi käyttää sitä helppona selittelytapana, mutta samalla on vaikea ottaa kantaa, voiko selitys olla oikeutettu.

6.5 Keskustelijat neutralisaation vahvistajina ja vastustajina

Osassa tutkimistani blogikirjoituksista on paljon kommentteja. Jotkut kommentoijista kritisoivat blogikirjoittajien mielipiteitä, mutta toisaalta huomattava osa on samaa mieltä kirjoittajien kanssa. Tässä alaluvussa tarkastelen, miten blogien keskusteluissa otetaan kantaa rikoksia ja rikollisuutta neutraloiviin puheisiin. Näkökulmanani on, että neutralisaatiotekniikoita muistuttavia puhetapoja voivat käyttää muutkin kuin rikolliset itse – kiinnostavaa yhteiskunnallista syvyyttä analyysiin tuokin se, miten neutralisaatiopuheeseen suhtaudutaan. Selittelytavat ja motiivisanastot ovat kulttuuri- ja aikasidonnaisia (Mills 1940), ja internetin suoma vapaa keskusteluympäristö voi kehystää käytettyjä selittelytapoja. Rikollisten käyttämät selitykset riippuvat yleensä yleisöstä, jolle ne esitetään (Benson 1985, 585), ja omassa analyysissäni tämä perspektiivi laajenee vielä sillä tavalla, että yleisö jatkaa keskustelua. Aineistoni mahdollistaa vastavuoroisen ja moniäänisen puhetapojen tutkimisen, eikä päähuomio näin kohdistu vain rikoksentekijöiden ulosantiin.

Peter Fryckmanin ja Kari Uotin blogeissa kommentointi on paikoin sangen vilkasta. Aineistossani Arto Merisaloon kirjoituksiin liittyy puolestaan ainoastaan muutama kommentti. Huomattava osa Fryckmanin ja Uotin kirjoitusten kommentoijista puoltaa alkuperäisissä kirjoituksissa esitettyjä näkemyksiä ja esittää omia kokemuksia asioista, joista Fryckman ja Uoti kirjoittavat. Näin kommentoijat tuovat esiin motivaatiotaan kommentoida blogeihin ja osoittavat ymmärtävänsä, mistä kirjoittajat argumentoivat alkuperäisissä kirjoituksissa.

Huhhuh, **kafkalaista** menoa etten paremmin sano. Surullisen kuvan antaa maamme oikeuslaitoksesta.

(nimimerkki ”Ryskyin murtuu”, PF 23.10.2009; korostus ST)

Ei yhtään yllätä. Suomen verottajan toiminta on erittäin **mielivaltaista** ja tällaiset **ajojahdit** valitettavan jokapäiväisiä. Todennäköisesti tässä kuten niin monessa muussakin tapauksessa yksittäisten virkamiesten toimet yksityisellä puolella olisivat johtaneet ehdottomiin vankeustuomioihin, mutta verottajan väärinkäytöksiä ne hyväksytään ilman mitään sanktioita.

(nimimerkki ”Veronmaksaja”, PF 23.10.2009; korostus ST)

On tää verohallinto ja sen **kukkulankuninka**at niin pers...tä! Tällaisissa tilanteissa tulee aina mieleen elämäntarkoitus? Todella ikävää, että iso osa

yksilön (tässä tapauksessa Peter) lyhyestä eliniästä saadaan tuhlattua sen vuoksi, että joutuu jonkun virkamiehen/-ryhmän **silmätikuksi**. Virkamiehet, jotka luulee olevansa elämää suurempia, mutta kuitenkin loppujen lopuksi piiloutuu aina virkakoneiston taakse ovat täysin nolliä.

(nimimerkki ”jonex”, PF 20.2.2010; korostukset ST)

Osa on **vinoonkasvaneita** ja **sadisteja**, osa muuten **mielenvikaisia** ja **valtansa turmelemia**. Ja ne tavalliset virkaportaatan suorittajat yrittävät sitten näiden keskellä tehdä työtään sulkien silmänsä ja korvansa, etteivät itse joutuisi hampaisiin!

(käyttäjä Markku Laitinen, PF 12.7.2013; korostukset ST)

Peter Fryckmanin blogin kommentteissa on lukuisia esimerkkejä etenkin siitä, miten tuomitsijoiden tuomitsemista toistetaan ja vahvistetaan. Moni kommentoija yhtyy kirjoittajan näkemykseen siitä, miten oikeuslaitos, verohallinto, virkamiehet tai koko valtio toimii moraalittomasti, joten ”toiselle puolelle” jäävät talousrikolliset tai rikoksista epäillyt asemoidaan hyviksi tai moraalisesti oikein toimiviksi. Näkemyksiä valtion pahoista toimijoista saatetaan perustella omilla kokemuksilla tai vain kärjistetyillä väitteillä siitä, miten moraalittomien toimijoiden vaino kohdistuu viattomiin yksilöihin. Kahtalaista moraaliasetelmaa vahvistetaan kategorisin ilmaisuin: toisella puolella on silmätikuksi joutunut toimija, toisella puolella taas ”mielenvikainen”, ”mielivaltainen” tai jopa ”sadistinen” toimija, joka tahallaan pyrkii aiheuttamaan pahaa. Jokseenkin samankaltaista keskustelua käyvät myös monet Kari Uotin blogikirjoitusten kommentoijat:

Virkamiehillä on valtaa, muttei vastuuta. Vaarallinen yhdistelmä tässä ei-oikeusvaltiossa, missä pienet piirit määräävät leikin. Totuus on se, että poliisi ja syyttäjänlaitos voivat yhdessä **mielivaltaisesti**, ja ilman haluakaan tutkia huolella faktoja, listiä halutessaan yksittäiset ihmiset ja käynnistää mittavan ajojahdin.

(nimimerkki ”Es Tiempo”, KU 17.1.2008; korostus ST)

Karin esille nostama juttu kuvastaa **kyttäys ja käräytys mentaliteettia** joka on aivan iljettäväksi mennyt Suomessa.

Vartijat, valvontakamerat sun muut persereiät ovat vallan ytimessä.

Kun Fookkus pitäisi olla kannustamisessa, yrittämisessä ja riemunkiljahduksissa niin meillä Suomessa se on **kyttämisessä, selkään puukottamisessa, käräyttämässä ja tappamisessa**.

(nimimerkki ”Jukka”, KU 19.2.2013; korostus ST)

Jälleen samat toimijat nimetään pahoiksi ja yleisesti oikeana pidetty moraalinen järjestys käännetään pääläelleen. Virkamiehet ja lainvalvojat ovatkin kommentoijien puheessa todellisia rosvoja. Ne Fryckmanin ja Uotin kirjoitusten kommentoijista, jotka kirjoittajien tavoin pyrkivät

tuomitsemaan tuomitsijansa, kertovat käännetyin moraalisen järjestyksen yhteisestä tunnistamisesta. Kirjoittajat ja kommentoijat ovat ikään kuin solmineet sanattoman sopimuksen siitä, että keskusteluissa vahvistetaan yhdessä sellaista moraalista järjestystä, joka ei vastaa yleistä ajatustapaa. Kulttuurisesti hyväksytyn moraaliasetelman rikkomista perustellaan nettikeskusteluissa sopivilla kategorisilla sananvalinnoilla ja niiden toistolla. Tuomitsijat tuomitaan kovin sanankääntein ja näkemystä vallitsevasta ”käyttäysmentaliteetista” toistetaan asiantilana, jonka keskustelijat katsovat olevan yleisesti tiedossa tai havaittavissa. Tuomitsijoiden tuomitseminen kommenteissa saa puhtia blogikirjoitusten sisällöistä ja niissä toistetaan samoja kategorioita, teemoja ja järjestyksiä.

Myös media tuomitaan kommenteissa uudelleen alkuperäisiä blogikirjoituksia myötäillen. Toimittajien katsotaan jäljittelevän virkamiesten (alhaista) moraalialueita ja toimivan näiden talutushihnassa. Mediasta rakennetaan jopa halventavien kategorioiden avulla toimija, jonka näkemyksiä ei kannata ottaa vakavasti, ja tällä tavalla saadaan kiistettyä rikollisten syyllisyyttä.

Valtamedia on vallan **sylikoira**. Se on onnellinen saadessaan syödä valtaeliitin suusta pudonneita murusia, kun valtaeliitti mielivaltaisesti pureskelee Fryckmanin tapaisia yritteliäitä kansalaisia välipalaksi.

(nimimerkki ”Kultaraha”, PF 5.2.2010; korostus ST)

Juuri tällaiset **sinisilmäiset** kaiken valtiolta hyväksyvät **idiootit** pitäisi saada pois mediasta. **Pikkulapsen** tasollahan tuon ymmärrys on. Valtion pitäisi ottaa pakkolainaa puolelta tällaisten palkasta; se olisi kirjoitettu lakiin ja toimittaja varmaan iloinen.

(nimimerkki ”CU”, KU 9.3.2007; korostus ST)

Neutralisaatioiden käyttö kommenteissa noudattelee pitkälti samoja linjoja kuin niiden käyttö varsinaisissa blogikirjoituksissa. Tuomitsijoiden tuomitseminen saa paljon vahvistusta, muita neutralisaatiotekniikoita on tunnistettavissa siellä täällä pitkälti yksittäisinä toteamuksina. Esimerkiksi yksi Uoti blogin kommentoija viittaa Uotin rikostuomion purkuun ja toteaa:

”Vielä kun saadaan muidenkin laman uhrien asiat selviksi!”.

(nimimerkki ”Timo P”, KU: 20.10.2009)

Tässä näkemyksessä Uoti ja oletettavasti muut talousrikoksista epäillyt asetetaan uhreiksi, jotka eivät ole voineet vaikuttaa kohtaloonsa. Tällainen tapa muistuttaa vastuun kieltämistä, ja lama nähdään korkeampana voimana, jonka tähden yksilöt eivät ole vastuussa teoistaan. Samantapaisen näkemyksen nostin esille myös Merisaloon kirjoituksista hieman aiemmin.

Moni blogikirjoitusten kommentoija asettuu kuitenkin epäilemään kirjoittajien rehellisyyttä. Epäilevää asennetta perustellaan esimerkiksi sen avulla, että luotetaan oikeuslaitokseen tai muuhun instituutioon, jota vastaan blogien kirjoittajat ja osa kommentoijista sitä vastoin hyökkäävät. Neutralisaatioita vastustavat kommentoijat noudattavat näkemyksissään siis yleisesti hyväksyttyä moraalista järjestystä, jossa kategoriaparit, kuten rikollinen ja tuomitsija, asetellaan niin kuin niiden kulttuurisesti oletetaan asettautuvan.

Hiukan arveluttaa tämä puolustuspuhe.

Mukana on varmasti ainakin osa totuudesta, mutta monesta on kirjoittaja vaiennut. **Kokenut kehäkettu osaa.**

(nimimerkki ”Tuija Kiilamo”, PF 23.1.2009; korostus ST)

Peter Fryckmanin totuus ei välttämättä kuitenkaan edes lähesty absoluuttista totuutta. Lähihistorian valossa olemme sen nähneet.

(nimimerkki ”Tynkä-Karjalan Antti”, PF 20.2.2010)

Tulee vain sellainen olo, että PF kertoo meille oman kantansa ja meidän pitäisi olla sen verran yksinkertaisia, että uskoisimme sen noin vain.

(nimimerkki ”Pohtiva..”, PF 3.3.2010)

Alustaja on **rikkonut yhteiskunnan sääntöjä** vastaan. Se on ollut tietoinen valinta. Olisit pysynyt kaidalla polulla, niin ei tarvitsisi olla katkera. Olet ollut yhteiskuntaa kohtaan **epäreilu**, niin miksi yhteiskunnan pitäisi olla Sinua kohtaan **reilu**? Tehän olette silloin samankaltaisia eli teillä on **samanlainen moraali**.

(nimimerkki ”Vapaa äänestäjä”, PF 12.6.2010; korostukset ST)

Termin ”kehäkettu” voinee käsittää joko negatiivisessa tai positiivisessa valossa: kommentoija suhtautuu Fryckmanin toimintaan kriittisesti ja antaa ymmärtää, että kehäkettu viittaa tässä yhteydessä kategorisesti häijyyn tai epärehelliseen, ehkä suorastaan paatuneeseen toimijaan. Fryckman vastaa kommenttiin myöhemmin ja kiittää häneen kohdistuneesta luonnehdinnasta, jonka hän haluaa näin kääntää voitokseen. Kommentoijat epäilevät Fryckmanin kirjoitusten todenperäisyyttä. He ymmärtävät sen, että Fryckmanilla on mahdollisuus blogissaan kirjoittaa ihan mitä tahansa, ja että kenties kirjoittajan motiivina nimenomaan on vääristellä totuutta omaksi edukseen. Talousrikollisen kategoria asettuu vastakkaiseksi muille, rehellisemmille toimijakategorioille: miksi uskoa mieluummin rikoksesta tuomittua kuin oikeuslaitosta tai mediaa? Nimimerkki ”Vapaa äänestäjä” tähdentää vielä selkeästi kriittistä näkökantaansa. Sääntöjen rikkoja on toiminut tietoisesti ja hänen on kärsittävä seuraukset tästä. Nimenomainen kommentoija käyttää sanastoa, jolla hän pyrkii kumoamaan ajatuksen tuomitsijoiden tuomitsemisesta. Hänen mukaansa tuomitsijan ei tarvitse olla reilu rikkojaa kohtaan.

Kategoriaparilla reilu–epäreilu tehdään moraaliasetelma, jossa eri toimijat, yksilö ja yhteiskunta, valitsevat jommankumman toimintatavan.

Kari Uotin blogin kommentteista ei löydy monia kirjoittajan neutralisaatiotapoja kritisoivia kommentteja. Vaikuttaa siltä, että Uotin blogin kommentoijat myötäilevät Uotia vahvemmin kuin Fryckmanin blogin kommentoijat Fryckmania. Selvää on, että kommentoinnin dynamiikassa on hieman eroja eri blogeissa. Fryckman ja Merisalo vastaavat kriittisillekin kommentoijille, sen sijaan Uoti ei itse jatka keskustelua kommenttialueella. On vaikea suoranaisesti nimetä mikä tekijä taustalla voi olla. Uotin kirjoitustyyli on melko provosoiva ja kirjoitukset herättävät joka tapauksessa keskustelua. Toisaalta Merisalon aineistoon rajatuissa blogikirjoituksissa on vain muutamia kommentteja, mihin päinvastoin on luultavasti vaikuttanut se, että Merisalo on kahteen muuhun kirjoittajaan verrattuna kirjoitustyylyltään varsin maltillinen ja pohdiskeleva.

Toin jo aiemmin esiin ajatuksen, että rikollisten käyttämät selitykset vaihtelevat sen mukaan, millaiselle yleisölle ne esitetään (Benson 1985, 585). Aineistostani käy ilmi, että blogia aktiivisesti seuraavat kommentoijat ovat myötämielisiä selittelytapoina käytettyjä perusteluja, esimerkiksi tuomitsijoiden tuomitsemista kohtaan. Voi olla, että tästä syystä tuomitsijoiden tuomitseminen saa uutta virtaa sekä blogikirjoittajien että kommentoijien kesken; blogien sisäinen selittelykulttuuri elää kahdesta eri keskustelusta, blogipostauksista ja niiden kommentteista. Yhteisten mielipiteiden tunnistamisen avulla saadaan luotua yhteistä henkeä ja tietoisuutta siitä, että paikalle on kokoontunut samanmielisten joukko. Näin keskustelukulttuuri kasaa eräänlaista suojamuuria tekojaan selittelevien kirjoittajien ympärille. Selittelytavoiille internet, missä mielipiteiden vaihto on nopeaa ja jossa samaa mieltä olevien on helppo kokoontua, on luonteva ympäristö.

7 RIKOSTEN VERTAILU JA NORMINVASTAISUUDEN

PERUSTELUT

Analyysini jälkimmäinen osa pyrin vastaamaan erityisesti kolmanteen tutkimuskysymykseeni, joka koskee sitä, millaista kuvaa yhteiskunnasta aineistossa rakennetaan. Erilaisilla ideologisilla ja latautuneilla näkökannoilla voidaan oikeuttaa toimintaa ja kyseenalaistaa totuttuja moraalisia järjestyksiä. Tämä tuli vahvasti ilmi jo, kun analysoin aineistossa käytettyjä neutralisaatiotapoja. Neutralisoiva ilmaisu toimii tukena sille, miten jatkan analyysin rakentamista tässä luvussa. Puhetavoilla koostetaan mielikuvaa yhteiskunnasta ja samalla aiemmin omaksutut käsitykset yhteiskunnasta muokkaavat yksilön ilmaisua. Keskustelemalla siitä, millaisia talousrikokset ja -rikolliset ovat, miten rikoksista pitäisi tuomita tai millaisessa moraalisisessa todellisuudessa eletään, luodaan kuvaa yhteiskunnan toiminnasta ja rakenteista. Voidaan ajatella, että yhteiskunnan rakenne tulee todeksi yksilön teoissa (Coleman 1987, 409), ja että puheen avulla yksilöt järjestävät käsityksiään ympäristöstä ja suhteista muihin ihmisiin (Scott & Lyman 1968, 46). Ajattelen siis, että aineistoni toimijoiden puheenvuoroihin on kätkeytyä paljon sellaista elettyä ja koettua, joka on hyvä purkaa auki analyysiksi. Näin voidaan ymmärtää kattavammin moraalista keskustelua talousrikollisuudesta. Huomaan vielä, että yhteiskunnallista todellisuutta koskevat kuvaukset eivät suinkaan rajoitu vain kuvailuun, vaan niissä on vahvaa kritiikkiä ja parempien toimintatapojen ehdottelua. Yhteiskunnallisista olosuhteista puhuminen viestii aineiston toimijoiden poliittisista, ideologisista ja moraalisisista asenteista.

7.1 Talousrikosten määrittelyä

Aineiston toimijoiden käyttämiä neutralisaatiotekniikoita analysoitaessa esiin tulee useaan otteeseen talousrikosten vähättely rikostyyppinä. Talousrikosten ei aina ajatella olevan samalla tavalla vahingollisia kuin esimerkiksi väkivaltarikosten. Yksi kiinnostava tapa jäsentää tätä on, että erilaisista rikoksista keskustelemalla rakennetaan eräänlaista moraaliavaruutta, jossa tekoihin liittyvälle moraalille voidaan määritellä jokin aste tai taso. Rikosnimikkeiden ja -tyyppien keskinäistä vakavuuden tasoa voidaan toki jossain määrin vertailla rangaistuksia säädeltäessä: esimerkiksi suunnitelmallisuus ja haitallisuus otetaan huomioon rangaistusta arvioitaessa (Lappi-Seppälä 2000, 331). Analyysini näkökulmana painottuu tätä enemmän kuitenkin se, että vertailemalla saadaan rakennettua moraalisia ”asteikkoja” tai järjestyksiä. Puhumalla talousrikoksista ja muista rikoksista keskustelijat pohtivat, millaisia rikokset ovat,

missä niitä mahdollisesti tapahtuu ja miten niihin pitäisi suhtautua. Aineiston toimijoiden käymä keskustelu ja määrittely ovat aivan oma keskustelu-ulottuvuutensa, eikä se – edelleenkaan – suurelta osin noudattele yleistä moraalista (tai legaalista) järjestystä.

Aineiston kirjoituksissa ja kommenttiosioissa piirretään pääsääntöisesti melko vähättelevää kuvaa talousrikoksista ja -rikollisista. Tuomitsijoiden tuomitseminen viittaa kutakuinkin siihen ajatukseen, että talousrikoksia tuomitsevat tahot toimivat väärin ja edelleen siihen, että talousrikollisuus ei ole niin haitallinen ilmiö, että se kannattaisi tuomita tai että siitä kannattaisi välttämättä edes keskustella.

Jos julkisen vallan toiminta olisi edes jollakin tavalla rationaalista, suuri osa talousrikosjutuista jäisi syntymättä. Valtio tuottaa itse tykinruokaa talousrikosjuttujen areenalle.

(KU 12.5.2009)

Kirjoittajista varsinkin Kari Uoti painottaa, että talousrikollisuus on keinotekoinen kategoria. Rikokset ovat toki yhteiskunnan säännöstoissa määriteltyjä tekoja ja toisaalta kriminologiassa tutkittavia ilmiöitä, jotka eivät sinänsä ole ”puhtaasti” valmiiksi olemassa (Laine 2014, 34–35). Uoti kuitenkin kärjistää asetelman sellaiseksi, ettei talousrikollisuutta sinänsä olisi olemassakaan. Tämän hän tuo esiin jo aiemmin ruotiessaan Helsingin Sanomien talousrikosuutisointia (ks. sivu 41). Yllä olevassa lainauksessa valtio synnyttää Uotin mielestä tahallaan talousrikosjuttuja. Talousrikoksen kategorian olemassaolo kyseenalaistetaan tai sen määritelmälliseksi sisällöksi katsotaan jotain aivan muuta, kuin mitä sen ajatellaan yleisessä keskustelussa olevan. Rivien välistä on luettavissa, että talousrikos on keinotekoisesti kehitelty kategoria, johon ei tulisi vilpittömästi uskoa – julkisen vallan ylläpitämää hegemonista kategoriakäsitystä ei pitäisi sellaisenaan hyväksyä.

Toisaalla aineistossa Uotikin myöntää, että sitä, mitä yleisesti pidetään talousrikollisuutena, on olemassa muutoinkin kuin valheellisesti määriteltynä ”tykinruokana”. Uoti kuitenkin vihjailee, että siihen syylistyy ”joku muu”, ei ainakaan hän itse. Ilmiöstä kirjoitetaan ikään kuin itselle ulkopuolisena. Kiinnostavaa on, että Uoti voi käyttää hyväkseen asianajajan roolia ”toisten” rikollisuutta arvioidessaan. Peter Fryckmanin kirjoituksissa toistuu osin sama asetelma, jossa hän ainakaan itse ei ole talousrikollinen, mutta toisin kuin Uoti, hän ei ota kantaa koko talousrikollisuuden määritelmään. Fryckman ei esimerkiksi kiistä lain sisältöä, vaan ainoastaan häntä vainoavien tahojen kyseenalaiset valinnat. On mielenkiintoista, että talousrikoksista kirjoitetaan ”tuolla jossain” tapahtuvina, vaikka niistä ovat keskustelemassa talousrikoksista

tuomitut henkilöt. Toisaalta tämä on todennäköisesti strateginen valinta. Kirjoittajat pyrkivät luomaan asetelman, jossa toimijakategorioina ovat ”me” ja ”he”. Kyseessä on klassinen ihmisryhmiä koskeva kategorijaottelu (Juhila 2012b, 178). Kirjoittajat korostavat oman me-ryhmän hyveellisyyttä ”toisiin” eli todellisiin talousrikollisiin nähden. Toisten tekoja arvioidaan ulkopuolelta ja pyritään asettamaan omat valinnat moraalisesti korkeammalle.

Aika monet talousrikoksista tuomitut saavat asiansa julkisuuteen, myös **puolustuspuheensa** sen jälkeen ja keskellä prosessia, jossa tuomarit sekoitetaan kertomalla sitä sun tätä, ilman totuuden jyvää, mutta kaikkia tehdään hyvin **ammattimaisesti**.

Kyse on massiivisista jutuista, suuresta pelistä, jota pelataan liike-elämässä, joka monin osin on tästä mustuudesta vain hieman harmaampi, rajalla kulkeva sitä kuitenkaan ylittämättä. **Talousrikollisuus ei aina poikkea hirveän paljon ”tavallisesta” liike-elämästä**, molemmat haluavat paljon rahaa, mieluiten heti ja nyt. Ja kaikkea kiiltävää.

No, mitä sitten, jos talousrikollinen on psykopaatti, tai kuten itse uskon, joukossa on ehkä normaalia enemmän narsismiin taipuvia ihmisiä, miten talousrikollisia pitäisi rangaista, pitäisikö henkilö tuomita enemmän tai vähemmän tämän takia?
(KU 6.8.2012)

Me-he-puheen käyttö mahdollistaa sen, että talousrikolliset voidaan aineistossa katsoa moraalisesti pahoiksi. Tämän myönnytyksen ehtona on, että kirjoittajat itse sanoutuvat selkeästi irti talousrikollisen kategoriasta. Talousrikollisen moraalisesta toiminnan vääryydestä Uoti korostaa rikollisen aktiivisella toiminnalla, tuomarien sekoittamisella, ammattimaisuudella ja lopulta arviolla talousrikollisen mielen poikkeavuudesta. Tämän näkökulman mukaan aineistossa tuotetaan talousrikollisesta ikään kuin perinteisen, normaaliväestöstä poikkeavan, rikollisen toimijakategoriaa. Perinteisesti rikollinen ymmärretään yhteiskunnalle haitalliseksi ja rikollinen kantaa yleensä leimaa muiden silmissä. Rikollisen kategoria on malliesimerkki poikkeavuuden kategorisaatiosta, joka saadaan rakennettua paitsi me-he-ryhmäjaottelulla myös liittämällä poikkeavaksi nimettyyn ryhmään sellaisia paheksuttavia ominaisuuksia, joiden arvellaan sopivan kyseiseen ryhmään (Juhila 2012b, 190–191).

Uotin toteamus talousrikollisuuden läheisyydestä ”tavalliselle” liike-elämälle on kriminologisesti äärimmäisen kiinnostava. Uoti pukee sanoiksi havainnon, josta on käyty myös tieteellistä keskustelua. Rikollisuus voi olla ”tavallisen” työn erikoistumisalue (Durkheim 1990) ja varsinkin valkokaulusrikollisella se voi olla ”normaalin” työuran jatke, tai ainakin rikollinen toiminta voi tulla kuvioon siitä huolimatta (Weisburd ym. 2001, 6). Raja sallittujen

ja kiellettyjen liiketoiminnan muotojen välillä voi olla himmeä; toisaalta aineistossa pyritään vahvistamaan rajaa hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän liiketoiminnan välillä, ja tällä saadaan edelleen tehtyä jakoa ”meihin” (tavallinen, hyväksyttävä liike-elämä) ja heihin (ei-hyväksyttävä liike-elämä).

Katson, että Uoti periaatteessa vahvistaa talousrikollisen toimijakategorian ”perinteiseksi” rikolliseksi, mutta samalla tätä asetelmaa vastaan kapinoidaan aineistossa, kun vääriksi katsotuin perustein talousrikollisiksi määritellyt yksilöt nimetään mielivallan uhreiksi. Tällä tavoin talousrikollisuutta käsitellään päällekkäin ja limittäin sekä poikkeavana että normaalina toimintana. Aineistossa luotua moraaliasetelmaa määriteltäessä ”todellinen talousrikollisuus” on selvästi paheksuttavaa, mutta ”väärin leimattu talousrikollisuus” palautuu normaaliksi toiminnaksi eli se on moraalisesti korkeammalla kuin ”todellinen talousrikollisuus”. Lisämausteen moraalin tasojen määrittelyyn tuo uhrin ja syyllisen kategoriaparin käyttö: väärin perustein talousrikolliseksi leimattu on uhri, jonka syyllisyyttä voidaan kategoriaperusteisesti lieventää.

Kokemukseni mukaan Suomessa tuomitaan talouspuolella reippaasti enemmän. Murhasta tai jopa kolmesta pääsee vapaalle alle 20 vuoden, mutta talousasioissa velkojan niin halutessa tuomio jatkuu niin, että se todellisuudessa on sitten elinkautinen (--)

(PF kommentti, 12.7.2013)

Kritisoimalla talousrikoksista annettavien tuomioiden kovuutta Fryckman perustelee joutumistaan uhriksi tai ajojahdin kohteeksi ja tekee samalla havaintoja ympäristön asenteista talousrikollisuutta kohtaan. Tuomiolla ei tässä tarkoiteta vain oikeuslaitoksen langettamaa tuomiota, vaan pitkään jatkuvia velkajärjestelyjä ja kenties myös rikollisen kohtaloksi lankeavaa leimaa. Perusteluja tuomitsevalle ilmapiirille haetaan eritoten omista kokemuksista. Suomalaisten talousrikoksista tuomitsevien puheessa toistuva närkästys kovia tuomioita kohtaan on vastakkaista muutamille havainnoille valkokaulusrikollisuutta koskevista havainnoista. Piilorikollisuutta tutkittaessa on esitetty, että keski- ja yläluokkaisten rikoksiin ei suhtauduta yhtä vakavasti kuin muiden yhteiskuntaluokkien jäsenten tekoihin (ks. Kivivuori 1992, 97). Amerikkalaisessa oikeuskulttuurissa erityisesti tuomareiden arvellaan suhtautuvan sallivasti valkokaulusrikollisiin (Benson 1985, 583), ja siellä valkokaulusrikollisilla on muita rikollisia suuremmat mahdollisuudet vaikuttaa päättäjien asenteeseen, jolloin puhutaan eliitin poikkeamisesta, jota käsitellen tutkielman luvussa 4.1. Uotin ja Fryckmanin närkästys liittyynee ennen kaikkea suomalaisen yhteiskunnan arvoihin ja suomalaiseen oikeusjärjestelmään. He

ovat itse saaneet kovia tuomioita talousrikoksista, mikä kertoo osaltaan yhteiskunnan suhtautumisesta rikoksiin. Toisaalta valkokaulusrikollisen tekemä rikos voi luoda kovan kontrastin ”puhtoista” taustaa vasten, ja tästä syystä tuomitseva asenne esimerkiksi talousrikoksia kohtaan voi korostua. Tästä syystä näen mahdollisena, että hyväosaisen yhteiskunnan jäsenen rikos joskus tuntuu rajummalta kuin syrjäytyneen taparikollisen teko.

Osa aineiston toimijoista ottaa kuitenkin talousrikollisuuden ja -rikosten määritelmät annettuina. Heidän mukaansa ensisijaisesti oikeuslaitos määrittelee rikokset ja tuomiot. Ainakin Arto Merisalon pohdinnat palautuvat jatkuvasti siihen, miten oikeuden ratkaisuihin on tyydyttävä. Oikeuden tuomiot toimivat lähtökohtana, kun lähdetään arvioimaan tekoa tai tekijää. Näissä puheenvuoroissa oikeuden päätöksiä ei pidetä vääristyneinä, toisin kuin Fryckman ja Uoti argumentoivat. Merisalon tapaan muutamat eri blogien kommentoijat vahvistavat sen, että lähtökohtana ovat oikeuden päätös ja annettu tuomio.

Mielestäni tässä ei ole kyse siitä onko Fryckman tehnyt rikoksen vai ei? Hänet on tuomittu joten eikö se jo kerro sen?
(nimimerkki ”Nihilisti”, PF 23.10.2009)

Lopeta jo se valitus, OLET TALOUSRIKOLLINEN.
(nimimerkki ”hantta”, PF 20.5.2010)

Huomionarvoista tässä on se, että talousrikollisen kategoriaa käytetään tässä eri tavalla kuin miten olen aiemmin sen käyttöä analysoinut. Tässäkin talousrikollisen toimijakategoria esitetään tuomittavana, mutta sillä viitataan suoraan blogikirjoittajaan – Fryckmaniin – eikä blogiyhteisölle ulkopuolisiin, ”todellisiin” talousrikollisiin. Yllä olevat lainaukset ovat koko aineiston skaalassa sävyltään jokseenkin poikkeavia. Vaikka olen pohtinut talousrikollisen kategorian käyttöä, sitä ei useinkaan eksplisiittisesti mainita, toisin kuin tässä. Kategoriat voivat tosin aivan hyvin olla olemassa hiljaisina, suoraan nimeämättöminä (ks. Juhila ym. 2012b, 63–64). Rikollisen kategorian häivyttäminen vaikuttaa olevan kirjoittajien tietoinen tai tiedostamaton keino työntää taka-alalle keskustelu rikollisuudesta. Kuitenkin keskustelu kytkeytyy ja palautuu aina jollain tavalla rikollisuuteen, tai ainakin tutkimuskysymykseni ohjaavat löytämään näitä yhteyksiä. Mielenkiintoista on myös, että taloudellisen hyödyn tavoittelusta talousrikollisuuden perustavanlaatuisena tekijänä ei juurikaan keskustella. Talousrikollisuuden määrittäminen on näin ollen tässä aineistossa ”yleismoraalista” keskustelua, ei keskustelua rahasta.

7.2 Talousrikokset, väkivaltarikokset ja oikeustaju

Aineistossa käsityksiä talousrikollisuudesta rakennetaan paitsi keskustelemalla yleisellä tasolla sen määrittelystä myös vertaamalla talousrikoksia muihin rikoksiin, erityisesti väkivaltarikoksiin.

Merisalo kaapitettiin, kuten ounastelinkin. Kaapitus, vankilaan passittaminen tapahtui hiljaisuudessa kuin paavin valinta. Käräjäoikeus käsittelee vangitsemisjuttuja yleensä n. 15 minuuttia, minkä jälkeen savu tuprahtaa, uusi vanki on syntynyt.

Nyt ei kuitenkaan ole kyse **mistään raiskausjutusta**, tai tavallaan on, oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja **kansan oikeutta** saada tietää tuomiovallan käytön perusteita raiskataan tällaisilla ratkaisuilla.

(KU 20.8.2009; korostukset ST)

Uoti viittaa Arto Merisalon vangitsemiseen ja vahvistaa edelleen käsitystä talousrikoksista julkisen vallan ”tykinruokana”. Merisalo ei kuulu lainauksessa tai muualla Uotin kirjoituksissa pahan talousrikollisen kategoriaan, vaan hänet samaistetaan mielivallan uhrien toimijakategoriaan, jota Uoti ja Fryckman molemmat tahoillaan rakentavat. Mielivallan uhrin eivät näissä mielipiteissä suinkaan ole samoja toimijoita kuin ”todelliset” talousrikolliset, vaikka kyseisillä uhreilla olisikin rikostuomioita. Kiinnostavaa on edelleen väkivallan kategoriakokoelman hyödyntäminen, jota olen jo käsitellyt analyysissä sivulla 38. Väkivallasta ja taloudesta saadaan moraalisesti jännitteinen kategoriapari, jonka avulla voidaan vertailla rikostyyppien vakavuutta. Kirjoittajat voivat vedota siihen, että ruumiillisuuteen kohdistuva väärinkäytös mielletään yleisesti paheksutummaksi kuin taloudellisen väärinkäytön. Tähdentämällä, ettei kyse ole mistään raiskausjutusta, voidaan lieventää mielikuvaa talousrikoksen vakavuudesta. Uoti kyseenalaistaa sen, miksi talousrikoksista tehdään liian suuri numero, kun ikävämpiäkin rikoksia tapahtuu. Sama moraalinäkemys toistuu monen kirjoittajan kohdalla:

Kun voit tehdä pahaa ilman vastuuta, ryhdyt hakemaan rajaa milloin vastuu toteutuu. Onko vastuun toteutumista se, että **tappamalla viattomia ihmisiä**, pääsee toviksi vankilaan.

(KU 28.5.2012; korostukset ST)

Hyvä Fryckman,

Jos olet hankkinut omaisuutesi **väkivallattomasti** eli vapaaehtoisin sopimuksin, ilman petoksia ja varkauksia, niin moraali on puolellasi.

(nimimerkki ”kultaraha”, PF 5.2.2010; korostus ST)

Älä välitä Peter! Olet sentään sovittanut ”rikoksesi” vankilassa toisin kuin ne lukemattomat **lähiympäristölleen vaaralliset väkivaltarikolliset**, jotka pääsääntöisesti tuomitaan ehdonlaiseen – jos siihenkään.
(nimimerkki ”Gagarin”, PF 19.2.2010; korostus ST)

Ajatus väkivaltarikosten ja talousrikosten vertailussa on pohjimmiltaan melko samanlainen kuin vahingon tai uhrin vähättelyssä, jota voidaan käyttää neutralisaatiotekniikkana. Talousrikosten vähäiseksi katsotut vahingot eivät ole mitään toisille ihmisille haitallisten väkivaltarikosten rinnalla. Edelleen voidaan puhua poikkeavuudesta ja sen tuottamisesta kategoriavertailun avulla: toimija rakentaa moraalista identiteettiä vertaamalla itseään toiseen, kenties moraalittomammaksi katsomaansa toimijaan (Douglas 1970, 6; ks. Juhila 2012b, 199). Taustalla voi vaikuttaa myös näkemys siitä, että yhteiskunta suhtautuu talousrikollisiin liian tuomitsevasti. Vastapuolena tälle esitetään väkivaltarikollisten lepsu kohtelu ja lopputulema saadaan näyttämään siltä, että yhdenlaisten rikollisten tuomitseminen päästää toiset liian helpolla. Väkivaltarikolliset asetetaan moraaliasteikossa pohjalle. Aineistossa heidät katsotaan paheksuttavammiksi kuin talousrikollisiksi määrittyvät toimijat. Tällä asettelulla voidaan koostaa talousrikoksista tuomittujen suhteellista hyvyyttä eri rikollisia tarkasteltaessa.

Toiminnan peilaaminen toiseen toiminnan muotoon, väkivaltarikollisuuteen, on kiinnostavaa paitsi aineiston yksittäisten toimijoiden identiteettien ja käsitysten tasolla, mutta asiaa voidaan lähestyä myös laajempien keskustelujen näkökulmasta. Valkokaulusrikoksiin liittyviä yleisiä käsityksiä on tutkittu ainakin Yhdysvalloissa (Green & Kugler 2012, 33–59). Tutkimuksen vastaajien arviot vaihtelivat rikosnimikkeen mukaan; petoksiin liittyvistä seikoista oltiin melko samoilla linjoilla rikoslain kanssa, muissa tapauksissa taas mielipiteet erosivat laista. Omassa tutkimuksessani sallivuus talous- ja valkokaulusrikoksia kohtaan tulee esiin aineistovalinnan vuoksi, ja väkivaltarikoksiin vertaaminen vahvistaa tätä mielikuvaa sallivuudesta. Rikollisuuteen liittyvien käsitysten tutkimisessa täytyy kuitenkin nostaa esille muutamia huomioita. Aineistossa väkivaltarikoksista puhuminen kohdistuu ääritapauksiin, kuten mainittuun Hyvinkään ampumatapaukseen, jonka Uoti kirjoituksessaan (28.5.2012) ottaa esille. Tätä vastoin talousrikoksia, niiden osallisia ja niihin johtaneita syitä sekä selityksiä pohditaan laajemmin. Pohjoismaiden kansalaisten oikeustajua tutkittaessa huomattiin vastaavasti, että mitä enemmän ihmisillä on tietoja rikostapauksista käytettävissään, sitä ymmärtäväisemmin he suhtautuvat niihin (Balvig, Gunnlaugson, Jerre, Tham & Kinnunen 2015, 342–361). Aineistossa talous- ja väkivaltarikoksista puhuttaessa vaikuttaa tulevan esiin samantapainen kaava. Yhteisessä keskustelussa jaetuista talousrikostapauksista keskustellaan syvällisemmin,

väkivaltarikolliset ovat blogikeskusteluille ulkopuolisia ja heistä nähdään pintapuoliset, kategoriasidonnaiset ominaisuudet, kuten pahuus ja raakuus. Ennen kaikkea moraalisten aiheiden esille ottaminen ja vertailu vaikuttavat olevan, varsinkin näillä blogikirjoittajilla, tietoista moraalisten järjestysten uudelleenluontia, jossa omaa toimija-asemaa tehdään suotuisammaksi.

7.3 Rajoittava valtio, uusliberalistinen puhe ja menestyksen kadehtijat

Aineistoni blogikirjoittajien ja kommentoijien mielipiteissä esitetään useasti ideologisesti ja poliittisesti latautuneita luonnehdintoja. Neutralisaatiotekniikoiden käyttö ja käsitykset talous- sekä valkokaulusrikollisuudesta kytkeytyvät väistämättä näkemyksiin yhteiskunnallisesta tilanteesta sekä siitä, miten he siihen vaikuttaisivat. Olen analyysini alkuvaiheessa tuonut jo esiin, että blogikirjoittajista etenkin Fryckman ja Merisalo tunnustavat puoluekantansa ja tällä taustalla on vaikutusta myös siihen, miten heidän kirjoituksiaan on tulkittava. Julkilausutun puoluekannan lisäksi aineistossa on paljon sellaista poliittisesti latautunutta puhetta, joka voidaan liittää toimijoiden näkemyksiin rikollisuudesta. Aiemmin analysoimilleni käsityksille talous- ja valkokaulusrikollisuuden vakavuudesta sekä aineistossa käytetyille neutralisaatitavoille on löydettävissä yhä syvempiä merkityksiä. Useiden kirjoittajien mukaan valtio vainoo kansalaisiaan, muun muassa talousrikoksista epäiltyjä ja yrittäjiä, ja lisämausteen tähän tuovat näkemykset valtion ideologisista perusteista.

Jos käräjäoikeuden tehtävä on miettiä kehen tulee päästä käsiksi hänen omaisuutensa takia, niin **valtio on täysi ryssä ja sen oikeusjärjestelmän edustajat kommareita pahimmassa merkityksessä.**

Yrittäjä kannattaa itsensä ja yrityksensä hyvinvointia – valtio on kilpailija, joka laskuttaa kaikesta. Valtiolla on tällöin edullista tehdä virheitä, sillä siten syntyy maksimaalisesti laskua sinulle. Jälleen yksi todiste **venäläismäisestä tavasta vedättää sosialismilla.**

(nimimerkki ”Åke Tyvi”, KU 27.6.2006; korostukset ST)

Miten tämä on ”**rehellisessä**” Suomessa mahdollista! **Venäjällähän** ne mielivaltaiset virkamiehet pitäisi olla!

(nimimerkki ”Rujo-Ukko”, PF 23.10.2009; korostukset ST)

Tämä **tsaarinaikainen virkamiestoveruus** estää oikeudenmukaisuuden tuomioissa.

Talouslait on tehty, niitä pitää noudattaa, mutta hipoen voi mennä, kun ei ylitä. Taistella pitää omasta firmasta kotisuomessa, kun **vasemmisto elää yrittäjien**

ansioilla, nostaa ylisuuria palkkoja, ja sosiaali-etuja, ei ole muuta maksajaa kuin yrittäjät.

(nimimerkki ”Otso Pehvonen”, PF 19.2.2010; korostukset ST)

Muista, että **sosialistinen Suomi ei ole rehellinen**, vaan jopa kokkareet pelaavat vilunkia. Nyt tarvitaan puhdistus, jotta pankkien ja verottajien ylivalta ja rehellisiä ihmisiä kurmottava toiminta saadaan aisoihin.

(nimimerkki ”Kommunismmin pelko”, PF 22.2.2010; korostus ST)

Ensinnäkin suomalainen yhteiskuntajärjestys rinnastetaan kommentteissa venäläiseen politiikkaan, joka katsotaan huonoksi tai epäluotettavaksi ja jossa viranomaiset nimetään väärintekijöiksi – tämä sinänsä on suoraa jatkoa tuomitsijoiden tuomitsemiselle. Mielenpitoissa venäläisyys edustaa stereotyyppistä kategoriaa, johon sitoutuu erilaisia kategoriasidonnaisia ominaisuuksia ja toimintoja. Ikävä mielikuva venäläisestä tavasta toimia yleistetään kuvaamaan koko kansakuntaa. Suuri joukko toimijoita voidaan kategorisoida vain pienen ryhmän toimintojen perusteella (ks. Juhila 2012b, 184). Tässä tapauksessa stereotypisoivasta kategorisaatiosta (venäläisyys) erityisen mielenkiintoisen tekee se, että sitä käytetään metaforana, sillä kommentoijat eivät suinkaan oikeasti puhu Venäjästä, vaan tarkoittavat Suomea. Kommentteissa länsimaiset ajattelu- ja toimintatavat arvotetaan korkeammalle kuin venäläisyys, ja kommentoijat ovat huolestuneita länsimaisen, modernin ja vapaan politiikan korvautumisesta venäläisyyteen rinnastettavalla epärehellisyydellä. Negatiivinen mielikuva venäläistyyppisestä asioiden hoitamisesta otetaan monessa kommentissa perusteeksi sille, miksi Suomen valtio tai oikeuslaitos kohtelee huonosti blogikirjoittajia tai oletettavasti muita talousrikosepäilyyn kohteena olleita.

Kommenteista on luettavissa myös poliittinen perusjako vasemmiston ja oikeiston, selkeän kategoriaparin, välillä. Venäläisyys yhdistetään sosialismiin ja vasemmistolaiseen ajatteluun. Kommentoijat kritisoivat valtion mielivaltaista toimintaa ja liiallista puuttumista yrittämiseen. Venäläisyyden tavoin vasemmistolainen ajattelu käsitetään epärehelliseksi ja yksilövastaiseksi: valtiota syytetään etenkin yrittäjien järjestelmällisestä sortamisesta. Kommentoijat vähättelevät talousrikosten merkitystä syyttelemällä valtiota ja muita toimijoita, siis yhtyvät tuomitsijoiden tuomitsemiseen. Tuomitsijoiden moraalista tuomitsemista perustellaan ennen kaikkea siten, että tuomitsijat toimivat väärissä ideologisissa puitteissa. Tuomitsijoiden ajattelu ja moraalikäsitteet ovat näiden näkemysten mukaan vääristyneitä. Oikeistolaista politiikkaa ei suoraan nimetä väärin toimintamallien korvaajaksi, mutta yksilönvapauksien ja yrittäjyyden tukeminen saavat kommentteissa kannatusta. Aineiston perusteella en voi todeta, että kaikki

talousrikoksia puolustavat kannattaisivat oikeistolaista politiikkaa ja laajaa yksilönvapautta, mutta on tärkeää huomioda se, että nämä näkemykset toistuvat blogikirjoitusten kommentteissa usein. Klassinen politiikan perusjako on myös helppo ja tunnistettava kategoriapari, jolla voidaan luoda pohja moraaliselle väittelylle.

Että osuit oikeaan Valtion osuudesta mätään yhteiskuntaan. Keskitasoisuutta pysyttävän valtiona on sillä siihen oma suunnitelma miksi. Tuo mädännäisten toimien suosiminen on yksi käytäntö pitää **valtio keskinkertaisena sivilisaationa**.

(nimimerkki ”Täsmä tuhoa”, KU 20.5.2009; korostus ST)

Virkamiehillä on valtaa, muttei vastuuta. Vaarallinen yhdistelmä tässä ei-oikeusvaltiossa, missä pienet piirit määräävät leikin. Totuus on se, että poliisi ja syyttäjänlaitos voivat yhdessä mielivaltaisesti, ja ilman haluakaan tutkia huolella faktoja, **listiä halutessaan yksittäiset ihmiset ja käynnistää mittavan ajojähdin**.

(nimimerkki ”Es Tiempo”, KU 17.1.2008; korostus ST)

Tavallisen kansalaisen on lähes mahdoton saada tuomioistuimissa oikeudenmukaista kohtelua jos vastapuolena ovat suuret taloudellista valtaa omaavat taikka muutoin elitistiset tahot. Tällöin tuomioistuimet lähestulkoon poikkeuksetta asettuvat ratkaisuihinsa vahvemman puolelle. **Suomi ei ole ns. oikeusvaltio**.

(nimimerkki ”Antti Jäälän”, KU 20.10.2009; korostus ST)

Suomessa se vain on edelleen **rikos olla yrittäjä**. Kenenkään jolla on kannattava yritysidea, ei kannata toteuttaa sitä Suomessa.

(käyttäjä Jouni Jokela, PF 10.9.2010; korostus ST)

Näkemys väärin hoidetusta, yleensä vasemmistolaisesta, politiikasta on kommentteissa luonteeltaan hyvin arvottavaa. Kyse ei ole vain siitä, että oikeistolainen ajattelu yksinkertaisesti olisi parempaa, vaan esimerkiksi nimimerkki ”Täsmä tuhoa” nimeää yhteiskunnan mädäksi ja sivilisaation keskinkertaiseksi. Tällaisilla ilmaisuilla vahvistetaan moraalista järjestystä erilaisten poliittisten ideologioiden sekä todellisen valtion ja ihannevaltion välillä. Ihannevaltiota tai -politiikkaa ei ehkä rakenneta kommentteissa suorasanaisesti, mutta epäkohtien luettelemisen takana on käsitys paremmasta valtiosta. Tämänhetkinen valtio ei esimerkiksi nimimerkki ”Antti Jäälän” mukaan täytä tehtäväänsä oikeusvaltiona. Paremmassa valtiossa yrittäjäisyys olisi helpompaa ja virkamiehet olisivat erilaisia tai heillä olisi vähemmän valtaa. Ihannevaltio luodaan yleväksi kategoriaksi nykyisen, ”kehittymättömän” valtion yläpuolelle. Kirjoittajien mielestä hyvässä valtiossa, suotuisissa ideologisissa olosuhteissa, talousrikoksiin ei suhtauduttaisi samalla tavalla kuin nyt, tai, uskoakseni,

talousrikollisuutta ei välttämättä määritelmällisesti olisi. Näkemykset tässä ovat siis saman tyyppisiä kuin luvussa 7.1 läpikäydyssä keskustelussa talousrikollisuuden vakavuuden määrittelystä.

Analyysissäni käy ilmi, että blogien kommentoijat tuovat ilmoille samoja ajatuksia ja itse kirjoittajista ainakin Fryckman ja Uoti puolustavat samaa arvomaailmaa kritisoimalla talousrikosten käsittelyä, lainsäädäntöä tai virkamiesten toimintaa. Blogien ideologista taustavirettä voidaan tarkastella uusliberalistisena ajatteluna. Heikki Patomäen (2007, 28) määritelmän mukaisesti uusliberalismin päätavoitteena on suojella yksityistä omistusoikeutta sekä yksilöiden vapautta käyttää omaisuutensa haluamallaan tavalla. Tulkitsen, että monen aineiston keskustelijan puheessa on kyse juuri tästä. Etenkin ylempänä nimimerkki ”Jouni Jokela”, joka toteaa, että Suomessa on ”rikos olla yrittäjä”, viitanee oman omaisuuden käyttämisen hankaluuteen. Tämän lisäksi aineistossa kritisoidaan valtion instituutioiden raskaudesta ja pakottavuudesta. Ajatus valtion roolin kaventamisesta on myös Patomäen määritelmän mukaan uusliberalistiselle ajattelulle keskeistä. Aineistossa vihjaillaan taustalla vaikuttavasta, laaja-alaisesta ideologiakategoriasta; sitä ei eksplisiittisesti nimetä, mutta ajattelen sen olevan tunnistettavissa. Uusliberalismi on jokseenkin tavallinen rakenteisiin viittaava kategoria, josta vihjaillaan poliittisesti virittyneissä keskusteluissa (Juhila ym. 2012a, 40).

Valkokaulusrikollisten tapoihin selitellä rikoksiaan voidaan katsoa liittyvän ainakin löyhä yhteinen arvoperusta, jossa korostuvat kapitalistiset arvot ja yhteiskunnallisen sääntelyn vastustaminen (Benson 1985, 588). On ajateltu, että motivaatio valkokaulusrikoksiin kumpuaa viime kädessä kapitalismissa ja sen tuomassa kilpailun kulttuurissa muotoutuvista mahdollisuuksista. Ainakin amerikkalaiseen yhteiskuntaan tätä ajatusta voidaan soveltaa, ja toisaalta hyödyn tavoittelun ja maksimoinnin ihanne voi luoda sopivat olosuhteet poikkeaville teoille (Braithwaite 1988, 627–632). Aineistoni keskustelun valossa voisi ajatella, että nykyaikainen liike-elämä ja uusliberalistiselle puheelle luotu tila auttavat löytämään motivaatiota valkokaulusrikoksiin; toisaalta tälle ilmiölle vastakkaiselta vaikuttaa se, että aineiston toimijat kritisoivat talousrikollisuuden tuomitsijat. Blogeissa luodaan ahkerasti kuvaa ilmapiiristä, jonka ei ajattelisi edistävän talous- ja valkokaulusrikosten tapahtumista, mutta samalla luodaan yhteisesti ilmapiiriä, jossa näitä rikoksia vähätellään.

Huomattava osa Fryckmanin ja Uotin blogeissa käytävästä keskustelusta on täynnä mainittua uusliberalistista ideologiaa ja politiikkaa puoltavaa ilmaisua. Väittelyä keskustelijoiden kesken syntyy vain harvoin. Nimimerkki ”vanha demari” haastaa nimimerkki ”kultarahan” näkemyksen valtiosta yksittäisten tai tietyn tyyppisten yksilöiden vainoajana. ”Vanhan” demarin tapa tuoda julki oma vastakkainen ideologinen kantansa on blogiaineistossa suhteellisen harvinainen.

Hyvä Peter, Valtio ja sen virkamiehet vainoavat menestyviä **oman tiensä kulkijoita**. Heidän nähdään esimerkillään vaarantavan sokeaa kuuliaisuutta esivaltaa kohtaan.

Virkamieskoneisto ei vainoa sinua siitä syystä, että olet Peter Fryckman, vaan siksi, että et yksilönä sovi heidän **kollektivistiseen sabluunaansa**.

(nimimerkki ”kultaraha”, PF 21.2.2010; korostukset ST)

Joltain kultarahalta tulee ihan selkäytimestä, että **valtio (tässä tapauksessa verottaja) on aina väärässä**. Hän keksi myös aivan uuden ”perusteen”: Jos ei muuta keksi, voi aina sanoa olevansa **oman tiensä kulkija**.

(nimimerkki ”vanha demari”, PF 21.2.2010; korostukset ST)

Joltain vanhalta demarilta tulee ihan selkäytimestä, että **valtio on aina oikeassa**.

(nimimerkki ”kultaraha”, PF 21.2.2010; korostus ST)

”Kultarahan” ja ”vanhan demarin” kommenteissa näkyy yksinkertaistettu, stereotypioihin perustuva mielikuva keskustelun osapuolista. ”Kultaraha” ei korosta vain sitä, että valtio toimii väärin, vaan sen roolin ja näkyvyyden tulisi olla huomattavasti vähäisempi. Valtio kokonaisena toimijakategoriana on ikävä, eikö kyse ole pelkästään sen politiikan hetkellisistä painopisteistä. ”Vanhan demarin” kritiikki ”kultarahan” esittämää valtiokritiikkiä kohtaan kohdistuu ajattelutapaan, jonka hän lienee huomannut blogikeskusteluissa.

Arto Merisalon kirjoitusten ideologinen sävy erottuu edelleen muiden blogikirjoittajien näkemyksistä selvästi. Merisalo korostaa suomalaisuutta ja suomalaisia toimijoita positiivisina kategorioina toisin kuin kirjoittajat, joiden mielestä juuri suomalainen valtio tai ajattelu on moraalisesti pielessä. Suomalainen oikeusjärjestelmä ja muut suomalaiset toimijat kytkeytyvät Merisalon kirjoituksissa positiivisiin kategoriasidonnaisiin ominaisuuksiin, kuten luotettavuuteen. Hänen ideologiset nostonsa ovat siis samassa linjassa sen kanssa, miten vähän hän pyrkii selittelemään tekojaan parhain päin ja miten hän vaikuttaa suhtautuvan rikollisuuteen ylipäänsä. Merisalon kirjoittelussa vasemmisto-oikeisto-jaottelua ei käytetä tarkoituksenmukaisena vastakkainasetteluna. Merisalo myös ymmärtää rikosten tutkintaan

liittyvän moraalisen järjestyksen sellaisena kuin se on totuttu ymmärtämään: rikoksia tutkivat toimijat päättävät syyllisyydestä ja syyttömyydestä. Pidän mielenkiintoisena sitä, että Merisaloon kirjoitukset eivät ole ”politiikan kyllästämiä” samalla tavalla kuin muiden kirjoittajien, vaikka Merisaloon liittyvä rikostapaus, vaalirahakohu, oli nimenomaan poliittinen kohu. Jotkut Merisaloon toteamukset ovat luonteeltaan (poliittisesti) kriittisiä, vaikkei hän käykään samanlaista jatkuvaa ideologista pohdintaa kuin muut kirjoittajat. Hänen mukaansa Suomen kansa on sinänsä hienoa, mutta tulkintani mukaan joissain tapauksissa talousrikoksiin liittyvä keskustelu ja ”menestyjien” epäonnistumisesta puhuminen saavat hänen mielestään epämiellyttäviä piirteitä. Merisalo jakaa kansan tavallisten suomalaisten ja herrojen kategorioihin:

Mutta kansahan rakastaa ”sirkushuvia” ja herrojen ”kyyktytystä”. Tuntuu siltä että osa suomalaisista saa tyydytystä vain siitä jos joillakin menee huonosti tai huonommin kuin heillä. **Katkeruus** ja **kaunaisuus** on osassa tätä muutoin hienoa kansaa syvääkin syvemmällä!

(AM 8.10.2010; korostukset ST)

Tavallinen kansa nauttii hänen mukaansa siitä, kun herroilla menee huonosti – näiden toimijakategorioiden väliin muodostuu jännite. Katkeruus ja kaunaisuus mainitaan ominaisuuksina, jotka ovat juurtuneet osaan suomalaisista. Tässä tekstissä lieene taustalla tarve kritisoida sellaista ajattelua, jossa yksilön vapautta yrittää ja menestystä rajoitetaan ja samalla pyritään tasapäistämään kansaa – tässä asiassa Merisalo on jokseenkin samoilla linjoilla Uotin, Fryckmanin ja useiden kommentoijien uusliberalistisen puheen kanssa. Menestyksen tavoittelusta ja sen kadehtimisesta puhuminen kielii omalla tavallaan siitä, mistä talous- ja valkokaulusrikollisuudessa ajatellaan usein olevan pohjimmiltaan kyse. Hyödyn ajatellaan olevan keskeinen päämäärä, jonka tavoittelussa käytetään oman aseman suomia taitoja ja valtuuksia (ks. esim. Coleman 1987, 407–408). Kilpailua ja hyödyn tavoittelua häiritsee ympäristön kielteinen asennoituminen. Viime kädessä kyse on kuitenkin, kuten tässä alaluvussa olen korostanut, ideologisten perustelujen kierrättäminen rikoskeskustelussa: niiden avulla luodaan vastakkainasetteluja ja vahvistetaan yhteisiä mielipiteitä.

7.4 Ihailu ja differentiaalinen assosiaatio

Blogikirjoituksista ja -kommenteista keräämäni aineisto on edellä esitetyn perusteella keskusteluympäristö, jossa on suhteellisen helppo muodostaa viitteellisiä ryhmiä samaa mieltä olevien kanssa. Internet ja blogit ovat paikkoja, joissa rikoksista tuomittu voi tuoda

normienvastaista ajatteluaan julki ja saada ajatuksilleen tukea. Toki tämä ei onnistuisi kenen tahansa rikollisen tapauksessa, mutta kuten olen analysoinut, talousrikoksesta tuomitut näyttävät saavan osakseen enemmän tukea kuin kritiikkiä. Keskusteluissa saadaan luotua yhteenkuuluvuutta ja vahvistettua oikeiksi katsottuja ideologioita. Eräs Peter Fryckmanin kirjoitusten kommentoija toteaaakin näin:

On oikein, ja hyvä että teilläkin on täten forum käytettävissänne. Internet on tosiasiallisesti suuri tasa-arvoistava elementti.
(nimimerkki ”Mietteitä”, PF 23.10.2009)

Kuka tahansa, myös rikollinen tai rikoksentekijä, saa tämän kommentin mukaan tasa-arvoisen lähtökohdan tuoda ajatuksiaan julki internetissä. Edellä olen analysoinut sitä, miten keskustelu ei rajoitu vain ajatusten julkituomiseen, vaan kirjoittajien lähtöajatuksen ympärille rakennetaan ideologista vahvistusta. Vien ajatusta eteenpäin pohtimalla sitä, missä määrin blogikirjoituksista heräävässä keskustelussa on kyse ihailusta, rohkaisusta tai suoranaisestä kannustamisesta normien rikkomiseen. Rikollisten tapa puhua itsestään ja toisaalta rikollisia ihannoiva tapa puhua voivat muodostaa löyhän alakulttuurin tai ryhmän. Kivivuori (1992, 77–78) on todennut, että kulloisetkin kulttuuriset ehdot tukevat tai rajoittavat rikollisuuden kokemista mielekkäänä. Kulttuuriset ehdot voivat olla paitsi yleisen yhteiskunnallisen hengen mukaisia myös pienemmissä ryhmissä syntyviä: esimerkiksi varkaat tai talousrikolliset puhuvat tietyillä, keskenään sopiviksi katsomillaan tavoilla. Yhteiset puhetavat ja mielekkyystyö tekevät tilaa hyväksynnälle ja tässä tapauksessa jopa ihailulle.

Aineistossa toistetaan taistelemiseen viittaavia toimija- ja toimintakategorioita, joiden ajattelen linkittyvän kannustavaan ja ihailevaan asennoitumiseen. Blogien kirjoittajista, päähahmoista joihin keskustelut kulminoituvat, rakennetaan aineistossa eräänlaisia sankarihahmoja. Sankaruus luodaan saatujen tietojen perusteella ja samalla sankarille luodaan uusia odotuksia. Sankari toimii yläkategoriana sellaisille toimijoille, joiden toiminta tuottaa hyvää muille ja joiden kategorioihin liitetään positiivisia määreitä (ks. Juhila ym. 2012b, 60–61). Sankaritoimijat ovat myös vahvempia ja moraalisesti vielä luotettavampia kuin aiemmin käsitellyt mielivallan uhrit; he ovat kaiketi pohjimmiltaan samoja toimijoita, mutta heidän kategoriaansa rakennetaan aineistossa pitkäjänteisesti, taustalla.

(--) jatkan **taisteluani**, kunnes tämä verotuksen virhe oikaistaan.
(PF, kommentti, 20.2.2010; korostus ST)

Toivotan osaltani Ilkka Kanervalle, Topi Sukarille, Ari Ruotsalaiselle ja myös Tapani Yli-Saunamäelle voimia ja menestystä elämässä sen tulevaisuissa vaiheissa. Jokainen teistä on ollut ja edelleen on **taistelija**, joka ei ole antanut periksi taistellessaan oikeuden ja oikeuksiensa puolesta.

(AM 1.7.2013; korostus ST)

Taistelijaluonteita on harvassa. Vielä harvemmassa on niitä, jotka uskaltavat nousta taistoon. **Taistoon nousemista** ja **taisteluluonteita** minä henkilökohtaisesti ihailen.

(nimimerkki ”Åke Tyvi”, KU 27.6.2006; korostukset ST)

Peter omaa myös Pohjalaista oikeudentuntoa, että jaksaa **tapella** loppuun asti, vaikka kaikki yritetään viedä, kun pikkuvirkamiehet ovat kimpussa.

(nimimerkki ”Otso Pehvonen”, PF 19.2.2010; korostus ST)

Puheet taistelemisesta ja taistelijoista ovat ihailun ja sankarikategorian rakentamisen elementtejä. Taistelijaa ihailaan, sillä hän on periksi antamaton, kantaa omat periaatteensa ja taistelee vastakategoriaansa eli tuomitsijoitaan tai vainoajiaan vastaan. Taistelijuuteen liitetään kategoriasidonnaisia toimintoja (ks. Juhila ym. 2012b, 61), ja taistelijan toiminta on rohkeaa ja itsenäistä. Ajattelen tällaisen yksilöllisyyden ihailun olevan yhteydessä aiemmin esille nostamaani uusliberalismin ihanteeseen, jossa jokainen yksilö vastaa omasta omaisuudestaan, sekä ajatukseen kilpailuhenkisestä kulttuurista, joka on valkokaulusrikosten toteutumisessa suotuista. Kilpailukulttuurissa vapaasti toimivista yksilöistä parhaiten menestyviksi mielletään ne, joilla on kykyä taistella omien asioidensa puolesta.

Sankaruuden, taistelijuuden ja niihin liittyvän ihailun tarkastelu liikauttaa talousrikoskeskustelun analysointia jälleen uudelle tasolle. Toimijoista, rikoksentekijöistä tai epäilyistä, tulee ihannoivassa puheessa muiden toimijoiden yläpuolelle kohotettavia selviytyjiä, sanansaattajia, joilla on hallussaan oikea moraali ja tavat toteuttaa sitä.

Terästäydä Kari nyt helvetissä. Sinä olet ihailun kohde **monille pelimiehille**.

(nimimerkki ”Åke Tyvi”, KU 27.6.2006; korostus ST)

Olen iloinen puolestasi! Jatka **kuvia kumartamattomalla linjalla**.

(nimimerkki ”Raija Virta”, KU 20.10.2009; korostus ST)

Olet **nerokas periksiantamaton lahjakkuus**.

(nimimerkki ”Antti Jäälänmäki”, KU 20.10.2009; korostus ST)

Kirjoittajiin kohdistettu ihailu ulotetaan toimintatapojen lisäksi koskemaan kirjoittajien persoonia. Kirjoittajista tulee symbolisia ihannehahmoja ilmapiirille ja ideologioille, joita

blogeissa yhdessä toisinnetaan. Tämä liittyy väistämättä siihen, että blogikirjoittajat ovat olleet julkisuudessa, heitä on tuotu mediassa esiin ja he tuovat itseään lisää esiin blogeissaan. Bensonin (1985, 584) mukaan valkokaulusrikollisten tapauksiin lisämausteen tuokin, että ne ovat monesti ”moraalisia näytelmiä”, joita laaja yleisö pääsee seuraamaan ja näin muodostamaan mielipiteensä. Näin rikolliselle voi itselleen muodostua tilaisuus muokata omaa julkisuuskuvaansa ja luoda itsestään vaikkapa sankarihahmo. Aineistoni kirjoittajat eivät välttämättä suorasanaisesti rakenna ihailun kulttuuria itsensä ympärille, mutta sitä rakennetaan jossain määrin kommenteissa. Ihailua koostaviin toimijakategorioihin voi vielä lukea aiemmin keskusteluun nostetun ”oman tiensä kulkijan” (ks. sivu 63), jolla viitataan Fryckmaniin. Vaikka blogikirjoittajat eivät suoranaisesti itse kehu itseään, keskusteluissa muotoutuva ihailupuhe tuskin on heille merkityksetöntä. Keskustelujen avulla he voivat vahvistaa moraalista identiteettiään. Kategorisointi on identiteettien rakentamista, ja identiteettikategorioiden käyttöön liittyy moraalisia arvostuksia (Suoninen 2012; 89, 93). Ihailupuhe paitsi kumpuaa kulttuurisista käytännöistä myös vaikutta yksilötasolla identiteettien työstämiseen.

Tulkinnan kannustamisesta, ihailusta ja keskusteluissa muodostetun ryhmän yhteisestä ideologiasta voi palauttaa aiempaan pohdintaan neutralisaatioiden luomasta ja ruokkimasta keskustelukulttuurista (ks. luku 6.5). Selityksiä tai selontekoja viljellään tilanteisesti ja sitä mukaa, miten ne saavat suosiota. Neutralisaatioteorialle läheistä käsitteistöä ovat motiivisanastot, joilla perustellaan tekojen tai ajatusten mielekkyyttä. Rikollisten tai rikoksista puhuvien käytettävissä olevat motiivisanastot vaihtelevat eri aikoina (Mills 1940), sanastot ovat esittäjilleen tapoja jäsentää todellisuus mielekkäänä ja ennustettavana (Scott & Lyman 1968), ja lopulta kulttuurisesti käsillä olevien motiivisanastojen voidaan ajatella alentavan rikoksentekijän kynnystä rikoksen toteuttamiseen (ks. Kivivuori 1992, 52–54). Ajattelen omassa aineistossani viranomais- ja valtiovastaisuuden, uusliberalistisen puheen sekä ylipäättään internetin salliman jopa äärimmäisyyksiin menevän keskustelunvapauden olevan moderneja esimerkkejä motiivisanastojen ilmitulosta. Tarkoitus ei ole väittää, että aineiston kirjoitukset alentaisivat potentiaalisen rikoksentekijän tekokynnystä, mutta keskusteluissa luotu ja ylläpidetty ilmapiiri on yhteydessä siihen, että talousrikoksia vähätellään. On huomautettava, että kerätyn aineiston kirjoittajien ja kommentoijien lisäksi blogikirjoituksilla on määrittelemätön joukko lukijoita, jotka muodostavat niistä kukin oman mielipiteensä. Keskustelun vaikutukset eivät siis rajoitu vain pieneen tai suljettuun rikollisjoukkoon, vaan ulottuvat hyvinkin laajaan yleisöön.

Sutherlandin (1949, 234; ks. myös Laitinen 1989, 6) termein yllä esitettyä ilmiötä voidaan nimittää differentiaaliseksi assosiaatioksi. Sutherlandin teorian mukaan valkokaulusrikolliset oppivat toimimaan tietyllä tavalla yhteydessä yksilöihin, jotka suosivat tätä toimintaa sekä toisaalta erossa niistä, jotka eivät sitä suosi. Hieman laajennettuna differentiaalisen assosiaation merkitys voi näkyä juurikin keskusteluissa, joissa suositetaan tietynlaisia tapoja toimia ja ajatella. Differentiaalinen assosiaatio toteutuu Sutherlandin mukaan eri konteksteissa eri tavoin ja eri vahvuudella, sillä yksilöt luovivat viiteryhmiensä välillä. Kaikissa ympäristöissä kanssarikollisiin assosioituminen ei toteudu, mutta joidenkin yksilöiden kohdalla se on kuitenkin sen verran vahvaa, että sen ajatellaan johtavan rikosten toteuttamiseen tai ainakin jouduttavan sitä. Sutherlandin teorian ei ole tarkoitus olla kaiken kattava tai universaali selitys valkokaulusrikollisuudelle tai muulle rikollisuudelle, mutta Sutherland on todennut sen toimivan parempana yleisenä rikollisuuden selittäjänä kuin muut tuon ajan yleiset teorit. Omassa tutkimuksessani differentiaalinen assosiaatio on tärkeä varsinkin sen tähden, että mainitun kaltainen yhdessä oppiminen voi tapahtua ennen kaikkea keskustelujen seurauksena.

Differentiaalisen assosiaation teoriaa on modernimmassa kriminologiassa sovellettu esimerkiksi tapaukseen, jossa koehenkilöt arvioivat tilannetta, jossa pyrittiin edistämään kielletyn lääkkeen tuotantoa ja markkinointia (Piquero ym. 2005). Tutkimuksessa koehenkilöt arvioivat päätöksensä lääkkeen myyntiin liittyvissä tilanteissa ja samalla muiden, lähellä olevien henkilöiden mielipiteitä asiasta. Tutkimuksessa havaittiin, että erityisesti työtovereilla ja johtajilla oli vaikutusta tehtyihin valintoihin, mutta muut, työn ulkopuoliset ihmissuhteet eivät vaikuttaneet yhtä vahvasti. Liike-elämän sisäiset suhteet ja ajattelutavat vaikuttavat siis erityisen merkityksellisiltä. Omassa aineistossani aiheen ympärille kertyy tuntemattomaksi jääviä henkilöitä: olennaisinta lienee, että samanmieliset houkutellaan paikalle. Tällöin ei ole merkitystä sillä, ollaanko liike-elämän sisäisessä vuorovaikutustilanteessa, vaan internet mahdollistaa joka tapauksessa ihmisten nopean kokoontumisen yhteisen asian äärelle. Omassa esimerkissäni kyse on vielä, Sutherlandin alkuperäisestä ajatuksesta hieman poiketen, selväsanaisesti ilmaistusta normienvastaisesta ajattelusta. Analyysini tarkoitus ei toki ole pyrkiä osoittamaan, ovatko differentiaalinen assosiaatio ja siihen liittyvät sosiaaliset tilanteet tosiasiallisesti tapahtuneet. Differentiaalisen assosiaation huomioiminen voi kuitenkin auttaa ymmärtämään paremmin, miksi aineiston toimijat valitsevat tiettyjä tapoja puhua.

Olen läpi analyysin työstänyt havaintojani moraalin käsitteen avulla. Moraalin käsitteen käyttäminen ei missään nimessä ole täysin yksinkertaista. Kuitenkin etenkin rikollisia tai

muuten paheksuttavia tekoja tarkasteltaessa ajatus moraalista ja moraalisuudesta on kuitenkin väistämättä läsnä (Jayyusi 1984, 11). Kiinnostavaa on myös se, että moraalialia ja eritoten oikeutta käsitellään aineiston puheenvuoroissa paikoin suorasanaisesti – moraalialia ja moraalisuus eivät ole tutkimuksessani läsnä ainoastaan kategoria-analyysin omina käsitteinä, joiden paikantumista tulkitaan kategorisoinneista. Aineiston toimijat pyrkivät itsekkin pohtimaan moraalialin, oikeuden tai totuuden sijaa keskusteluissa.

Oikeus on vitsi ja suuri silmänlume. Oikeus on nimi mielivallalle, joka palvelee poliittisia päämääriä.

(KU 22.2.2007; korostus ST)

Suomessa on yli viisi miljoonaa tarinaa. Peter **Fyrkmanin** tarina on yksi niistä. Kuka on oikeassa kuka on väärässä, siitähän ei pikkupirukaan ota selvää.

(nimimerkki ”Erland Salo”, PF 13.6.2010; korostus ST)

Uotin näkemys oikeuden mielivaltaisuudesta tuntuu olevan linjassa sen kanssa, että aineistossa pyritään ”ottamaan oikeus omiin käsiin” ja esittämään oikeus sellaisena, kuin itse halutaan. Fryckmanin blogin kommentoija puolestaan pohtii, mitä kirjoittajien kertomasta pitäisi uskoa. En itsekään ota kantaa siihen, kuka aineistoni puheenvuoroissa tai koko rikostapauksissa on väärässä tai oikeassa. Tehtävänäni aineiston analysoijana ei ole ottaa kantaa, kuka on lain näkökulmasta rikollinen. Tärkeää lienee kuitenkin tähdentää, että karkeitä tai yksiselitteisiä toimijakategorioita ei todellisuudessa ole, vaikka sellaisia mielellään käytettäisiin. Rikollinen voi olla joltain osin uhri ja yksi toimija voi siis olla samanaikaisesti sekä syyllinen että uhri. Etenkin teksteissä ja näissä keskusteluissa kategorioilla on kuitenkin suuri moraalialinen voima. Niillä on helppo luoda mielikuva hyvän ja pahan taistelusta, asetelmasta, joka on kategorioiden tutkimuksessa peruslähtökohta (Douglas 1970, 4) ja joka lopulta palautuukin tutkimukselleni oleelliseen teoriaan, normaalin, poikkeavan ja rikollisen määrittelyihin.

Ajattelen, että kirjoittajien – ja heistä ainakin Fryckmanin ja Uotin – jo ennakoon omaksuma näkemys yleisen moraalialin ja oikeuden heikkoudesta näkyy aineistossa jatkuvana puhetapojen valintana. Tietoinen päätös eräänlaisesta kapinoinnista ja sen heijastuminen blogikommentojien ilmaisuun vahvistaa keskinäisen samoja arvoja noudattelevan keskusteluavaruuden syntymistä. Voidaan kysyä, tuleeko moraalialikapinoinnista aineiston toimijoille itseään toteuttava ennustus, tila, jossa yhteistä vihollista vastaan on käytävä yhä uudelleen. Merton on nimennyt William I. Thomasin alun perin esittämän ajatuksen Thomas-teoreemaksi: ”If men define situations as real, they are real in their consequences.” Kun yksilö

uskoo roolinsa rikollisena tai rikoksen toteutumisen ennalta määrätyksi kohtaloksi, uskomuksesta voi tulla tosi. Tätä Merton kutsuu juurikin itseään toteuttavaksi ennustukseksi. En väitä, että aineistosta ilmi käyvä norminvastainen ajattelu poikisi holtittomasti uusia rikoksia, mutta omaksuttuja puhetapoja kierrätetään yhä uudelleen, jolloin kapinallisen roolin ylläpitäminen vaikuttaa luontevalta. Tällainen ilmiö tekee aineiston kirjoittajien toimijakategorioiden tulkinnan ja sijoittelun lopulta hyvin ristiriitaiseksi; he haluavat ylläpitää mielikuvaa tavallisuudesta, mutta samalla heidän moraaliset näkemyksensä vaikuttavat asettuvan vastahankaan. Kenties se kertoo kategorioiden väistämättömästä monisyisyydestä. Tässäkään toimijoita ei voi tarkastella ”vain yhtenä”, pahoina tai hyvinä, normaaleina tai epänormaaleina. Aineistoni ei siis viime kädessä välitä kuvaa yhteen kategoriaan tiukasti niputettavista henkilöistä tai toiminnasta, mutta moniulotteisuutta kategorioiden taustalla ei ole aina helppo nähdä.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessani olen tullut huomioineeksi monta eri teoriaperinnettä, keskustelluttanut niitä ja pyrkinyt kyseenalaistamaan rikollisuuteen liittyviä totuttuja näkemyksiä. Katteoria-analyysin valitseminen aineiston tulkinnan työkaluksi ja aineiston puheenvuorot itsessään loivat tutkimusasetelman, jota olisi ollut mahdollista tulkita vielä monesta muusta sosiologisesta näkökulmasta kuin niistä, joita olen esittänyt. Aineiston tulkinnassa pienilläkin yksityiskohdilla tuntui olevan suuri voima. Analyysiluvuissani en hyödyntänyt läheskään koko aineiston laajuutta, ja toisaalta pohtimistani aineistokohdista olisi ollut työn laajuuden salliessa mahdollista kirjoittaa yllä esitettyä syvempiä tulkintoja. Analyysini tarjosi kuitenkin monia merkittäviä tuloksia ja ajatuksia, joista keskeisiä kokoon tässä yhteen sekä pohdin niitä vielä myös tutkimusaiheeseen liittyvän yhteiskunnallisen keskustelun valossa.

8.1 Yhteenvetoa tutkimustuloksista

Tutkimuskysymyksiin vastatessani keskityin aluksi tarkastelemaan erityisesti ensimmäistä ja toista tutkimuskysymystä, jotka koskevat erityisesti yksilöiden puheenvuoroja. Analysoin Peter Fryckmanin, Arto Merisalon ja Kari Uotin kuvauksia itsestään ja tavoitteistaan blogikirjoittajina kartoittaakseni, millaisiksi keskustelijoiksi he itsensä asettavat. Käyttäjäkuvausten tarkastelu osoitti joitakin moraalisesti kiinnostavia valintoja ja loi pohjaa kirjoittajien ilmaisun tarkemmalle analysoinnille. Keskeistä toimijoiden kuvauksille itsestään oli ammattiaseman ja yleisesti hyväksytyn toimijuuden korostaminen. Pohdin tätä esimerkiksi sen valossa, miten valkokaulusrikollisille on tyypillistä painottaa tavalliseksi katsottua statustaan, esimerkiksi ammattiaan, jolloin rikostausta ei nouse vahvasti esiin. Rikoksista vaikeneminen käyttäjäkuvauksissa ei Fryckmanin ja Uotin kohdalla käynyt täysin yhteen sen kanssa, miten paljon rikostuomioista lopulta puhuttiin blogikirjoituksissa. Uotin tavoitteena oli havaintojeni mukaan tuoda esiin ammattilaisuuttaan asianajotoimiston sivujen yhteydessä kirjoitetussa blogissa, kun taas Fryckman halusi käyttäjäkuvauksessa alleviivata poliittisia pyrkimyksiään. Merisalon käyttäjäkuvauksen sävyn erottuminen muista kirjoittajista ja kävi yhteen kirjoitusten sisällön kanssa, sillä hän korosti nöyryyttään, vaikka esittelikin samalla poliittisia periaatteitaan Fryckmanin tapaan.

Neutralisaatiotapojen käyttö aineistossa painottui sangen selvästi tuomitsijoiden tuomitsemiseen. Tuomitsijoiden kritisointi oli havaittavissa läpi aineiston niin blogikirjoittajien

kuin blogien kommentoijien puheessa. ”Tuomitsijan” toimijakategoriaa rakennettiin aineistossa vaivihkaa, ja se oli tulkintani mukaan läsnä ääneen sanomattomana toimijakategoriana (ks. Juhila ym. 2012b, 63–64). Tuomitsijaksi kuitenkin nimettiin monia erilaisia toimijoita. Tuomitsija saattoi aineistossa olla rikoksen ”virallinen” tuomitsija, oikeuslaitoksen edustaja tai, etenkin Fryckmanin mukaan, verottaja. Fryckmanin ja Uotista poiketen Merisalo ei pyrkinyt kirjoituksissaan tuomitsemaan häntä tuominneita, vaan päinvastoin korosti luottamustaan suomalaiseen oikeusjärjestelmään. Myös media nähtiin kirjoituksissa tuomitsijana ja median voima mielipiteiden muokkaajana tunnistettiin. Rikosuutisointi nähtiin vastakkaisena sille, että kirjoittajat itse saattoivat kertoa näkemyksistään blogeissa muiden niitä vääristelemättä. Kirjoittajista Fryckman ja Uoti katsoivat median paheksuttavan toiminnan ikään kuin jatkumoksi sille, että muidenkin aineistossa nimettyjen instituutioiden toiminta on heitä kohtaan ollut epäreilua. Merisalo tätä vastoin asetti median arvoasteikossa oikeuslaitosta tuomittavammaksi tahoksi, johon ei voi luottaa. Taustana aineiston toimijoiden tuomitsijoita vastaan hyökkäämiselle on toki huomioitava oikeusprosessien vaikeus toimijoille itselleen; tarkoituksenani ei ole sinänsä väittää, etteivät kirjoittajat olisi voineet kohdanneet vääryyksiä oikeusprosesseissa. Systemaattinen tuomitsijoiden tuomitseminen talousrikollisuuden kontekstissa laajemminkin kertoo kuitenkin asenteesta, joka vaikuttaa luovan tarpeen selittelylle.

Muitakin neutralisaatiotekniikoita kuin tuomitsijoiden tuomitseminen oli aineistosta tunnistettavissa, mutta niiden tulkitseminen tai osoittaminen ei ollut yhtä selkeää. Vaikka ajattelin vahingon tai uhrin kieltämisen olevan luonteva talousrikollisen käyttämä selittelytapa, näitä selittelyjä ilmentävää puhetta ei aineistossa ollut lopulta paljoakaan. Viidestä klassisesta neutralisaatiotekniikasta vastuun kieltäminen – jota tässä yhteydessä voisi nimittää myös vastuun ulkoistamiseksi – oli lyhyt sivujuonne Merisalon kirjoituksissa, kun hän puhui talouden romahduksen vaikutuksesta yritystoimintaan. Klassisten neutralisaatiotekniikoiden lisäksi aineistosta oli luettavissa muitakin neutralisoivaa ilmaisua. Aineiston kirjoittajat pyrkivät kiistämään syyllisyytensä tai muiden toimijoiden syyllisyyden kategoriavalinnoilla: myönteisesti tulkittavalla toimijakategorialla, kuten yrittäjän kategorialla, voidaan häivyttää toimijan huonoja ominaisuuksia. Kyseessä oli Stokoen (2010) nimeämä kategoriaperustainen syyllisyyden kiistäminen tai toisaalta Carl B. Klockarsin (ks. Kivivuori 2013, 232–233) ajatus tilikirjasta, jota rikollinen pitää saadakseen hyvät ja pahat teot tasapainoon. Kirjoittajien

neutralisaatiotapojen käytöstä selvänä johtopäätöksenä tuli esiin, että Merisalo ei pyrkinyt selittämään rikoksiaan parhain päin yhtä aktiivisesti kuin muut kirjoittajat.

Halusin analyysissäni käsitellä myös blogien kommentoijien osuutta neutralisoivan ilmaisun vahvistajina tai vastustajina. Kommentteja tutkittaessa oli huomioitava ylipäänsä niiden epätasaiset määrät: Merisalon blogiteksteissä niitä oli yhteensä vain muutamia, kun taas esimerkiksi Fryckmanin erään kirjoituksen (12.7.2013) alle niitä oli kertynyt aineistoa kerättäessä 53 kappaletta. Samoin osassa Uotin kirjoituksista käytiin varsin aktiivista keskustelua. Pohdin näitä havaintoja suhteessa siihen, millaista kirjoittajien neutralisoiva ilmaisu oli. Fryckman ja Uoti suomivat kovaa tuomitsijoitaan ja saivat kommentoijilta vastaukseksi sekä kannustusta että kritiikkiä. Monet Fryckmanin ja Uotin kirjoitusten kommentoijat toistivat uusin sanamuodoin ja kategorioin tuomitsijoiden tuomitsemisen kaksijakoista moraaliasetelmaa. Toimijoita kategorisoivilla ilmaisuilla, kuten ”mielivaltainen” tai ”kafkalainen”, tai toimintaa kuvaavilla kategorioilla, kuten ”ajojahti”, rakennettiin järjestystä, jossa rikoksesta epäilty tai tuomittu on uhri ja tuomitsijaansa nähden puhtoinen. Tällaisilla kategoria-asetteluilla voitiin ikään kuin vedota kulttuuriseen tietovarantoon (ks. Juhila ym. 2012b, 46), jonka ansiosta tekstin lukija ymmärtää toimijoiden moraaliset suhteet. Kirjoittajien näkemyksiä toki myös vastustettiin, sillä osa kommentoijista piti kirjoittajien rooleja rikoksentekijöinä hyvin selkeinä ja kyseenalaisti tekojen selittelyn. Kirjoituksissa tarjottuja asetelmia ei siis hyväksytty sellaisenaan, vaan jotkut kommentoijat perustelivat näkemyksiään esimerkiksi kirjoittajien saamilla tuomioilla. Kaiken kaikkiaan monenlaisten neutralisaatiotapojen tunnistettavuus aineistosta kertoi niiden yleisyydestä puhetapana. Neutralisaatioiden analysoiminen kategorioiden näkökulmasta puolestaan auttoi laajentamaan pelkistettyä käsitystä siitä, että rikoksista puhuttaessa toimijat olisivat aina joko uhreja tai syyllisiä.

Luvussa 7 siirryin aiempaa selkeämmin kolmanteen tutkimuskysymykseeni ja keskityin yhteiskunnan rakenteita koskevien mielipiteiden sekä yleisten asenteiden näkymiseen aineistossa. Luvun 6 neutralisaatiotapojen erittely loi hyvin pohjaa aineiston laajemman moraalisen keskustelun ymmärtämiselle. Aluksi selvitin, miten aineistossa puhutaan talousrikollisuudesta ilmiönä ja talousrikoksista rikostyyppinä. Keskustelun kantavana sävynä oli joko talousrikosten vähättely tai niiden olemassaolon kiistäminen. Selittelytapa, jossa rikollinen vähättelee tekonsa seurauksia tai kieltää ne, ikään kuin kuljetettiin tässä uudelle tasolle. Esimerkiksi Uoti ei viitannut niinkään omiin rikoksiinsa, vaan puhui kaiken kaikkiaan

talousrikoksista epäoikeutetusti keksittynä ilmiönä. Talousrikokset olivat näissä puheissa tuomitsevan ilmapiirin ja vainoavien toimijoiden luoma konstruktio tai jopa illuusio. Osa aineiston toimijoista myönsi talousrikosten olemassaolon, mutta niiden ei nähty kuuluvan omaan elämänpiiriin, vaan jonnekin toisaalle. Talousrikosten määritelmää ja vakavuutta käsiteltiin myös vertailemalla eri rikosten vakavuutta. Talousrikollisen ja väkivaltarikollisen kategorioista saatiin muodostettua vertailupari, jossa talousrikollinen asettui moraalisesti ylevämmäksi. Tämä keskustelu oli kiinnostava oikeustajun kannalta. Moni aineiston toimija ilmaisi kannan, jossa talousrikos näyttäytyi väkivaltarikoksen rinnalla varsin lievänä, ja tällä voitiin edelleen vähätellä talousrikoksen haitallisuutta.

Tutkimuskysymysten yhteiskuntarakenteita kuvaava osuus korostui erityisesti luvussa 7.3 ja heijastui vielä analyysin viimeiseen lukuun 7.4. Luvussa 7.3 nostin esiin uusliberalistisen puheen toistuvuuden aineistossa. Uusliberalistisella puheella viitataan aineistossa toisinnettuihin arvoihin, joiden mukaan valtion tulisi puuttua yksilöiden omistusoikeuteen mahdollisimman vähän. Uusliberalistisessa puheessa tämän perusajatuksen kanssa risteilivät myös näkemykset yksityisyritysjäyyden hankaluudesta ja valtiosta yrittäjien vainoajana. Luvuissa 7.3 ja varsinkin luvussa 7.4 pohdin, miten yhteiskunnallinen ilmapiiri kuvattiin yrittäjiä, menestyviä yksilöistä ja aineiston kirjoittajia itseään kohtaan epäoikeudenmukaisena. Kyseessä oli neutralisaatiotapoja sivuava tapa puhua: edelleen moraalinen arviointi kohdistettiin tuomitsijoihin, joiden toiminta nimettiin kyseenalaiseksi. Tätä käännettyä moraalista järjestystä voitiin perustella ideologisilla vetoamuksilla. Vaikka ideologiaa ei välttämättä suoranaisesti mainittu, aineistossa vihjailtiin paljon siitä, miten toisenlaisessa valtiossa tuomitsemisen kohteeksi joutuneet, uhrit tai yrittäjät, eivät samalla tavalla joutuisi kärsimään. Keskustelu talousrikollisuudesta tuntui pelkistyvät lopulta hyvin pitkälti ideologiseen kahtiajakoon: talousrikoksia ei käsitelty aineistossa universaaleina väärinkäytöksinä, vaan poliittisesti jännitteisinä määrittelykysymyksinä.

Pohdin analyysin teemoja Sutherlandin (1949) esittämän differentiaalisen assosiaation teorian kontekstissa. Differentiaalisen assosiaation toteutuminen vaikuttaa keskustelujen perusteella varsin mahdolliselta, kun yhteisiä näkemyksiä jaetaan aktiivisesti. Käytetyt neutralisaatiotavat ja aineistosta huokuvat yleiset moraaliset asenteet loivat kiistatta mielikuvan sellaisesta ilmapiiristä, jossa yhteisön jäsen voisi saada kannustusta talousrikoksen tai muun väärinkäytöksen toteuttamiseen. Analyysin lopuksi nostin esiin vielä pohdinnan moraalin ja oikeuden käsitteiden hankaluudesta ja niiden tutkimisen vaikeudesta. Jossain määrin myös

aineiston toimijat itse pohtivat tätä kysymystä, ja osa heistä tuli siihen lopputulokseen, ettei internetin keskusteluissa voida tietää, kuka on väärässä ja kuka oikeassa. Tähän on helppo yhtyä, mutta analyysin tärkeänä lopputulemana on hyvä edelleen toistaa, että tietoista norminvastaisuutta on silti aina tähdellistä tuoda esille, sillä riippumatta siitä, kuka määrittää moraalisen oikean ja väärän, yhteiskunnalle haitallisista asenteista kannattaa aina keskustella.

8.2 Pohdintaa: huomio ihmisiin, käsityksiin ja keskustelukulttuuriin

Aineiston blogikirjoittajat ja heidän tekstejään kommentoivat henkilöt edustavat omia näkemyksiään eivätkä toki kokonaista kulttuuria tai kaikkia talousrikoksista tuomittuja henkilöitä. Peter Fryckmanin, Arto Merisalon ja Kari Uotin taustat loivat kuitenkin tähän tutkielmaan asetelman, joka synnytti joukon uusia ja merkityksellisiä huomioita rikollisuuteen liittyvistä käsityksistä. Lisäksi uskon internetiin sijoittuneen keskustelun tuoneen esille paljon sellaisia piirteitä, jotka eivät muilla aineistonkeruutavoilla olisi tulleet esiin. On mahdollista tai suorastaan todennäköistä, että internet-ympäristö houkuttaa ihmisiä sanomaan mielipiteitä, jotka muualla jäisivät sanomatta. Ilmiö on samanaikaisesti kiehtova ja arvaamaton: nettikeskusteluissa on mielenkiintoista mutta usein myös sangen liioiteltua sisältöä. Kantani aineistoon oli kuitenkin alusta alkaen se, että vuorovaikutus internetissä rinnastuu lopulta mihin tahansa vuorovaikutukseen. Netissä käyty keskustelu ansaitsee tulla tutkituksi jo sen takia, että se on kaiken aikaa keskeisempi osa ihmisten arkipäiväistä vuorovaikutusta.

Pohdin tutkimukseni tuloksia hieman Kivivuoren (1992, 59–63) nimeämää neutralisaatioiden vahvaa tulkintaa mukaillen. Kivivuori toteaa, että kulttuuri tulee näkyväksi puhetavoissa ja juuri puhetapojen tarkastelulla on suuri yhteiskunnallinen merkitys ja tällainen tarkastelu voidaan valjastaa kriminaalipoliitiikan välineeksi. Analyysissäni osoitin, miten normienvastaista ajattelua lietsottiin liittämällä ikävät mielikuvat ”vastapuolen” instituutioihin ja miten sitä samalla perusteltiin poliittisilla tai ideologisilla ihanteilla. Norminvastaisuus ja moraalin kääntäminen esitettiin aineistossa hyväksyttävänä ja sille esitettiin paljon perusteluita; aineiston toimijat eivät kirjoittaneet asioista vain tunnepohjalta, vaan pyrkivät esittämään näkemyksensä todellisten tapahtumien oikeutettuina seurauksina. Tietoisella ja näin harkitun oloisella normienvastaisella ajattelulla, jos millä, on kriminaalipoliittista merkitystä. Vaikka olen jo tähdentänyt, että en tutkimuksellani osoita differentiaalisen assosiaation tapahtumista, norminvastaisen ajattelun lietsominen on aina huomionarvoinen tutkimustulos sinänsä.

Norminvastaisuuden voi palauttaa ajatukseen siitä, miten valkokaulusrikoksilla uhmataan kokonaisia yhteiskunnallisia systeemejä (Simpson 2013, 310). Valkokaulusrikollisen, kuten liike-elämän ammattilaisen, voidaan katsoa tuntevan sen ympäristön, jossa rikos toteutuu. Talousrikos ei kohdistu ihmisyyteen tai saa kipinää henkilökohtaisista tunteista, vaan päinvastoin se kohdistetaan ihmisten keskenään luomiin systeemeihin, joiden luomien puitteiden varassa itsekin toimitaan. Norminvastaisen ajattelun ilmentyminen tutkimusasetelmassani voidaan palauttaa myös teoriaan anomiaa; aineiston kuvausten perusteella ainakin joissain sosiaalisissa piireissä halu noudattaa valikoituja normeja on heikko ja kenties tietoinen halu kapinoida yhteisiä normeja vastaan saa perusteluja uusliberalistisesta ihanteesta. Kyse ei ole välttämättä puhtaasti Mertonin (ks. Kivivuori 2013, 147–148) esittämän paineteorian kaltaisesta tilasta, jossa yksilö ajautuu ulkoisen paineen alla rikollisiin tekoihin. Näkemykseni anomian ilmenemisestä tässä kontekstissa on pikemminkin sellainen, jossa yksilöihin osuva paine ja yksilöiden oma motivaatio ruokkivat toisiaan: on vaikea sanoa, kumpi on laitettu liikkeelle ensimmäisenä. Jossain määrin normien heikentyminen on itse tehtyä ja luotua, muttei ole myöskään täysin selvää, miksi tai miten norminvastaisuus on omaksuttu.

Tutkielman johdannossa mainitun Heberin (2014) näkemyksen mukaan kriminaalipolitiikassa ei tarpeeksi hyvin tunnisteta ilmiötä, jossa rikoksen uhreiksi joutuvat ovat usein samanaikaisesti myös rikosentekijöitä. Kumpaankin toimijaan, uhriin ja tekijään, sidoksissa olevat ominaisuudet nähdään liian kaukaisina toisilleen: toisin sanoen heidät mielletään vahvasti eri toimijoiksi. Heber puhuu juuri siitä, miten ihmisiin kohdistuvat peruskategorisoinnit toimivat. Oman aineistoni henkilöt pyrkivät neutraloimaan syyllisyyttään vetoamalla uhriksi joutumiseensa. Päällekkäisten kategorioiden tunnistaminen ja niiden kyseenalaistaminen auttavat kuitenkin näkemään rikollisuuden uhrin ja syyllisen kahtiajakoa moniulotteisempana ilmiönä. Rikollisuuden ehkäiseminen ja niin uhreille kuin tekijöille kohdennettu apu voivat toimia mielekkäämmin, kun todella ymmärretään, miten toimijoiden roolit jakautuvat ja miten niillä pelataan. Mielestäni puhetapojen sekä mielikuvien voiman tutkimisella voi olla käytännön kriminaalipoliittista merkitystä, jos niiden avulla päästään yli stereotypioista. Yksi tärkein, lopulta hyvin yksinkertainen, huomio omasta tutkimuksestani on, että yksiö voi olla samanaikaisesti sekä uhri että syyllinen, vaikka näistä epämieluisampi kategoria pyritään aktiivisesti peittämään ja kulttuurisesti se on myös luontevaa.

Heberinkin julkituoma huomio toimijuuksien ristiriitaisuudesta, tai ainakin niiden ristiriitaisesta tulkinnasta, on asia jonka purkamiseen kategoria-analyysin kaltainen metodi voi

antaa hyvät eväät. Puhetapojen ja selontekojen tutkiminen on perustavanlaatuista ihmistoiminnan tutkimista (esim. Scott & Lyman 1968). Sanat ovat varsin keskeinen osa toimintaa; kuten olen tutkielmassa monesti pohtinut, ne paitsi kertovat käyttäjiensä ajatuksenkulusta myös kierrättävät näitä ajatuksia kulttuurisesti. Näistä syistä rikollisuuden tutkimuksessa on edelleen syytä panostaa julkilausuttujen asenteiden analysoimiseen. Sen ohella, millaisia mahdollisuuksia rikoksen toteuttamiseen yhteiskunta tarjoaa, miten se niistä rankaisee tai miten se niitä luokittelee, avainasemassa on aina loppujen lopuksi toimijan itsensä käsitys toiminnasta. Viime kädessä sosiaalisen toiminnan on toteutuakseen oltava mielekästä (esim. Weber 1978, 22–24). Rikollisista teoista ei saisi siis tulla potentiaalisille tekijöille mielekkäitä, jos niitä aiotaan estää – ja yksi tärkeä keino niiden estämiseksi olisi haitallisten asenteiden leviämisen ehkäiseminen.

Tässä tutkimuksessa osoitetut moraalikannanotot ovat varsin pieni osa kokonaisuutta, josta muotoutuu rikollinen arvomaailma, joka sekään ei ole mikään yhtenäinen tai yksiselitteinen näkökulma todellisuuteen. Erityisen arvokasta olisikin selvittää tutkimuksen avulla, miten erilaisten rikosten tekijät ilmaisevat moraaliaan, miten näitä näkemyksiä voisi verrata ja miten merkityksellisiä ne todella ovat rikoksen toteutumisen kannalta. Kysymys, johon olisi hyvä saada edelleen tarkempia vastauksia, on valkokaulusrikollisen merkitysmaailman erityisyys; tässä tutkimuksessa on tullut esiin, että aineistoni kirjoittajat tuntuvat tekevän varsin huolellista rikollisen mielekkyystyötä. Konkreettisenä perusteluna talous- ja valkokaulusrikollisuuden tutkimiselle on toki vielä joidenkin törkeiden talousrikosten lisääntyminen viimeaikaisissa tilastoissa (Verohallinto 2015, 14–15). Yksi tärkeä ulottuvuus on lisäksi internet, jossa norminvastaisuutta on helppo lietsoa aina konkreettisen toimintaan asti. Muiden ihmisten netissä kertomat näkemykset vaikuttavat erityisen paljon nuoriin, ja ensiarvoisesti senkin kannalta tutkimuksessa on panostaa sen paljastamiseen, miten rikoksiin kannustavia asenteita levitetään. Toisaalta positiivisempänä näkökantana voidaan vielä mainita, että rikollisten omien näkemysten julkitulo on myös hyödyllistä, sillä heidänkin kokemusasiantuntijuutensa on arvokasta. Keskustelunvapauden sallimista täytyy kuitenkin pohtia sen kannalta, milloin rikollisten puhe vaikuttaa haitallisesti.

Lopultakin on vaikea löytää vastausta kysymykseen siitä, miksi kansalaisten ja lainsäätäjien näkemykset eivät aina kohtaa. Kun oikeusnormit eivät saa tukea kansalta, niiden moraalinen noudattaminen mitä todennäköisimmin heikkenee (Laitinen & Aromaa 1994, 19). Voidaan myös kysyä, tulisiko niiden ylipäättään kohdata. Olen nostanut tämän kysymyksen aiemminkin

tutkielmassani esiin pohtiessani oikeustajun merkitystä rikosten vakavuudesta keskusteltaessa. Oikeustaju on aiheena erittäin ajankohtainen, sillä nykyisessä Juha Sipilän hallitusohjelmassa (2015) on asetettu tavoitteeksi kansalaisten oikeustajun ja rikoksista annettavien rangaistusten vastaavuuden selvittäminen. Tutkimukseni tulokset antavat mielestäni aihetta kritisoida kansalaisten oikeustajua rangaistusten mittarina: kuten olen tuonut ilmi, rikoksista käytävä keskustelu perustuu monesti pinnallisiin mielikuviin eri toimijoista ja toiminnan motiiveista. Erityisesti talousrikosten moninaisia vaikutuksia ei aina välttämättä ymmärretä. Talousrikosten vaarallisuus ei piile niinkään yksittäisten ihmisten vahingoittamisessa, vaan vahvoissa moraalimaailmoissa, suunnitelmallisessa toiminnassa ja yhteiskunnan aseettomuudessa sitä vastaan. Sen lisäksi, että pohditaan, millainen rangaistus mistäkin rikoksesta halutaan nähdä, olisi syytä keskustella enemmän siitä, millaisia asenteita halutaan ylläpitää tai torjua.

LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus

Aaltonen, Mikko & Salmi, Venla & Danielsson, Petri & Suonpää, Karoliina (2015) Omaisuusrikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2014: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 4/2015. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. 103–133.

Alvesalo, Anne (2006) Käsitteellä on väliä – puheenvuoro talousrikoskontrollin kohdentamisesta. Teoksessa Timo Ahonen (toim.) Oikeussosiologiaa ja kriminologiaa. Juhlajulkaisu Ahti Laitinen 1946 – 24/4 – 2006. Turun yliopisto: Oikeustieteellinen tiedekunta.

Balvig, Flemming & Gunnlaugson, Helgi & Jerre, Kristina & Tham, Henrik & Kinnunen, Aarne (2015) The public sense of justice in Scandinavia: A study of attitudes towards punishments. *European Journal of Criminology* 12:3, 342–361.

Beck, Howard S. (1963) *Outsiders*. New York: Free Press of Glencoe.

Benson, Michael L. (1985) Denying the Guilty Mind: Accounting for Involvement in a White-Collar Crime. *Criminology* 23:4, 583–607.

Blazak, Randy (2001) White Boys to Terrorist Men. Target Recruitment of Nazi Skinheads. *American Behavioral Scientist*, 44:6, 982–1000.

Braithwaite, John (1988) White-Collar Crime, Competition, and Capitalism: Comment on Coleman. *American Journal of Sociology* 94:3, 627–632.

Canguilhem, Georges (1989) *The normal and the pathological*. New York: Zone.

Carrabine, Eamonn & Cox, Pam & Lee, Maggy & Plummer, Ken & South, Nigel (2009) *Criminology: A Sociological Introduction*. Lontoo: Routledge.

Clarke, Ronald V. (1997) Introduction. Teoksessa Ronald V. Clarke (toim.) *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*. New York: Harrow and Heston, 1–43.

Coleman, James W. (1987) Toward an Integrated Theory of White-Collar Crime. *American Journal of Sociology* 93:2, 406–439.

Danielsson, Petri & Lehti, Martti (2015) Talous- ja ympäristö- ja työrikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2014: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 4/2015. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. 135–156.

Douglas, Jack D. (1970) Deviance and Respectability: The Social Construction of Moral Meanings. Teoksessa Jack D. Douglas (toim.) Deviance and Respectability. The Social Construction of Moral Meanings. 3–30.

Durkheim, Émile (1982) Sosiologian metodisäännöt. Suomentanut Seppo Randell. Helsinki: Tammi. Ranskankielinen alkuteos 1893.

Durkheim, Émile (1985) Itsemurha: sosiologinen tutkimus. Suomentanut Seppo Randell. Helsinki: Tammi. Ranskankielinen alkuteos 1897.

Durkheim, Émile (1990) Sosiaalisesta työnjaosta. Suomentanut Seppo Randell. Helsinki: Gaudeamus. Ranskankielinen alkuteos 1893.

Goffman, Erving (1963) Stigma: notes on the management of spoiled identity. Lontoo: Penguin.

Green, Stuart P. (2006) Lying, cheating and stealing: a moral theory of white-collar crime. Oxford: Oxford University Press.

Green, Stuart P. & Kugler, Matthew B. (2012) Public Perceptions of White-Collar Crime Culpability: Bribery, Perjury, and Fraud. Law & Contemporary Problems 75:2, 33–59.

Foucault, Michel (1998) Seksuaalisuuden historia. Suomentanut Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus. Ranskankielinen alkuteos 1976.

Hacking, Ian (1990) Taming of Chance. Cambridge: Cambridge University Press.

Hakamo, Terhi & Jauhiainen, Kirsi & Alvesalo, Anne & Virta, Eija (2009) Talousrikokset rikosprosessissa. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 33. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Heber, Anita (2014) Good versus bad? Victims, offenders and victim-offenders in Swedish crime policy. European Journal of Criminology 11:4, 410–428.

Heinonen, Ari & Domingo, David (2009) Blogit journalismin muutoksen merkkeinä. Teoksessa Esa Väliverronen (toim.) Journalismin muutoksia jäljittämässä. Helsinki: Gaudeamus, 69–87.

Helén, Ilpo (1997) Äidin elämän politiikka: naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle. Helsinki: Gaudeamus.

Hester, Stephen & Eglin, Peter (1997) Membership Categorization Analysis: An Introduction. Teoksessa Stephen Hester & Peter Eglin: Culture in Action: Studies in Membership Categorization Analysis. Lanham, Maryland: International Institute for Ethnometodology and Conversation Analysis & University Press of America, 1–23.

Hirschi, Travis & Gottfredson, Michael R. (2000) In Defense of Self-Control. *Theoretical Criminology* 4:1, 55–69.

Housley, William & Fitzgerald, Richard (2002) The Reconsidered Model of Membership Categorization Analysis. *Qualitative Research* 2:1, 59–83.

Häkkänen-Nyholm, Helinä (2009) Psykopatia ja rikollisuus. Teoksessa Helinä Häkkänen-Nyholm (toim.) *Psykopatia*. Helsinki: Edita. 198–217.

Jauho, Mikko (2003) Normaalin genealogiaa. *Tiede & edistys* 28:1, 44–61.

Jayyusi, Lena (1984) *Categorization and the Moral Order*. Abingdon: Routledge & Kegan Paul.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012) Kategoriat, kulttuuri ja moraali: johdatus kategoria-analyysiin. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi & Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2012a) Kategoria-analyysin juuret. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen: *Kategoriat, kulttuuri ja moraali: Johdatus kategoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino. 17–43.

Juhila, Kirsi & Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2012b) Kategoria-analyysin teesit. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen: *Kategoriat, kulttuuri ja moraali: Johdatus kategoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino. 45–87.

Juhila, Kirsi (2012a) Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen: *Kategoriat, kulttuuri ja moraali: johdatus kategoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino. 131–173.

Juhila, Kirsi (2012b) Poikkeavan kategorian jäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen: *Kategoriat, kulttuuri ja moraali: johdatus kategoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino. 175–225.

Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene (1997) Jäsenkategorisoinnin analyysi kulttuurisen metodina. *Sosiologia* 34:1, 15–25.

Kekki, Tuula (2010) Solidaarisuus ja itsekeskeisyys huumeita käyttävien taparikollisten moraalikoodistossa. *Sosiologia* 47:3, 173–187.

Kemppainen, Teemu & Tiensuu, Paul (2011) Elämän normatiivisuus: Klinikka ja terveys Georges Canguilhemin *Essaissa*. *Tiede & edistys* 36:3, 171–182.

Kivivuori, Janne (1992) Varas varkaana. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 114.

Kivivuori, Janne (2013) *Rikollisuuden syyt*. Helsinki: Nemo.

- Laine, Matti (2014) *Kriminologia ja rankaisun sosiologia*. Helsinki: Tietosanoma.
- Laitinen, Ahti (1989) *Vallan rikokset: oikeussosiologinen tutkimus organisaattorikollisuudesta ja sen yhteiskunnallisista edellytyksistä*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Laitinen, Ahti & Aromaa, Kauko (1994) *Näkökulmia rikollisuuteen*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Lappi-Seppälä, Tapio (2000) *Rikosten seuraamukset*. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto.
- Merton, Robert K. (1938) Social Structure and Anomie. *American Sociological Review* 3:5, 672–682.
- Mills, C. Wright (1940) Situated Actions and Vocabularies of Motive. *American Sociological Review*, 5:6, 904–913.
- Nikunen, Minna (2005) *Surman jälkeen itsemurha: kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nikunen, Minna (2006) Parenthood in Murder-Suicide News: Idealized Fathers and Murderous Mums. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 7:2, 164–184.
- Piquero, Nicole Leeper & Tibbetts, Stephen G. & Blankenship, Michael B. (2005) Examining the role of differential association and techniques of neutralization in explaining corporate crime. *Deviant Behavior* 26:2, 159–188.
- Patomäki, Heikki (2007) *Uusliberalismi Suomessa: lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY.
- Peräkylä, Anssi & Silverman, David (1991) Owning Experience: Describing the Experience of Other Persons. *Text* 11:3, 441–480.
- Rettberg, Jill Walker (2014) *Blogging*. Cambridge: Polity Press.
- Sacks, Harvey (1984) On Doing “Being Ordinary”. Teoksessa J. M. Atkinson & John Heritage (toim.) *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis*. London: Macmillan, 513–529.
- Schegloff, Emanuel A. (2007) A Tutorial on Membership Categorization. *Journal of Pragmatics* 39:3, 462–482.
- Scott, Marvin B. & Lyman, Stanford M. (1968) Accounts. *American Sociological Review* 33:1, 46–62.

Scott, Marvin B. & Lyman, Stanford M. (1970) Accounts, Deviance, and Social Order. Teoksessa Jack D. Douglas (toim.) Deviance and Respectability. The Social Construction of Moral Meanings. 89–119.

Scully, Diana & Marolla, Joseph (1984) Convicted Rapists' Vocabulary of Motive: Excuses and Justifications. Social Problems 31:5, 530–544.

Simmel, Georg (1999) Pieni sosiologia. Suomentanut Kauko Pietilä. Helsinki: Tutkijaliitto.

Simpson, Sally S. (2013) White-Collar Crime: A Review of Recent Developments and Promising Directions for Future Research. Annual Review of Sociology 39, 309–331.

Smolej, Mirka (2011) News Media, Crime and Fear of Violence. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 257.

Steffensmeier, Darrell (1989) On the Causes of “White-Collar” Crime: An Assessment of Hirschi and Gottfredson's Claims. Criminology 27:2, 345–358.

Stokoe, Elizabeth (2010) 'I'm not gonna hit a lady': Conversation analysis, membership categorization and men's denials of violence towards women. Discourse & Society, 21:1, 59–82.

Suoninen, Eero (2012) Identiteettien rakentuminen. Teoksessa Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen; Kategoriat, kulttuuri ja moraali: johdatus kategoria-analyysiin. Tampere: Vastapaino. 89–130.

Sutherland, Edwin (1940) White-Collar Criminality. American Sociological Review 5:1, 1–12.

Sutherland, Edwin (1949) White-Collar Crime. New York: Dryden Press.

Sykes, Gresham M. & Matza, David (1957) Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. American Sociological Review 22:6, 664–670.

Takala, Jukka-Pekka (1992) ”Rikollisuuden välttämättömyys ja hyödyllisyys”: oudon puhutavan juurilla. Sosiologia 29:2, 73–88.

Uoti, Kari (2004) Euroopan ihmisoikeustuomioistuim – lainkäyttäjä oikeuden tekijänä. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Weber, Max (1978) Economy and society: an outline of interpretive sociology, 1. Berkeley: University of California Press.

Weisburd, David & Waring, Elin & Chayet, Ellen F. (2001) White-Collar Crime and Criminal Careers. Cambridge: Cambridge University Press.

Verohallinto (2015) Harmaa talous – valvontatilastoja 2015. Harmaan talouden selvitysyksikkö.

Lainsäädäntö

Rikoslaki 39/1889. 19.12.1889.

Muut lähteet

Hallitusohjelma (2015) Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma. Hallituksen julkaisusarja, 10/2015.

Hämeen sanomat 12.4.2005. Viitattu 19.6.2016.

<http://www.hameensanomat.fi/uutiset/kotimaa/186620-peter-fryckman-tuomittiin-torkeasta-kunnianloukkauksesta>

MTV3 Uutiset 20.10.2009. Viitattu 19.6.2016.

<http://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/kko-tunnusti-virheensa-ja-purki-uotin-tuomion/2044376>

Taloussanomat 10.10.2006. Viitattu 19.6.2016.

<http://www.taloussanomat.fi/kotimaa/2006/10/10/fryckmanille-korvauksia-henkisesta-karsimyksesta/200617407/12>

Taloussanomat 22.10.2007. Viitattu 19.6.2016.

http://www.taloussanomat.fi/kotimaa/2007/10/22/kari-uotin-tuomio-puolittui/200726233/12?ref=lk_is_ko_2

Vaalirahoittaja-dokumenttiprojekti. Yle 2014.

Yle Uutiset 25.11.2002. Viitattu 19.6.2016.

http://yle.fi/uutiset/liikemies_peter_fryckman_pidatetty_etela-afrikassa/5123645

Yle Uutiset 4.7.2005. Viitattu 19.6.2016.

http://yle.fi/uutiset/fryckmanille_uusi_talousrikostuomio/5217500

Yle Uutiset 11.7.2001. Viitattu 19.6.2016.

http://yle.fi/uutiset/jussi_uoti_luovutettiin_suomeen/5106263

Yle Uutiset 18.4.2012. Viitattu 19.6.2016.

http://yle.fi/uutiset/ilkka_kanervalle_ehdollinen_vankeustuomio_lahjuksen_ottamisesta/3413579

Yle Uutiset 28.1.2013. Viitattu 19.6.2016.

http://yle.fi/uutiset/fryckman_vankilaan_tuomio_muuttui_kkossa/6469112

Yle Vaalitulospalvelu 2014. Viitattu 19.6.2016.

http://vaalit.yle.fi/tulospalvelu/2014/eurovaalit/ehdokkaat_aanimaarajarjestyksessa.html

LIITE

Aineistoon rajatut blogikirjoitukset

Peter Fryckmanin blogi: <http://peterfryckman.puheenvuoro.uusisuomi.fi/>

1. Minun tarinani (23.10.2009)
2. Minun tarinani kummallisuuksia osa 1. (19.2.2010)
3. Minun tarinani kummallisuuksia osa 2. (21.2.2010)
4. Minun tarinani kummallisuuksia osa 3. (15.3.2010)
5. Minun tarinani kummallisuuksia osa 4. (20.5.2010)
6. Minun tarinani kummallisuuksia osa 5. (12.6.2010)
7. Verottajan korkorikoksen uhrit (10.9.2010)
8. Verottajan käsitys oikeusvaltion periaatteista? (14.1.2011)
9. Suomen järjestäytynyt virkarikollisuus voi hyvin (12.7.2013)

Arto Merisalon blogi: <http://artsime.puheenvuoro.uusisuomi.fi/>

1. Median ennakkotuomio vie toimintamahdollisuudet (4.10.2010)
2. Rikostutkinta lopettaa turhat keskustelut Vanhasen esteellisyydestä (8.10.2010)
3. Käräjät odottavat – ehkä niin on parasta! (28.10.2010)
4. Arto Merisalon tiedote tiedotusvälineille (27.6.2013)
5. Helsingin hovioikeuden tuomiosta ja ajatuksiani sen osalta (1.7.2013)
6. Arviointikeskuksessa (27.8.2013)
7. Korkein oikeus on puhunut (30.4.2014)

Kari Uotin blogi: <http://blog.oikeus.pro/>

1. Järjetöntä vallankäyttöä (26.6.2006)
2. Talousrikos (22.2.2007)
3. Rikollinen oikeushallinto (9.3.2007)
4. Järjestelmä suojelee itseään (2.10.2007)
5. Talousrikolliset (17.1.2008)
6. Julkinen valta yllyttää talousrikoksiin (12.5.2009)
7. Salaisuus (20.8.2009)
8. Purku (20.10.2009)
9. Sairasta talousrikollisuutta (6.8.2012)
10. Murhaajan oikeudet (28.5.2012)
11. Talousrikollisuus Hesarissa (19.2.2013)